WIBORGS NYHETER

ISSN 2324-0091

Redaktionsbyrån var fordomsdags: Salakkalahtigatan 9 • Telefon 336 • Redaktionstid kl. 8–12, 7–12
Kontor och expedition: Salakkalahtigatan 9 • Telefon 324 kl. 9–14

N:r 1 • Huvudredaktör: Lars-Einar Floman | Redaktör & Ombrytning: Rabbe Sandelin | FREDAGEN den 7 januari 2022

Sjunde januari-traditionen består

När vi dansade på Riddarhusets parkett i januari 2020 hade vi endast hört de första ryktena om ett virus som hotade att spridas till en pandemi. Två månader senare stängde även Finland sitt samhälle och vi alla lärde oss att hålla avstånd, använda munskydd – och stanna hemma. Och medan pandemin härjade vidare, blev det klart att även den anrika årliga traditionen av en Sjunde januari soaré som ett ljus i vintermörkret skulle få ge vika i januari 2021. Vi var mitt i en nästan obegriplig och aldrig förut skådad världsomfattande hälsokris.

Sjunde januari-traditionen började i Viborg år 1835 då hovrådinnan Sofia Örn grundade Der Freuen-Verein, och redan i januari 1836 ordnades en "suuri ja kaunis maskeraadi" som var startskottet till vår soarétradition. Festen utspelades de första decennierna just som en maskerad med tillhörande barnfest, och mot slutet av 1800-talet tog teater och sång mera utrymme på scenen. Men oberoende av form och innehåll har avsikten alltid varit ett årligen återkommande välgörenhetsevenemang.

Det har dock funnits tider som förorsakat uppbrott från den regelbundna traditionen. Under 1800-talet saknar vissa år dokumentering, men troligen förekom festen ändå i någon form varje år. Det första egentliga undantaget torde ha varit det första krigsåret 1915, då det inte finns några tecken på att en fest skulle ha ordnats. Däremot kunde kriget inte hindra Fruntimmersföreningen för att återuppta arrangemangen och se till att traditionen löpte vidare från år 1916 framåt, även genom självständighetskampen och den ödesdigra spanska sjukan – ända tills den sista "Januaribalen" ägde rum den 7 januari 1939 i Rådhussalen i Viborg.

Till förmån för hemmet för värnlösa barn

föranstaltar

Fruföreningen i Wiborg

Onsdagen den 7 januari 1903
kl. 7 e. m.

i Rådhussalen

En

Soirée

med Allegrilotteri och Dans

samt

Teaterföreställning

vid hvilken uppföres

Fågel Blå.

Sagospel i 3 akter af Z. Topelius.

Entrée biljetter till salen 3 mk. för herrar, 2 mk. för damer och 50 pci för skolungdom. Entrée till Teatern: Länstolar, Parterre och 1:sta radens loger 2 mk., Parterrelogor 1 mk. 50 pci, andra raden 1 mk. Biljetter (endast kombinerade) säljas i teaterns kassa onsdagen den 7 Januari från kl. 10—2 samt från ½7 vid ingången till Rådhussalen.

Obs.! Icke flere än 10 biljetter utlemnas på en hand.

Charlotte Mielck. Adèle Wolff.

Annons i Wiborgs Nyheter 7.1.1903.

Krigsåren 1939 till 1944 medförde utöver uppbrottet från festtraditionen även den förkrossande förlusten av den älskade staden. Viborg förvandlades en barndomens, släktbandens och minnenas stad. Nu blev det ännu viktigare att hålla fast vi stadens arv och värderingar. Redan i januari 1945 återupptogs Sjunde januari-traditionen i liten skala i hemmiljö – med bekant festutstyrsel och välgörenhetslotteri – och efter två fester i detta format övergick tillställningen åter till ett större evenemang på en festlokal år 1947.

Festerna har sedan dess ordnats regelbundet i Helsingfors. Det förekom några undantag på 1980-talet, då festen år 1985 byttes ut mot en kryssning till Viborg, samt år 1987 som också blev ett mellanår, men utöver det har festen ordnats årligen. Tills pandemin.

I skrivande stund börjar samhället öppna sig och livet återgå till det normala. Jag vet inte nu hur läget ser ut i januari 2022, men jag hoppas innerligt att jag med denna text når, utöver våra trogna prenumeranter, också några läsare som köpt Wiborgs Nyheter mitt i soaréns vimmel, bland sång och musik och god mat i gott bordssällskap. Men hur det än går, nu och i framtiden, vet vi att vår Sjunde januari-tradition alltid tar sig igenom svåra tider och blomstrar igen, våra minnen och vårt Viborgsarv till ära.

Maria Salenius
ordförande
Föreningen 7 januari rf

Källa: Emer Silius: 7 januari soiréen 1836–2010 (Tyrgilsmuseet rf & Föreningen 7 januari rf, 2010)

Ur innehållet

En kort översikt av 7 januarisoaréns historia, *Sjunde januaritraditionen består,* av Maria Salenius inleder årets nummer. Nere på förstasidan presenteras Tyrgilsmuseets *Årets wiborgare Marie Hackman* av Rainer Knapas.

Tidningens ledare *Kära läsare* kan läsas på sidan 2 där även Carl Joseph von Bells tyska dikt *Monrepos* publiceras som en uppföljare till artikeln om tidningsmannen och skribenten von Bell i fjolårets nummer. På sidan 3 följer några aktuella *Viborgsnyheter* om Monrepos år 2021, om Stora planer för bergsrådet Sohlbergs kvarter samt om att Tyghuset i Viborgs slott får ett nytt liv. Flera *Viborgsnyheter* finner vi på sidan 20 där Alexej Melnov och Natalia Asejeva berättar om *En arkeologisk sensation på Slottet* och om *Den stora konferensen* om Nystadsfredens arv.

Hapenensaaris herre presenteras på sidorna 4 och 5 av litteraturprofessorn emeritus H. K. Riikonen i artikeln *Emil Zilliacus tre landskap*: Grekland, Italien, Karelen. På sidorna 6-8 gör outtröttliga Viborgskännaren Emer Silius en ny stadspromenad i artikeln *Från Salutorget till Rödabrunnstorget* som ger läsaren en inblick i gatuliv och boende i 20-, 30- och 40-talets finska Viborg. Samma kunniga skribent fortsätter på sidorna 10-11 med en redogörelse för *Begravningsplatserna i Viborg*.

På sidorna 12 och 13 fortsätter piaisten Margherita Tandefelts *Musikminnen från 1920- och 1930-talets Viborg*. Det första avsnittet av minnena publicerades i fjolårets nummer. De följande sidorna, 14 och 15, upptas av *Boknytt* med ett flertal recensioner av aktuella inhemska och ryska böcker om bl.a. Viborgs och Karelska näsets historia, planerna på ett nytt Viborg 1941, telefonin i Viborg och Harryl Wahls violiner. På följande uppslag, sidorna 16 och 17, presenteras rapporter om våra aktiva *Wiborgsföreningars* verksamhet under trycket av pandemin.

I den sista artikeln i årets nummer på sidorna 18-19 berättar Rainer Knapas initierat om *Niels Grønbek Rademacher* – konstnär i 1840-talets Viborg. Artikeln är illustrerad med flera av Rademachers målningar, inte minst den välkända tavlan som framställer Rademachers vänner och gynnare i Viborgs spelande préférance, den här gången återgiven i originalets färger.

Årets wiborgare 2021

Marie Hackman – handelshusets härskarinna

Sistlidne lördag den 2 dennes afled å Hertuala gård i närheten af staden enkekonsulinnan Marie Hackman uti den respektabla åldern af 89 år och 7 månader. Den aflidna var grundarinna till Wiborgs, törhända hela Finlands solidaste handelsfirma och följde ända till sednaste tid med ett hos sitt kön sällspordt interesse med husets affärsgång. Hon efterlämnar ej mindre än 28 bröstarfvingar, nemligen: en son, 12 barnabarn och 15 barnabarnsbarn, af hvilka sistnämnda några redan äro fullväxta.

Marie Hackman år 1821,

Notisen i Wiborgs Tidning den 6.9.1865 sammanfattar ett märkligt livsöde, kvinnohistoriskt, industrihistoriskt och lokalhistoriskt. Marie Hackman var född Laube, i Viborg år 1776. Hennes giftermål med den från Bremen inflyttade Johan Friedrich Hackman 1799 förenade de två köpmannasläkternas förmögenhet och inflytande och blev grunden för det Hackmanska handelshusets stora och mångförgrenade expansion under hela 1800-talet.

Efter makens oväntade död 1807 ställde sig Marie Hackman som 31-årig änka i spetsen för hela företaget, ett arrangemang som trots kvinnans i allmänhet underordnade ställning var juridiskt möjligt. Firman och familjen fortlevde och växte: sågar, cikoriefabrik, stadsfastigheter, lantegendomar, export av sågvaror, import av salt, på egna fartyg – ett verkligt mångbranschföretag.

Sonen Johan Friedrich d.y. övertog ledningen 1829, tillsammans med Paul Wahl, men modern styrde och ställde i bakgrunden under årtionden, i stort och smått. Hon hade ett utpräglat "sinne för affärer", för lönsamma satsningar och innovationer, för ny teknik och därtill en förmåga att värva dugliga medarbetare.

Bland adeln och det högsta borgerskapet i Viborg var änkekonsulinnan en självskriven grande dame, som ägnade sig åt välgörenhet och ett ståndsmässigt umgänge i sina två residens, vid Norra vallen och på Herttuala, där trädgården var hennes speciella skötebarn. Hennes hemmiljö och livsstil utformades med stor omsorg enligt de bästa internationella traditionerna för ett tyskt köpmanshus – familjens och handelshusets språk var under hennes tid obetingat tyska.

Som kvinnlig storföretagsledare och som tongivande gestalt i stadens sociala liv har Marie Hackman väckt historieforskarnas intresse under senare år, enligt den allmänna kvinnohistoriska trenden på många samhällsområden. Själv förklarade hon sina framgångar med att hänvisa till en högre makt: "Gott hat mir einen männlichen Geist verliehen" – Gud har förunnat mig en manlig anda.

Rainer Knapas

Kära läsare

En blick på våra aktiva Wiborgsföreningars årsrapporter visar på vitalitet och långvarig verksamhet trots förståeliga pandemiavbrott. Wiborgs Konstvänner firade sitt 130-årsjubileum för ett par år sedan, Handelsgillet i Wiborg fyller i år 135 år, Östra Finlands Nation ser fram emot sitt 100-årsjubileum om två år, Föreningen 7 januari värnar en snart över 185-årig tradition för att nämna några exempel. Det här tyder på starka sammanslutningar som med Viborg som gemensam nämnare levandehåller minnena av stadens historia, kultur och näringsliv, skolor, samhällsliv, fritidsaktiviteter, friluftsliv och språkförhållanden mm. Viborg engagerar fortfarande. Till jubilarerna ansluter sig snart även Wiborgs Nyheter som i sin nya form utkommit årligen sedan det första efterkrigsnumret presenterades på 7 januaribalen i Helsingfors år 1953. WN upprätthåller banden till sin forna hemstads traditioner men vill som nyhetsblad även belysa utvecklingen i dagens Viborg.

På ryska sidan av gränsen har det dagliga livet i Viborg präglats av pandemin och motsvarande försiktighetsåtgärder som i Finland. Den vanliga trafiken över gränsen har inte kunnat återupptas under 2021 och de personliga kontakterna har förpassats till mestadels elektronisk form. På nätet erbjuder många välförsedda ryska Viborgssidor en ständig ström av aktualiteter och nyheter. Viborg är ett växande mål för inrikes turism i Ryssland, med fortsatta satsningar på sevärdheter, museer och utställningar som vill visa upp stadens historiska särprägel.

Restaureringsarbetena på slottet har fortsatt i stor skala och slottets museiförvaltning har öppnat nya besöksmål, Klocktornet och Rådstornet. Den katolska f.d. Hyacinthuskyrkan heter nu "Riddarhus" och inrymmer en utställning med medeltidsteman. En ny medeltidsromantik kring tornerspel, riddare och jungfrur har också i övrigt blivit ett allt synligare inslag i stadens utbud för turister.

"Kapitala remonter" har pågått i många äldre bostadshus och planer för mera satsningar finns. Tre iögonenfallande ruiner står oförändrade kvar: Hovingska huset vid Slottsgatan, den gamla domkyrkans ruin och f.d. dominikanerklostrets-landsförsamlingens kyrkoruin. Den sistnämnda har redan 2020 övergått i museiförvaltningens ägo, för att disponeras av det berömda klostret Optina Pustyns verksamhetsställe i Petersburg.

På sommaren öppnades utställningar för modern konst i det välbevarade men helt oanvända vattentornet på Batteribacken, i Savo-Karjalan tukkukauppas hus och i tull- och packhuset i närheten av slottsbron. Eremitagets utställningscenter i f.d. Konstmuseet har fortsatt med sina högkvalificerade utställningar, först med exklusiv glaskonst från fem sekel och nu på hösten med äldre västeuropeisk interiörkonst.

Redaktionen för WN består av Annika Helkama-Tötterman som VD, Lars-Einar Floman som huvudredaktör, Rabbe Sandelin som redaktör och ansvarig för ombrytning, Emer Silius som kunskapsrik Viborgsskribent, Rainer Knapas som redaktör för Boknytt och tidningens historiska avdelning, samt Helena von Alfthan som annonsansvarig Prenumerationer och adressändringar riktas till Ann Holm-Dellringer, hennes kontaktuppgifter ses här invid. Utgivare av Wiborgs Nyheter är Föreningen 7 januari och föreningens styrelseordförande är Maria Salenius.

Äldre nummer av nya Wiborgs Nyheter, årgångarna 1995–2021, kan läsas i elektronisk pdf-form på Föreningen 7 januaris webbsida wiborg.fi. Högupplösta faksimil kan beställas per e-post: rabbe@sandelinmedia.com. Kopior av äldre WN-nummer kan också rekvireras på Svenska litteratursällskapets bibliotek. Av den ursprungliga dagstidningen Wiborgs Nyheter står årgångarna 1899–1904 och 1907–1929 i sin helhet att läsa på Nationalbibliotekets historiska tidningsbibliotek:

https://digi.kansalliskirjasto.fi

Wiborgs Nyheter riktar ett varmt tack till annonsörerna i detta nummer och till skribenter och andra som bidragit med artiklar, reportage, notiser och recensioner, illustrationer, uppslag och idéer!

Redaktionen

WIBORGS NYHETER

Redaktion: lefloman@gmail.com

Utgivare: Föreningen 7 januari, styrelseordförande Maria Salenius

Adressförändringar & prenumerationer: Ann Holm-Dellringer

ann.dellringer@gmail.com
045-167 3134
Gröndalsstranden 15 B 39
02710 Esbo

Prenumerationspris 18 euro

Tidningen kan även köpas på Akademiska Bokhandeln.

Tryckeri: Grano, Helsingfors 2021

Monrepos

Ein angenehmer Musensitz des verstr: Hrn: G.R. Bar: v. N....i in

Wie trüben Anblicks stehst du da,
Du Wohnplatz stiller Freuden!
Als ich zum letzten Mal dich sah
Warst du noch zubeneiden.
Froh konnte man dein Bildniss sehn,
Froh unter deinen Linden gehn.

Ach! dein Besitzer ist so bald,
So früh von dir gewichen
Ihn klagt der Fels, ihn klagt der Wald,
Die Veilchen sind verblichen.
Dein vormals uns so freundlich Bild
Ist jetzt mit Trauerflor umhüllt.

Er ruht und seine Gattin ruht
In seiner Gruft darneben –
Ein seltner Greis – er war so gut,
Sanft, weise, Gott ergeben,
Zum Wohlthun willig und geneigt,
Wie ihm nicht leicht ein Andrer gleicht.

O du, mein trautes Monrepos,
In deine Schatten eilte
Der Wanderer sonst innig froh,
Vergnügte sich und weilte
Bei dir oft bis zur Abendzeit.
In deiner kühle Einsamkeit.

Auch deine Felsen hab ich hier
Im Früling oft bestiegen;
Sah Vögelschaaren über mir
In langen Reihen fliegen.
Sie zogen die bestimmte Bahn
Gewöhnlich hin zum Ocean.

Und um mich her welch ein Gesang
Von muntern Waldgefieder!
Ich horchte da wohl Stunden lang
Auf ihre Morgenlieder.
Von fern rief mir in stolzer Ruh
Der Kukuk seinen Namen zu.

Noch andre Freuden hab ich dir
Zugleich mit zuverdanken.
Zumweilen schien mein Geist in mir
Zum Tiefsinn hinzuwanken.
Hier war ich mit mir ganz allein,
Und lernte, Philosoph zuseyn.

Mit deinen Fluren werd ich mich
Aufs Neue nicht verbinden;
Gleich einer Wittwe würd ich dich
Betrübt und einsam finden.
Wie leicht führt dann dein trüber Blick
Mich in die vor´ge Zeit zurück!

Was nützt´s, wenn ich dich sehen kann
Umstrahlt von Sonnenscheine –
Ich finde nicht den braven Mann,
Den Weisen nicht – ich weine –
Und meine Thräne fliesst herab
Im Stillen auf sein frommes Grab.

Skriven av Carl Joseph von Bell 1821 och publicerad i tidningen Wiburgs Mancherley zum Nützen und Vergnügen, nummer 7.

Carl Joseph von Bell i yngre år, som elegant 1700-talskavaljer.

7 januari-soarén

Välkommen till 7 januari-soarén
lördagen den 22 januari 2022 kl. 18
på Riddarhuset, Riddaregatan 1, Helsingfors.

Festtalet hålls av radio- och tv-producent **Aarno Cronvall**

Under kvällen får vi även höra sång av **Pamela Frankenhaeuser** och dansa till tonerna av **Grani Jazz Trio & Bianca Morales.**

Anmälningar och bordsreserveringar tas emot senast fredag 14.1.2022 med den elektroniska blanketten på föreningens webbsida wiborg.fi/osa eller per telefon 0500 911 449 (Monica Saxén).

Vi följer alla myndighetsinstruktioner gällande smittspridning. Coronapass kan krävas. Reservation för ändringar. Uppdaterad information hittar du på www.wiborg.fi

KUUSAKOSKI RECYCLING

Grundad i Wiborg 1914

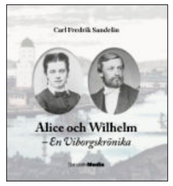

Alice och Wilhelm Hackman levde under en tid då engagemang och deltagande i allmännyttig verksamhet ansågs naturligt och nödvändigt. Alice (1850–1930) var i 43 år ordförande i Fruntimmersföreningen i Viborg och beskrevs av samtiden som de värnlösas och svagas varma vän och beskyddarinna. Wilhelm (1842–1925) arbetade för sociala och ekonomiska förbättringar – både som ledare för det Hackmanska bolaget och som en politiskt obunden och liberalt sinnad kommunal- och lantdagsman. Hans framstående verksamhet lade på många sätt grunden för det självständiga Finland. Han var även känd som filantrop och konstmecenat.

I *Alice och Wilhelm – en Viborgskrönika* skildras även staden Viborg genom seklerna, familjen Hackmans och några närstående viborgsfamiljers tid i staden, samt det hackmanska familjebolagets och Viborgs roll för handelns utveckling i Finland. Wilhelm Hackman var författaren **Carl Fredrik Sandelins** morfarsfar.

288 sidor, inbunden. 23×25 cm. Rikligt illustrerad.
Upplagan snart slut. Köp på www.sandelinmedia.com

SandelinMedia

Monrepos år 2021

De nyuppförda, rekonstruerade byggnaderna på Monrepos i september 2021 (bild: parkmonrepos.org).

Restaureringsarbetena har fortgått intensivt och halva parken har varit avstängd för publik, i övrigt har man hållit öppet som normalt. Bakom avspärrningarna har huvudbyggnadens och biblioteksflygelns stomme av stock byggts upp helt på nytt till hösten 2021, och de står nu under tak och inväntar fönster, brädfodring och inredning.

Arbetena med markytor, planteringar, gångstigar och nya servicebyggnader har också avancerat långt men tidtabellen enligt vilken arbetena skulle slutföras under år 2021 har visat sig i hög grad för optimistisk. Som ett separat projekt har man under sommaren inlett arbetena på en restaurering av Ludwigstein, ön med den kända pittoreska romanska borgen och de Nicolayska familjegravarna. Vid utgrävningar har man än en gång tömt gravvalven, som redan tidigare, 1940-41 och även senare brutits upp och plundrats av ryska skattsökare.

Den nya portbyggnaden till parkområdet har omsider blivit färdig i hela sin nygotiska prakt, och det Nicolayska släktvapnet har igen satts upp över infarten. Efter porten, till vänster om infartsvägen har den nya fruktträdgården med s.k. spaljerade, i konstgjorda former tuktade träd rotat sig väl – helt oberoende av om den har någon historisk hävd på platsen eller inte.

En populär nyhet under året har varit en "eko-marsjrut", en fem kilometer lång marschrutt, en naturstig i strandterrängen mot Suomenvedenpohja utanför själva parkområdet.

Till nyheterna för framtiden hör ett kommande museum i gårdens f.d. gästhus tillägnat akademikern Dmitrij Lichatjov – mannen som på 1980-talet genom sin auktoritet som kulturpersonlighet och forskare fick till stånd att Monrepos officiella status ändrades från folk- och nöjespark till historiskt minnesmärke. Han skrev och talade om parkens värde för den ryska samtiden och eftervärlden och tillsammans med den första generationen av Monrepos-aktivister i Viborg kunde han rädda det som då ännu stod att rädda – och som nu genomgår en grundlig ny- och ombyggnad. Litteraturforskaren Lichatjov blev Gorbatjov-periodens kulturella samvete i Sovjetunionen när det gällde att bevara och återupprätta det ryska kulturarvet.

Museiförvaltningen på Monrepos har också fått en ny chef, Aleksandr Smirnov, arkeolog med ett mångårigt förflutet på Viborgs slott. Den övriga personalen har såsom tidigare varit aktiv på många fronter, genom publikationer, små utställningar, föreläsningar med mera – allt detta i väntan på att byggnaderna skall kunna inredas till museala utställningsutrymmen och parken öppnas upp helt och hållet – 2022?

Aktualiteter och evenemang kan följas på den officiella hemsidan www.parkmonrepos.org, på ryska.

Rainer Knapas

Från utgrävningarna 2021: namnplåten från grevinnan Sophie von der Pahlens kista - den sista som gravlades på Ludwigstein sensommaren 1943 (bild: parkmonrepos.org).

Upptäck vår fotografiskatt!

På sls.finna.fi kan du bläddra bland tusentals bilder från svunna tider

SLS SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Stora planer för bergsrådet Sohlbergs kvarter

I slutet av oktober 2021 presenterades en storslagen plan för restaurering och utbyggnad av det som i Viborg kallas "Kvartal Seta Solberga". Det sedan många år svårt ruinerade kvarteret mitt i den gamla stadsdelen mellan Vakttornsgatan, Pamppalagatan och Svartbrödragatan tillhörde i tiden bergsrådet Seth Sohlberg och här verkade senast det i Sovjetunionen välkända företaget " Elektroinstrument". Projektet är utfört av den stora arkitekturbyrån Studio 44 i S:t Petersburg – en av de absolut främsta på sitt område med bland annat betydande museer och palats bland referenserna, Eremitagets utställningsavdelning i Generalstabens byggnad bland dem.

Planen går ut på att nogsamt rekonstruera alla gamla byggnader utmed gatulinjerna och att täcka hela kvarteret med en stor kupolkonstruktion, som inte blir synlig från gatunivån i närheten. Under den genomskinliga kupolen kring två innergårdar skall framför allt en ny, modern teater för 500 åskådare med fullständig scenteknik och foajé få plats, därtill ett konstgalleri och ett kafé. Allt detta i en djärv arkitektur som förenar och kontrasterar gammalt och nytt.

Uppdragsgivare för planeringen av detta nya kultur- och turistcentrum är Fonden för investeringar i byggnadsprojekt från S:t Petersburg. Kvarteret är klassificerat som regionalt betydande historisk sevärdhet, vilket väl kan bli en grund också för planernas förverkligande. – Sedan den gamla förnäma stadsteatern förstördes i krigen har Viborg varit utan ett egentligt teaterhus, trots en livlig teaterverksamhet i olika second hand-salar. Hoppsligen, som man brukade säga i Viborg, skall "Kvartal Seta Solberga" återuppstå ur ruinerna.

Rainer Knapas

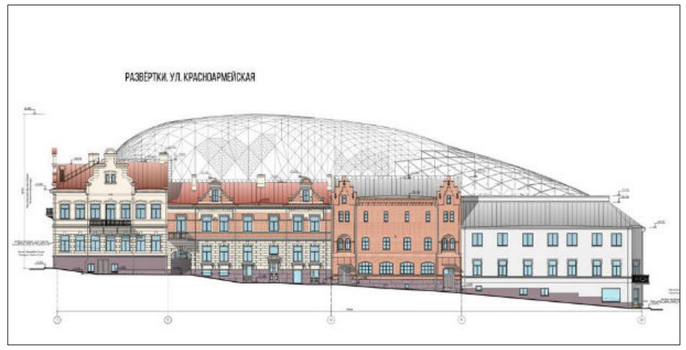

Tyghuset i Viborgs slott får ett nytt liv

År 2021 avslutades renoveringsarbetena på Landshövdingens hus och Tyghusets tre flyglar. I Landshövdingens hus renoverades fundamenten, väggarna och interiörerna. Tack vare detta kan man nu se en del av det gamla murverket som fanns på slottet före Stormaktstiden och fungerade som ståthållarens residens. Vid renoveringen upptäckte arbetarna ett fönster i ett före detta vaktrum och en skottglugg på fasaden som ingen visste om – den finns helt enkelt inte på ritningarna. Arkitekten och projektledaren Boris Sajuschev lade fram en ny teori angående slottets byggnadshistoria – han anser att slottets första medeltida port med ett torn låg lite till vänster om den nuvarande porten. Dessutom lämnade arbetarna en lång vertikal linje på fasaden utan puts så att besökarna ska kunna se en del av 1700-talets horisontala tegelrusticering – då fungerade byggnaden som ryska generalguvernörens kansli och var gulmålad. Idag valde man vit färg, precis som det var på svenska tiden. Tyghuset ska inhysa utställningslokaler, museets butik och utrymmen för vakterna.

Landshövdingshusets inre fasad, 3 juli 2021 (foto: Alena Golovach)

Tyghusets inre fasad, 11 augusti 2021 (foto: Alexej Melnov).

Detta blev Tyghusets första renovering på mer än 100 år. Tidigare fungerade det som lager och museet kunde överta byggnaden först på 1980-talet. Sedan dess drömde slottets anställda om att förvandla Tyghuset till en utställningslokal och 40 år senare gick dessa drömmar i uppfyllelse. Murverket från 1500- och 1700-talen renoverades tillsammans med väggarna, bjälklagen och trapporna. På granitpelare och bjälkar lades moderna järnbetongbjälklag i ålderdomlig stil. Pelarna i flygeln är helt nya, eftersom graniten och metallen skadades under Vinterkriget av en bomb. Idag finns det också en brandtrappa och en hiss. Vid renoveringen gjordes flera intressanta upptäckter, bland annat en gammal port i slottets norra mur och flera fundament till ugnar från 1600-talet.

Målet var att bevara Tyghusets gamla utseende och samtidigt anpassa det till dagens behov. Vintern 2022 ska dess utställningslokaler öppnas för besökare och 2023 ska det bli en permanent utställning på första våningen som handlar om Viborgska gatloppet 1790. Det planeras också ett barncenter och ett kafé. Renoveringen blev möjlig tack vare samarbetet mellan International Bank for Reconstruction and Development, Ryslands kulturministerium och Leningrad-regionen och pågick mellan 2018–2021.

Alexej Melnov
Natalia Asejeva

Emil Zilliacus tre landskap: Grekland, Italien, Karelen

H. K. Riikonen

Om man söker en författare med en personhistoria och produktion som berör både Grekland, Italien och Karelen kan man knappast finna ett bättre exempel än Emil Zilliacus (1878–1961). Detta framgår redan av titlarna på hans verk, som återspeglar alla dessa tre landamären. Zilliacus behandlade den grekiska litteraturen i många essäsamlingar, han införde grekiska motiv i sina dikter och översatte grekiska dramer till svenska. Om Grekland utgav han reseskildringarna *Pilgrimsfärder i Hellas* (1923) och *Tempe och Thermopyle* (1937). I *Romerska vandringar* (1924) och *Italienare* (1930) behandlade han Italien, liksom i många av sina dikter. Karelen har en huvudroll i hans essäsamling *Karelare och annat folk* (1934) och framför allt i hans dikter om Viborg och Hapenensaari. Själv talade Zilliacus inte om essäer utan benämnde dem studier eller kåserier.

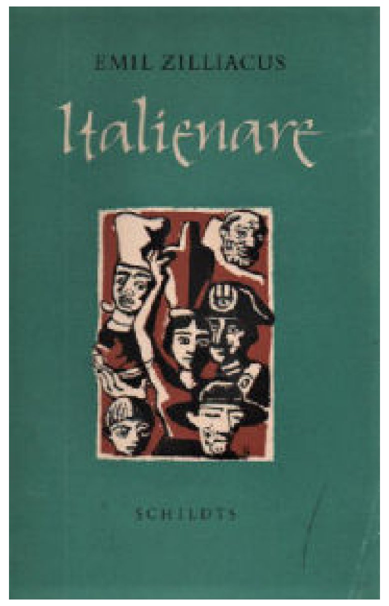

Hapenensaari före ombyggnaden och moderniseringen, teckning från 1912 (bild: terijoki.spb.ru).

Emil Zilliacus. Museiverket.

Emil Zilliacus var född i Tammerfors, men Viborg blev hans hem- och skolstad. Den Zilliacuska släkten hade många förbindelser med Viborg närmast fr.o.m. 1850-talet; till Karelen hade släkten haft kontakter under en betydligt längre tid. Skolåren i Viborgs finska klassiska lyceum gav Emil Zilliacus grunden och inspirationen för hans kunskaper i de klassiska språken och franskan, senare även i italienskan. Hans doktorsavhandling, *Den nyare franska poesin och antiken* (1905) förenade intresset för både antikens litteratur och den nyare litteraturen.

Vid sidan av intrycken från skolan och universitetet hade den s.k. Euterpekretsen en stor betydelse för Zilliacus. Här stod han för kunskapen i antikens litteratur och även i nyare fransk och italiensk litteratur. Andra Euterpister med viborgsanknytning var Björn Cederhvarf, Torsten Söderhjelm och Alvar Törnudd; som ett slags äldre extern medlem stod Werner Söderhjelm kretsen nära.

Indirekt kom Zilliacus i yngre år att rentav befrämja arbetarrörelsen. Han hade nämligen lånat pengar till sin mindre bemedlade skol- och studiekamrat Yrjö Sirola, som studerade grekiska vid universitetet men senare flyttade till Sovjetunionen.

På antik mark

Särskilt värdefulla är Emil Zilliacus essäsamlingar som behandlar den grekiska litteraturens klassiker, med talrika översatta textutdrag. Essän om Pindaros i samlingen *Choros* (1939) var på sin tid en av de allra främsta övergripande presentationerna av den grekiska körlyrikern. År 1929 uppfördes Zilliacus översättning av Aischylos *Agamemnon* i Stockholm med framgång och efterföljdes av många andra. Under flera årtionden stod uttryckligen Zilliacus för översättningarna till svenska av de viktigaste grekiska tragedierna.

Zilliacus arbeten om antiken baserade sig inte enbart på litteraturkännedom utan även på hans långvariga vistelser på antik mark i Italien och Grekland. Här ägnade han sig åt studium av antikens minnesmärken, de lokala landskapen och den lokala befolkningen. Till skillnad från nutida turister tog han sig fram ridande, till häst och med åsnor eller mulåsnor på landsbygden; senare anlitade han även buss och taxibil. Umgänget med lokalbefolkningen underlättades av att Zilliacus talade flytande italienska. Utom klassisk grekiska kunde han åtminstone i någon mån även nygrekiska.

I Grekland reste Zilliacus både i arkipelagen och på fastlandet, därtill i det forna grekiska området i södra Italien. Hans reseskildringar och essäsamlingar behandlar både arkeologi, historia och litteraturhistoria och innehåller talrika exempel på översättningar.

Till de mest intagande av Zilliacus Greklandsskildringar i samlingen *Tempe och Thermopyle* hör hans bestigning av berget Helikon i Thessalien. I ett motsvarande avsnitt i *Pilgrimsfärder i Hellas* tar han sig upp på berget Parnassos, här möter han fåraherdar och övernattar hos dem. Framför allt vid beskrivningen av ön Ithaka i *Pilgrimsfärder i Hellas* och i avsnittet ”Ett besök hos Circe” i Italien-delen av *Tempe och Thermopylae* har Zilliacus rört sig i Odysseus kölvatten – i likhet med Göran Schildt, som har fortsatt hans tradition av reseskildringar. I den från antiken bevarade teatern i Fiesole i Italien såg Zilliacus en föreställning av Euripides *Backanterna* och skrev en artikel om detta i Nya Argus.

Zilliacus prosaböcker om Grekland har sina lyriska motstycken i hans diktsamlingar, bland andra i samlingen *Hellenika* (1917); utom andra dikter ingår här sonettsviten ” Klassiska träd”. Den senare samlingen *Vandring* (1938) handlar om Tempe-dalen i Thessalien och utom en del andra orter även om öarna Thera, Khios och Paros samt givetvis om Parthenontemplet på Akropolis i Aten. I samlingen framträder Emil Zilliacus estetiska ideal mycket klart, särskilt i den fulländade formen hos en grekisk kruka (i dikten ”Källan och krukan”). Hans uppfattning om formen framträder ännu tydligare i dikten ”Inför Parthenon”, där diktaren talar till templet: ”Ty formfulländning är det ej allena / som välavvägd i denna marmor bor, / ty dorisk skönhet, hägnad av Athena, / är hög, sträng, stor. / Den är ej vilja och förstenad form / men liv och innehåll: ett krav, en norm .” Formens fulländning var också i övrigt det estetiska idealet för Zilliacus. Han använde tidvis antika versmått och sonettformen; för honom var idealet inte något förstelnat utan fullt av liv och innehåll, såsom dikten också uttrycker. För Zilliacus var Grekland framför allt ljus och harmoni; han berörde inte det dionysiska inslaget i Nietzsches Greklandsbild.

Vid sina strövtåg i Rom lärde Zilliacus känna den eviga staden och dess topografi i grunden; utan tvivel var en av sin tids främsta, om han inte rentav den bästa kännaren av Rom och romersk livsstil. Särskilt intrycksfull är hans essä ”De rinnande vattnen i Rom” som ingår i samlingen *Romerska vandringar*; här behandlas de romerska fontänerna och brunnarna. Essän ”Romerskt vin och romerska vinstugor” utkom lägligt, under den tid då förbudslag rådde i Finland.

I boken *Italienare* ger Zilliacus en omfattande beskrivning av sin första närmare bekantskap i Italien, Mariano, vars fullständiga välklingande namn var Pericle Mariano Gori Cagnacci. Enligt den engelska fru som i Florens hyrde en bostad åt paret Zilliacus var Mariano ”tre utmärkta domestiker i en person”, han var kock, betjänt och till och med kammarjungfru, trots att han var man. I bokens övriga essäer besöker Zilliacus än marknader, än städer kända för sina viner, än lopptorg i Rom eller bönder på etruskernas område eller gondoljärer i Venedig. Ett lyriskt motstycke till denna bok är den första avdelningen av diktsamlingen *Templet* (1931), som återger framför allt vyer från Venedig. Gondolen framstår för Zilliacus rentav som en dikt, lika ”formfulländad”.

I samlingen *Italienare* fortsätter han även beskrivningen av italienska viner, vid besök i Chianti och Montepulciano. På den senare orten påminner han sig 1600-talsdiktaren Francesco Redis dityramb *Bacco in Toscana* och särskilt versraden ” Montepulciano d’ogni vino è il Re”. Emil Zilliacus har även skrivit om nyare italienska författare, om Giovanni Pascoli och Gabriele d’Annunzio, men om dem utgav han aldrig någon separat essäsamling.

Hapenensaari och dess herre

Emil Zilliacus skrifter om Karelen ansluter sig i allt väsentligt till hans hem, Hapenensaari gård på ön med samma namn i Viborgska viken. Hans far, ingenjörkaptenen Mauritz Zilliacus hade köpt gården 1881 då den såldes på överste Smirnoffs konkursauktion. Om budet tävlade guldsmeden Alexander Tillander från S:t Petersburg; trots denna konkurrens förblev Tillander familjens vän och han fick tillbringa sina somrar på Hapenensaari. Före Mauritz Zilliacus hade gården haft många ägare och mångahanda skeden. Enligt sägnen skulle kejsarinnan Katarina II själv ha anlitat gården som som jaktstuga. Egendomen Hapenensaari omfattade 200 hektar, av dem 50 hektar odlad jord.

Efter Mauritz Zilliacus tidiga död hade Hapenensaaris marker lagts ut på arrende. Som fullvuxen fick Emil Zilliacus själv överta ansvaret för gården och dess odlingar. Trots många svårigheter försökte man få Hapenensaari att bli ekonomiskt självbärande, som en lantegendom specialiserad på fruktodling. Frukträdgården ersatte det tidigare jordbruket. Trädgårdsprodukter, av vilka särskilt äpplena var berömda, såldes på torget i Viborg och ställdes ut på lantbruksutställningar. Emil Zilliacus son Benedict har förmodat, att äpplenas höga kvalitet berodde på skärgårdsklimatet i Viborgska viken som här blandades med fastlandsklimatet på Karelska näset. Utom äppelträd hade man på Hapenensaari päronträd och bärbuskar. Därtill odlades gurkor och tomater i gårdens växthus, till julsäsongen rentav tulpaner och hyacinter.

Trots att Hapenensaari var känt för sina fruktodlingar så hade man också en boskapsbesättning. Sonen Henrik Zilliacus har förmodat, att korna på Hapenensaari försåg en stor del av den närliggande ön Ravansaari med mjölk. Henrik Zilliacus har för eftervärlden också förevigat namnen på några ayrshiretjurar: Faler, Fleta, Jyry och Rae. Utom kor fanns även får. Efter misslyckade försök med hönsskötsel ägnade man sig åt gäss och ankor; de större och mera aromatiska ankäggen förekom på frukostbordet i stället för hönsägg.

Emil Zilliacus ägnade sig även åt jakt, på vilt och änder. På Hapenensaari gård åt man också trastar, som sköts för att de gjorde skada på bärbuskarna. En gång åt man till och med en ung kråka, tillagad enligt ett recept av den svenske jägaren och villebrådsexperten Gustaf Kolthoff. Kråka serverades dock bara en enda gång, kökspersonalen hotade i annat fall med att säga upp sig. Öns fiskevatten var utarrenderade till en yrkesfiskare, men av hans fångst fick också familjen Zilliacus sin andel. I kulinariskt avseende blev Hapenensaari också ett slags italiensk oas, där man på italienskt vis kunde avnjuta musselsoppa med vitt vin. Även broccoli, zucchini och melon serverades. Av tjänstefolket på Hapenensaari bör särskilt nämnas inspektorn Antti Hyytiäinen och hans efterträdare Yrjö Laake samt trädgårdsmästaren Ville Pesu.

Hapenensaari gästades av många både inhemska och utländska författare, vetenskapsmän och kulturpersonligheter, såsom författaren Mikael Lybeck, professor Rolf Lagerborg, vän från Euterpe-kretsen, och professorn, marinbiologen Rolf Witting, som en tid också var utrikesminister. Andra vänner ur Euterpe-kretsen utom Lagerborg som besökte Hapenensaari var arkeologen Björn Cederhvarf och arkitekten Gustaf Strengell, bägge med gemåler. Utländska gäster var det italienska sändebudet i Helsingfors, Attilio Tamaro, den svenske greven och upptäcktsresanden Eric von Rosen med gemål, litteraturforskaren Gunnar Tideström, publicisten Ivar Harrie, som även var en framstående kännare av antikens litteratur, religionshistorikern och orientalisten H.S. Nyberg och författaren Per Hallström, Svenska Akademiens ständige sekreterare. Bland gästerna fanns även företrädare för den Lagercrantzka släkten. Den kände svenske konsthistorikern och teaterkritikern Carl G. Laurin , som var gäst hos Zilliacus på Slottsgatan 2 i Helsingfors 1938, skrev i gästboken de träffade raderna: ”Orfeus kom från Trakien, Emil Zilliacus från Karelen. De fingo båda stenar att gnistra och sjunga”. Till gästerna sommartid hörde även Östra Finlands Nation vid Helsingfors universitet. Nationens kurator var Henrik Zilliacus, sedermera professor i grekisk litteratur. Däremot var kontakterna med övriga närliggande gårdar obetydliga. Nämnas kan även, att de dekorativa villorna i rysk stil förblev främmande för Zilliacus, de vädjade inte till hans klassiska estetiska smak.

Händelser från ”stora världen” tog man del av på Hapenensaari genom att läsa Svenska Dagbladet och Hufvudstadsbladet, om mera närliggande händelser läste man i Wiborgs Nyheter och tidningen Karjala.

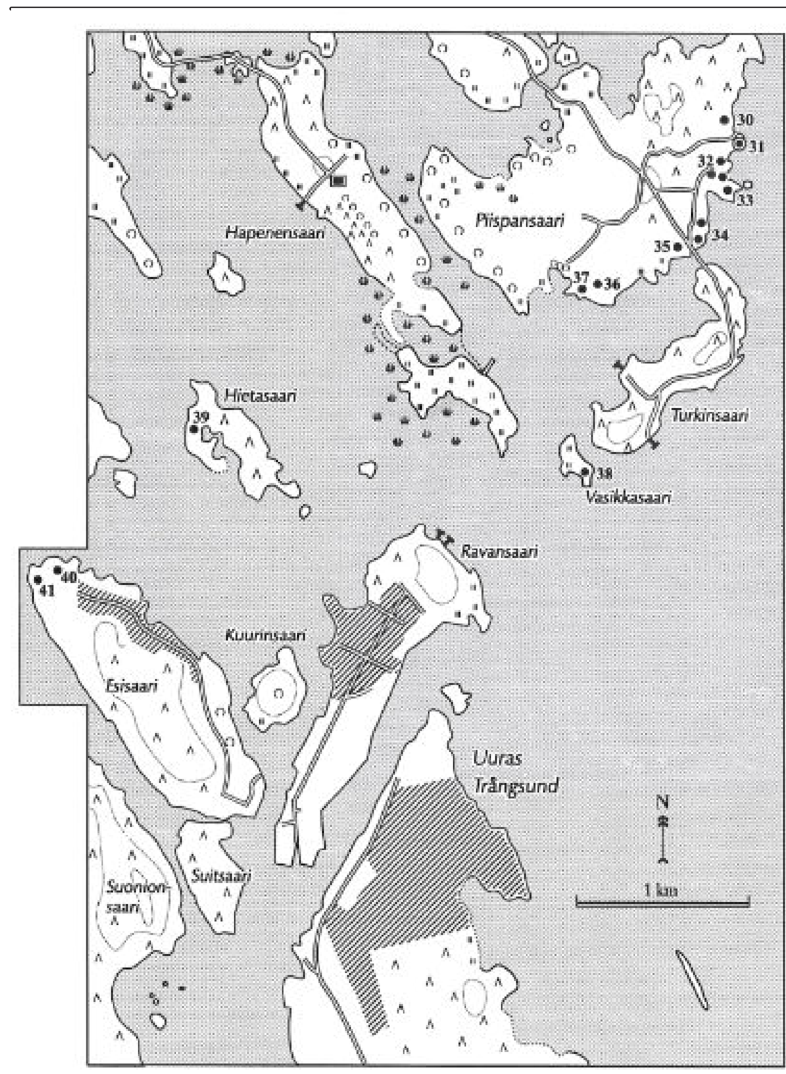

Hapenensaari ligger i Viborgska viken, rakt norrut från Trångsund och Ravansaari. Karta ur Stig Jaatinen, Elysium Wiburgense, 1997.

Erfarenheter och intryck från Hapenensaari avtecknar sig särskilt i boken *Karelare och annat folk*. Som beskrivning av karelska typer är den en fortsättning på traditionen från Jac. Ahrenberg, som i sin samling *Österut* (1890) och även i andra sammanhang hade behandlat karelare. Bland folktyperna i Zilliacus *Karelare* är trädgårdsdrängen Viimalainen – en satyr i sitt slag, i finsk miljö – den mest minnesvärda. Skildringen av hur Viimalainen tar sig sitt midsommarrus hör till de klassiska fylleriscenerna i den finländska litteraturen. Arrendatorn på Hapenensaari beskrivs också på ett fängslande sätt. Arrendatorn, som av någon anledning var föremål för Viimalainens avoghet, var enligt Zilliacus uppfattning en äkta karelsk typ som påminde om indianböckernas gestalter: just sådan hade Zilliacus föreställt sig huronernas hövding. Arrendatorn Eljas Muotinen var pratsam och hans språk var ”präglat av den smidiga karelska dialektens allra mustigaste och roligaste uttryck och vändningar”. Detta slags tal behövde inte alltid vara sanningsenligt och man hade därför för vana att säga till någon som inte höll sig till vad som var sant: ”Nej men nu pratar du muotinenska”.

Hapenensaari var i ekonomiskt avseende viktigt för Emil Zilliacus som hemgård för en herremannalantbrukare. Det är därför ingen tillfällighet att han i sin essäsamling *Lans och lyra* (1933) behandlade greken Xenofons verk *Boken om hushållning (Oikonomikos)* och den godsägare som där beskrivs. Om godsägaren använde Zilliacus benämningen *country gentleman*. Husbonden på Hapenensaari höll sig med äppel- och päronträd, Xenofons husbonde med vinrankor, oliv- och fikonträd. Xenofon rekommenderar även varmt jakt, vilket också Zilliacus ägnade sig åt. I sin essä talar Zilliacus varmt även om godsägarens hustru och om förhållandet mellan man och hustru, som skildras av Xenofon. Osökt infinner sig tanken,

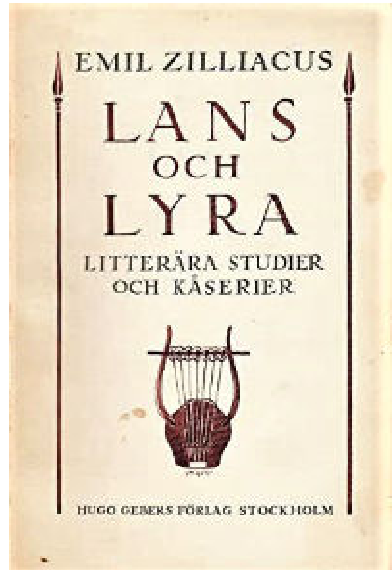

att han här har avsett sin egen relation till hustrun Ingrid (f. Wegelius).

I samlingen *Lans och lyra* ingår en essä om Hesiodos poem *Verk och dagar (Erga kai hḗmerai)* som bland annat handlar om lantbruk. I ett brev till Rolf Lagerborg, som denne publicerade i festskriften *Florilegium amicitiae* (1953) jämför Zilliacus sig själv med den romerske skalden Horatius, som ägde ett lantställe på sabinernas område i Italien, *fundus Sabinus (Sabinum)*. Samtidigt var Hapenensaari för honom ett Tusculum, där han likt Cicero ägnade sig åt litterär verksamhet.

För Emil Zilliacus hade Hapenensaari sin betydelse som inkomstkälla men också som ett slags arkadisk idyll. När han i *Pilgrimsfärder i Hellas* citerade beskrivningen av Alkinoos trädgård och dess fruktträd ur *Odysseen* har han säkerligen tänkt på sitt eget Hapenensaari och dess trädgård. Därtill gav Zilliacus Hapenensaari ett slags antik prägel. Där fanns till exempel en konformad konstgjord kulle, med ett bord och en ringformad bänk överst. Platsen bar det upphöjda namnet Bacchi tempel. Vid kullens fot fanns en lund som var tillägnad Venus. Också för detta fann Zilliacus en förebild från antiken: i samlingen *Lans och lyra* nämner han att Xenofon på sitt eget lantställe hade uppfört ett tempel åt Artemis.

Likt alla andra öbor vid Viborgska viken hade man givetvis tillgång till båtar. Också de bar namn från den klassiska antiken: Olympia och Pomona. Märkligt nog fanns också en mulåsna en tid på Hapenensaari, veterligen uppträdde den också på scenen i Viborg. Husdjuret torde ha stått som en erinran om Zilliacus egna färder i Grekland, där han hade ridit på åsnor och mulåsnor. Dessutom har själva Hapenensaari också kallats Karelens Ithaka.

Emil Zilliacus förevigade landskapen från Hapenensaari i många av sina dikter. Dikternas landskap är i sig inte karelska, deras natur är typisk för skärgården och kusttrakten i allmänhet. Ortnamn från Viborgska viken förekommer inte, i motsats till de lokala namnen i Zilliacus dikter med motiv från Italien och Grekland. Ett undantag är en dikt där Zilliacus rör sig längre bort från Hapenensaari, ”På Stora Saimen”, ursprungligen tryckt i Nya Argus 1915 och därefter i samlingen *I grottan* (1920). Dikten fortsätter traditionen av Saimenbeskrivningar från Franzén och övriga diktare.

Det är också uppenbart, att det nordligare karelska *vaara*-landskapet förblev främmande för Zilliacus. Klart är i alla fall, att många platser som omtalas i hans dikter, deras naturelement eller föremål, såsom äppelträden, den stora eken och soluret, härrör från livsmiljön på Hapenensaari.

Drag av Hapenensaari återfinns också i Zilliacus opublicerade pjäs *Bengt Samuel Saronius*, som utspelar sig på en herrgård i sydöstra Finland, och i Lahtela gård som beskrivs i berättelsen *Eldprov* (1927), utgiven under pseudonymen Johan Alvik. I både pjäsen och berättelsen är gårdens ägare en före detta lektor Saronius. Båda verken, där bipersonerna bär drag av tjänstefolket på Hapenensaari, beskriver rätt melodramatiskt händelserna under inbördeskriget.

Till Emil Zilliacus mest anslående essäer hör ”Vid brasan med Horatius”. Den utkom i samlingen *Lans och lyra*, men trycktes också separat i samband med öppnandet av det svenska förlaget Almqvist & Wiksells bokhandel 1953. Här beskrivs en vinterdag i en karelsk bondgård, som läsaren oundvikligen förknippar med Hapenensaari. Berättaren-husbonden läser Horatius dikter vid brasan, med en stövare liggande vid fötterna. Berättaren lever sig starkt in i en dikt av Horatius och betraktar sig själv i ett romerskt landskap. I hans fantasi förbyts senare de romerska travertinvalvbågarna till kolonner och arkitraver av Pentelisk marmor. Scenbilderna övergår också i övrigt till det grekiska, tills berättaren slutligen återvänder till Horatius och hans oden.

Krig och förluster

Hapenensaari berördes också av händelserna 1917–1918. I boken *Karelare och annat folk* ingår avsnittet ”Ryska soldater”. Enligt Zilliacus minnesbilder hade den ryska militären i Finland före första världskriget uppträtt ”hyggligt och korrekt”. Våren 1917, som Zilliacus benämner ”frihetsvåren”, hade situationen emellertid förändrats. Zilliacus och tjänstefolket på Hapenensaari råkade till och med ut för en väpnad sammandrabbning med ryssarna. Enligt Zilliacus var det en spännande erfarenhet, som gav honom ” det icke oangenäma medvetandet av att ha varit en av de allra första – om inte rent av den första – som i Finland offentligt öppnat eld mot rysk militär, fyra månader före frihetskrigets utbrott”. En hänvändelse till polisen efter intermezzot förblev resultatlös. Ryssarna hade å sin sida fått annat att tänka på och lämnade Zilliacus familj i fred. Tydligast kommer inbördeskrigets motivkrets fram i den ovan nämnda opublicerade pjäsen och i berättelsen *Eldprov*. Karelen eller Viborg framträder inte uttryckligen i dem, de utspelar sig i närheten av en icke namngiven stad.

Ryska revolutionens följder syntes också på Hapenensaari. När matrosupproret på Kronstadt slogs ner 1921 lyckades en del av de upproriska fly till Karelska näset och de deltog under en tid i jordbruksarbeten i Finland, en del av dem på Hapenensaari. Ett knappt år senare, efter att frihetsrörelsen i Karelen hade slagits ner anlände flyktingar från Aunus, Repola och Porajärvi; en del av dem arbetade på Hapenensaari. Henrik Zilliacus, som då var något över tio år, hade bevarat dem i ett positivt minne. Han har särskilt nämnt en brunskäggig man, som enligt en av gestalterna i Runebergs *Älgskyttarna* fick bära namnet Ontrus.

Efter vinterkriget blev Emil Zilliacus tvungen att lämna Hapenensaari. Själva gården hade förstörts, men en del av byggnaderna stod kvar. Under fortsättningskriget kunde Zilliacus återvända och tog sig an dess återupprättande. Återkomsten och stämningar av en total förlust framträder i samlingen *Silverhöst* som utkom 1943, särskilt i dikten ”Hemkomst”.

Återkomsten blev kortvarig och i slutet av fortsättningskriget förstördes alla återstående byggnader. Förstörelsen av Hapenensaari var en av de många som drabbade kulturmiljöer i Karelen, bland annat Olavi Paavolainens hem Vienola i Kivinebb eller Thesleffarnas Lavola i Viborgs landskommun. För Emil Zilliacus och hans familj blev Hapenensaari ett verkligt förlorat paradis, som sönerna Henrik och Benedict har beskrivit i böcker och artiklar.

Redan långt tidigare hade den Zilliacuska släkten lidit en förlust när Neitsytniemi gård, där Emil Zilliacus far tillbringat sin barndom, hade sålts på grund av ekonomiska svårigheter. Denna förlust bryter fram i samlingen *I grottan*, i dikten ”Vallfart”. Den beskriver ett besök på en förlorad plats, där diktaren inte längre känner igen sig bland idel nybyggnader. Själva jorden, som hans förfäder ägt, är dock densamma.

Samlingen *Silverhöst* är intressant såtillvida, att landskapsdikterna om hembygden och Sydeuropa inte har placerats i separata avsnitt, utan delvis går in i varandra. Inledningsdikten ”Gränsmark” efterföljs av ” Parnassos herdar” och ”Leonidas’ grav” med antika motiv. Bägge är tillägnade minnet av själva platsen, bägge inleds eftetryckligt med orden ”Jag minns”. Under krigsåren hade diktaren inte kunnat återse antikens landskap annat än i minnet. Därefter möter man igen de hemvana trakterna i dikterna ”Solsångaren” och ” Silverhöst”.

Dikter om Viborg

Utom Hapenensaari behandlade Zilliacus i sina dikter även Viborg. Dikten ”Wiborg” ur samlingen *Soluret* (1928) utgår från Zilliacus uppfattning, att man ville radera ut det svenska ur stadens historia. Dikten framhåller det svenska språkets bestående betydelse. I övrigt uppträder Viborg i den lilla samlingen *Finlands festspel* från 1940. Titeln förklaras av att de olympiska spelen 1940 skulle anordnas i Finland, vilket dock gick om intet på grund av kriget. Samlingens titeldikt, daterad under vinterkriget i december 1939, slår fast att ungdomen inte längre kallas till olympiska spel utan till ” dödens festspel”. Viborg behandlas i tre dikter: ”Statyerna i Wiborg. Tyrgils Knutsson och Peter den Store” (skriven 1927), ”Wiborg” och ”Vid gränsen”. Därtill ingår i den inledande sviten ”Runebergsdagar” dikten ”1940” med en uppräkning av olika städer: ”Wiborg – Åbo – Hangö – Helsingfors”, här har Viborg demonstrativt placerats först.

”Statyerna i Wiborg” tar fram motsättningen mellan öst och väst, där Tyrgils Knutssons staty företräder väst och Peter den Stores staty öst. Dikten tar också upp den i litteraturen om Viborg och Karelska näset ofta återkommande tanken om staden som en port och ett lås: ”Ty Wiborg är låset på Finlands port, / på porten till Västerns rike”. Dikterna ”Wiborg” och ”Vid gränsen” har kommit till i ett sammanhang då Viborg redan hade gått förlorat. Staden och hembygden betraktas nu i minnenas ljus. I dikten ”Wiborg” framhävs Viborgs slott. Även om staden drabbats av förstörelse har slottet hållit stånd och står på sitt sätt också för ett framtidshopp. I dikten ”Vid gränsen” vaknar Viborg till liv hos diktaren uttryckligen som skolstad. Diktaren minns också sin fars grav, som nu skändats av fiendehänder. Hapenensaari nämns inte vid namn, men avses med all tydlighet i raderna: ”Där ligger min älskade fädernegård / förhärjad i fienderiket, / och allt vad jag skänkt den av kärlek och vård / blev meningslöst och besviket”. I diktens avslutning framhåller diktaren att intet offer är för stort för ett heligt mål; Finlands frihet går framom allt annat.

Benedict Zilliacus har karakteriserat Emil Zilliacus som en tvättäkta karelare. Han var en karelare och hans Hapenensaari var en egen svenskspråkig enklav på Näset och i Viborgs omgivningar. Som karelare var han också i många andra avseenden *sui generis*. Han förblev främmande för karelianismens ideal från 1800-talet, varken Kalevala eller den finska folkdiktningen verkar ha satt några spår i hans diktning. Däremot var han som kulturpersonlighet djupt genompräglad av kärlek till den karelska hembygden och fosterlandet, samtidigt av en lika djup inlevelse i den antika kulturen, i Italien och Grekland.

Översättning Rainer Knapas

Litteratur:

Florilegium amicitiae till Emil Zilliacus I.IX .MCMLIII. Helsingfors: Holger Schildt / Stockholm: Hugo Geber.
Knapas, Rainer 2015. *Landet som var. Karelska kulturbilder*. Helsingfors: Schildts & Söderströms.
Mustelin, Olof 1963. Euterpe. *Tidskriften och kretsen kring den. En kulturhistorisk skildring*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 398. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
Peltonen, Kaarina & Gunvor Zilliacus 2016. *Släkten Zilliacus – en krönika*. Helsingfors.
Riikonen, H. K. 2004. Emil Zilliacuksen runo-

Forts. på sidan 9

Från Salutorget till Rödabrunnstorget

Emer Silius

Bilder: Alëna Golovach

Om vi i Viborg vill promenera från hotell Victoria till Rödabrunnstorget funderar vi oftast inte över vilken rutt vi väljer. Vi går till vänster, rundar Finlands Banks hörn och fortsätter längs Torkelsgatan. Då har vi alla Torkelsgatans butiker på vår vänstra sida och parken med Espilä på högra sidan. Det är ett naturligt val, mera viborgsk kan miljön inte just vara.

Denna gång gör vi dock ett undantag: från Victorias trappa vänder vi till höger. Där finner vi en annan rutt till Rödabrunnstorget. Lika vacker, nästan lika rak och till på köpet kanske några meter kortare.

Vid hotellets hörn börjar Salakkalahtigatan, en rak och bred gata som leder ända till Karjalagatan. Hela dess vänstra sida kantas av en lummig park mellan gatan och Salakkalahtiviken. Alla hus finns på gatans högra sida. Sedan vår tid har gatan naturligtvis bytt namn, nu heter den *Nabereznaja 40-Letya VLKSM*.

Salakkalahtigatan kom till på 1860-talet då murarna runt stadsdelen Vallen revs och kvarteren på Torkelsgatans nordöstra sida bebyggdes. Då uppstod gatan mellan husen och vattnet. Men gatan har anor som är mycket äldre. Sedan urminnes tider har det gått en väg här vid Salakkalahtis strand till Karelska näset och vidare mot det stora Ryssland, kanske ända till Svarta Havet. På 1890-talet anlades en järnvägsbank för godstågen till hamnen. Skenorna försvann efter kriget men fylljorden blev kvar och där finns nu en vacker promenadpark runt hela viken ända till hotell Druzhba på motsatta stranden.

Salutorgets hörn domineras nu av en modern hotell- och affärsbyggnad. Huset har stått färdigt i lite över tio år, hotell Victoria öppnades där år 2009. Hotellet har 60 gästrum i flygeln mot Salakkalahtigatan, hälften har utsikt mot viken och andra hälften mot gården. Rummen är inte stora men de är snygga och praktiska. Flygeln mot Salutorget har förutom hotellets vestibul några affärslägenheter i bottenvåningen, bl.a. *Siberbanks* kontor. I husets översta sjunde våning finns restaurang *Vkus* från vars terrass man har en fin utsikt över stadens äldsta delar. Hotellet har också flera rum för sammanträden samt en bastu och ett gym. I bottenvåningen finns även en liten bar och restaurang *Monrepos*.

Förr i världen såg detta hörn av torget mera anspråkslöst ut. Mellan Finlands Banks hus och Salakkalahtigatans hörn stod två låga trähus från 1860-talet, alltså från den tiden då vallarna revs och torget kom till. Det ena stod vägg i vägg med bankhuset och där hade Viipurin Osuusliike r.l. på 1930-talet sin kött- och diverseaffär samt II och III klassens restaurang. I det andra huset på hörntomten verkade Bil- och Motoraffär Arvidson och specialaffären för gummivaror Yleinen Kumivarasto Oy, som båda drevs av A. I. Vuoma, samt öppna bolaget Paajanen & Karkiainen som under ledning av Tuomas Paajanen sålde kolonialvaror, inhemska produkter och säd i parti och minut. Som fortsättning till hörnhuset stod en låg lagerbyggnad på Salakkalahtigatans sida som sträckte sig ända till tomtens motsatta gräns.

Viipurin Osuusliike kunde under fortsättningskriget fortsätta med sin verksamhet i sitt gamla hus och även Paajanen & Karkiainen återvände till hörnhuset. Arvidson förblev borta men däremot hade fiskhandlaren Aino Putus sitt kontor i fastigheten. Hörnhusets adress var **Torggatan 5 – Salakkalahtigatan 1**.

Följande hus, på tomten **Salakkalahtigatan 3**, har ofta kallats palats. Det är ett bostadshus av tegel som arkitekt Jac. Ahrenberg ritade åt konsul Eugène Wolff år 1884. Huset har tre våningar, ett stort burspråk med korintiska pilastrar mitt på fasaden och en fasadtriangel på taket. Palatset ser i dag i stort sett likadant ut som det gjorde på finsk tid; även dekorationerna på fasaden finns kvar men ett par små takfönster har försvunnit. En tillbyggnad sammanfogar huset med hotellbyggnaden invid.

Mellan palatset och Kurkigatan stod tidigare ett lågt bostadshus från 1860-talet. Huset är borta och i dess ställe ser vi några björkar och parkerade bilar. Magasinsbyggnaden som på 1920-talet uppfördes på tomtens bakre del tycks stå kvar bakom ett plank.

Konsul Wolff bodde i början i palatsets tredje våning. Men han ägde också flera andra hus i Viborg och åtminstone på 1920- och 1930-talet bodde han i sitt stora hus på Slottsgatan 1 i hörnet av Tyrgils Knutssons torg.

År 1939 hade agenturfirman Sören Berger & Co:s Viborgskontor och dess direktör Yrjö Stavenhagen nyligen flyttat till fastigheten. Där bodde också Savo-Karjalan Tukkuliike Oy:s avdelningschef, ekonomie kandidat I. O. Nurmela.

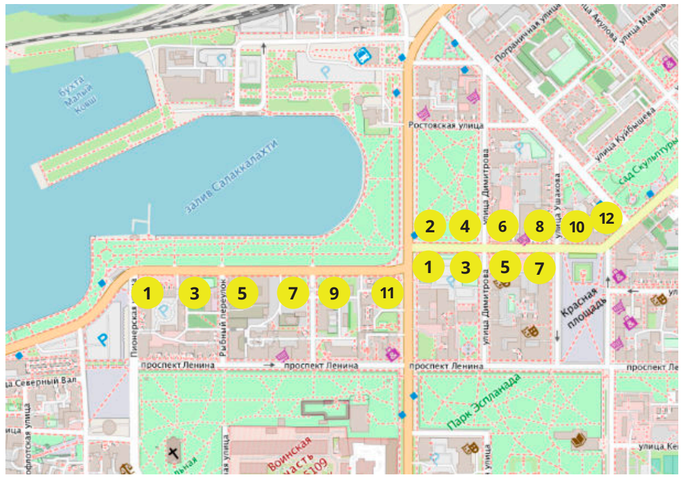

Konsul Wolffs palats Salakkalahtigatan 3.

Kapten Viljo Turunens arbetsplats anges ha funnits i fastigheten. Han var kanske föreståndare för Lotta-Svärd-organisationens lokalavdelnings elevhem som också fanns i huset.

Efter tomten leder Kurkigatan, Ribnij Pereulok, till höger. Mittemot oss på andra sidan gatan står ett vitt funkishus som fyller hela tomten **Salakkalahtigatan 5**. Byggnadens högre del mot viken har sju våningar och delarna längs tomtens övriga gränser fyra. Huset är ritat av arkitekt Toivo Paatela och det uppfördes som huvudkontor för Savo-Karjalan Tukkuliike Oy. Byggnaden stod färdig år 1937 och representerade i viborgarnas ögon tidens modernaste byggnadskonst. Säkert fanns det med en enastående utsikt över staden och vattnet fanns ett stort mötesrum, klubbrummet och personalens kafferum. Fastigheten hade en stor innergård från vilken man hade tillträde till rymliga lagerutrymmen i byggnadens lägre delar. I byggnaden fanns också ett par tjänstebostäder. Där bodde år 1939 direktörerna H. Sinkkonen och Matti Tarkiainen samt möjligen också kommerserådet Bremer.

Som granne till byggnaden stod ett envånings trähus från 1870-talet längre bort vid Kurkigatan. Det tjänstgjorde sedan år 1921 som Pamaus-sällskapets klubbhus. Huset förstördes totalt i början av fortsättningskriget.

Även Savo-Karjalan Tukkuliike Oy:s hus hade fått skador, senast av en tidsinställd sprängladdning just efter återerövringen, men byggnaden kunde renoveras. Där verkade under fortsättningskriget Kesko Oy, som år 1940 hade uppkommit som resultat av en fusion mellan Savo-Karjalan Tukkuliike Oy, Keski-Suomen Tukkukauppa Oy, Kauppiaitten Oy och Maakauppiaitten Oy. Viborgskontoret leddes av direktör Matti Tarkiainen. Statens Järnvägar hade även fått utrymme för några avdelningar då stationshuset inte längre existerade. Redan under vinterkriget hade stadsstyrelsen och några myndigheter kunnat hålla sammanträden i husets trygga källarvåning. Nu finns det ryska köpcentret *Welcome* i huset.

Om några konservativa viborgare ogillade Savo-Karjalan Tukkuliike Oy:s moderna affärshus vid Salakkalahtivikens strand kan man bara gissa vad de skulle ha tyckt om följande hus som nu står där, endast 20–30 meter från det föregående. Där står ett långt ryskt höghus, nio våningar högt, som upptar hela två tomter, **Salakkalahtigatan 7** och **9**. Inte ens gatan mellan tomterna har utgjort hinder för byggandet, trafiken till och från Tawastgatan, numera *Nikolajeva Ulitsa*, löper nu tvärs genom huset genom en öppning i dess första våning. Byggnaden är i själva verket inte ful, men massiv är den och dominerande för sin omgivning. I gatuplanet tycks det inte finnas några butiker, däremot nog en byrå som säljer förmögenhets- och bilförsäkringar samt en annan som gör reklam för odontologi. Kanske en tandläkarstation.

Hotell Viktoria Salakkalahtigatan 1.

Tidigare Kesko Oy, Salakkalahtigatan 5.

På tomten **Salakkalahtigatan 7** fanns på 1930-talet flera små byggnader. Närmast Savo-Karjalas hus verkade en bensinstation som tillhörde Trustfri Bensin Ab. Bolaget hade grundats i Helsingfors år 1934 och var då i finsk ägo. Bolaget har sedermera bytt sitt namn till Oy Teboil Ab och tillhör i dag det stora ryska *LUKOIL Group*. I Tawastgatans hörn stod ett större trähus från 1870-talet som inhyste resandehemmet och restaurangen Mekka som drevs av Katri Parikka. Vidare fanns det ett litet tvåvånings stenhus samt ett par mindre träbyggnader på tomten. Där verkade Helsingfors Skrothandel som ägdes av handlanden S. Markeloff samt Viipurin Faneeriliike som drevs av Ilmari Saaristo.

Bensinstationen var verksam på tomten ännu under fortsättningskriget. Av tomtens övriga byggnader står fortfarande kvar ett litet stenhus som ser speciellt ut med sin halvrunda absidliknande utbyggnad. Huset är ritat av stadsarkitekt Fredrik A. Odenwall på 1870-talet. Det lilla huset har blivit bakom det stora ryska komplexet och för att se det måste man gå till komplexets baksida. Då kan man också betrakta ett annat mästerverk av Odenwall på andra sidan av Tawastgatan: ett långt tvåvåningshus i renässansstil. Det sistnämnda huset var en gång i tiden känt som ingenjör Ernst F. Galléns hus men inhyser nu en restaurang och ett hotell.

Tomten **Salakkalahtigatan 9** var på 1930-talet bebyggd i hela sin längd. Där stod två trähus, det ena i gathörnet och det andra längs Salakkalahtigatan. Vid tomtgränsen stod ännu ett smalt stenhus som hade 2–3 våningar och en säregen halvrund takform. Byggnaderna var från 1880-talet, men på 1930-talet gjordes en grundlig renovering för att ändra lokalerna till affärslägenheter. En smal korridor som förenade husen med varandra byggdes kanske just i det skedet. På fastigheten verkade agenturaffär D. E. Ahonen som var representant bl.a. för Chymos Oy, partiaffären för kolonialvaror Antti Pekkonen, Rautatiekirjakauppa Oy:s kontor och tidningsutdelning till återförsäljare, samt andelslaget Voinvienti-osuusliike Valio r.l.:s mjölkbutik n:r 33. Kauppakerho r.y. hade också sin klubblokal och festsal i ett av husen.

Fastigheten användes också under fortsättningskriget. Då fanns där Viipurin Puutarhakeskus Oy som drevs av Vilho Pusa.

Därefter kommer vi till Salakkalahtigatans sista tomt, **Salakkalahtigatan 11**, hörntomten till Karjalagatan. Här står hotell Belvederes ryktbara byggnad. Det är ett trevåningshus av sten i klassisk stil som ritades av stadsarkitekt Fredrik Odenwall i slutet av 1870-talet. Vi beskrev huset och dess historia utförligt i samband med vår vandring på Karjalagatan (WN 2018) och nöjer oss nu med att nämna de viktigaste punkterna. Hotell Belvedere, som ägdes av Franz Ehrenburg, flyttade in i huset på 1870-talet då dess tidigare trähus i Torkelsesplanaden hade förstörts av eldsvåda. År 1904 sammanträdde närmare tvåhundra medlemmar av den i S:t Petersburg upplösta duman här och utgav det s.k. Viborgsmanifestet. Under inbördeskriget år 1918 utgjorde Belvedere den sista basen för det röda folkkommissariatet i Finland. I gathörnet öppnades på 1920-talet Café-Restaurang Kulma. På 1930-talet hette hotellet "Det nya Belvedere" och dess innehavare var fru Sofia Mikluha. I fastigheten verkade också Kangas-Tukku Oy under ledning av direktör Juho Hämäläinen samt det kommunala taxeringskontoret.

Nu tycks Belvederes hus till största delen vara i bostadsbruk. På gatunivån finns en mångsidig läkarklinik *Med Angel* och längre borta vid Salakkalahtigatan verkar *Hostel Belvedere* som erbjuder förmånlig övernattning i våningssängar. Där överlever den Ehrenburgska traditionen, kanske dock i mera anspråkslös form.

Hela vägen från Salutorget till Karjalagatan har vi haft Salakkalahtiparken på vår vänstra sida. Före kriget var parken mindre då hamnbanan upptog en stor del av strandområdet. Den egentliga parken fanns i hörnet av Salakkalahti- och Karjalagatorna och fortsatte i en kort sträcka längs Karjalagatan. Från Tavastgatan till Salutorget stod endast en enkel rad av träd mellan skenorna och gatan. Mitt i parken fanns Mikko Hovis staty "Fiskpojken". Den föreställde en liten pojke som omfamnade en stor fisk. Nära gathörnet stod en kiosk. Kiosken fanns där ännu under fortsättningskriget och drevs då av fru Hilja Törrönen. Nu sträcker sig parken runt hela viken och är en grön oas mellan stadens centrum och järnvägsstationen. Fiskpojken är borta. På dess ställe stod en tid en annan skulptur som även den föreställde en pojke. Denna pojke hade dock en katt som sällskap. Av någon orsak har den numera flyttats längre bort i parken.

Salakkalahtiparken.

För att komma till Rödabrunnstorget måste vi först gå några steg till vänster och sedan fortsätta längs

Pohjolagatan, numera översatt till *Severnaja Ulitsa*.

Hela första sträckan av Pohjolagatan saknar hus. Det är grönt på båda sidorna av gatan. På vänstra sidan har det uppstått en allmän park, på högra sidan är området inhägnat och mera privat. Så såg det inte ut på 1930-talet.

På den första tomten på vänstra sidan, **Pohjolagatan 2 eller Karjalagatan 23**, stod Juho Linnamos klädfabrik med sitt kontor och en butik. I fabriken tillverkades skjortor, slipsar, mössor, hängslen och underkläder. Stenbyggnaden var ursprungligen ritad av arkitekt Väinö Keinänen år 1911 men hade senare tillbyggts. Därtill fanns det tre låga trähus med flera butiker, såsom ekiperingsaffären Also Oy, mössfabriken Itä-Suomen Lakkitehdas som ägdes av Simon Lifson, E. Juhannes Bageri och konditori, blomsterhandeln Karjalan Kukka Oy, Antti Kekarainens ur- och guldsmedsaffär, klänningsaffären Leninki-Aitta som ägdes av fru T. M. Outinen, tygaffären Orell Oy, samt elaffären Suomen Sähkötarvike Oy:s butik, alla på Karjalagatans sida. Därtill hattaffären Elviira Mustonen, kortvaru- och klädesaffären Veli Räsänen, kappfabriken Suomalainen Takki, som ägdes av J. Tammi, tyg- och klänningsaffären A. Vainikka, hatt- och modeaffären Bertta Veijalainen, samt Viborgs Ramaffär, som alla hade sina dörrar mot Pohjolagatan. Denna tomt har behandlats utförligare i samband med vandringen på Karjalagatan (WN 2018).

Även tomten på gatans motsatta sida, **Pohjolagatan 1 eller Karjalagatan 21**, har behandlats i artikeln om Karjalagatan. Där stod flera trähus från 1870-talet, och där verkade ett överraskande stort antal affärer inom klädbranschen, nämligen English Hat Magazine, textilaffären Karjalan Kudos som leddes av Armas Hynninen, en filial till Åbobolaget Kestilän Pukimo Oy, handarbetsaffären Mimmi Reponen Oy, herrekiperingen Resko & Pakarinen, som ägdes av herrarna Valle Resko och Ilmari Pakarinen, hatt- och modeaffären E. R. Wahlman Oy, klänningsaffären Viipurin Muotikeskus Oy som leddes av direktör A. Schabat och Viipurin Vaatetuskeskus Oy, alla på Karjalagatans sida. Ett undantag bland alla dessa klädaffärer var bolaget V. Suikkanens Paperi-Aitta som sålde kontors- och skolmaterial. Vid Pohjolagatan fanns Kotimaan Lakkitehdas Oy vars VD var M. Steinbock, samt Pohjolan Muoti-Aitta som ägdes av Ida Kravts. Fröken Hulda Holmstén bodde i fastigheten.

Under kriget var det möjligt att besöka damfriseringen Eva som ägdes av Lempi Kunttu och Aili Lehtoniemi, Lyyli Innanens kapp- och klänningsaffär, kolonialvaruaffären L. Kopra, fru Liisa Koutus affär för trikåvaror, textil- och kortvaruaffären Pentti Oy, järnhandeln Talous-Rauta Oy, V. F. Tiihonens guldsmedsaffär samt Viipurin Puuteollisuus Oy med möbelaffär och kontor.

Efter Linnamos byggnader stod ett rött stenhus i två våningar på vänstra sidan av gatan. Tillsammans med ett lågt trähus vid Magnusgatans hörn stod det på tomten **Pohjolagatan 4 – Magnusgatan 8**. I stenhuset verkade "Punasenlähteen Annosruokala ja kahvila" som lär ha varit ett mycket populärt matställe. Hörnhuset hade sin långsida mot Magnusgatan, och efter det fanns det ännu ett litet stenhus i två våningar med en flygel mot gården. Alla hus var byggda under 1800-talets sista decennier då Salakkalahtivikens vatten inte längre täckte området. I hörnhuset verkade klännings- och tygaffären Martta Hurtta, café-restaurang Elo Oy som drevs av H. Suomela samt Fritz Stauffer Oy:s mejeributik. På Pohjolagatans sida fanns Albin Kemppi Oy:s cykel-, sport-, symaskins- och vapenförsäljning samt kontor. Bolaget leddes av direktörerna Harald Fält och Lauri Pailemo. Dessutom fanns där J. Aaltos guld- och silversmedsaffär vars förman var Viktor Aalto, ur- och guldaffären F:ma Bröderna Kivikoski som innehades av Reino Kivikoski, Lyyli Kopras smör- och ostaffär, samt gravör Teodor Pullo. I fastigheten bodde representant Reino Pärssinen, guldsmed Aaro Suonuuti, samt Urho W. Tikkanen som ser ut att ha varit tomtens ägare.

Hörntomten på gatans högra sida, **Pohjolagatan 3 – Magnusgatan 6**, var bebyggd av två långa trähus från 1870-talet som båda hade sina gavlar mot Magnusgatan. Husen liknade varandra, men det som stod närmare Pohjolagatan hade många affärslägenheter med ingång direkt från trottoaren. Där verkade Oskar Eckerts beklädnadsaffär Viipurilainen Vaatetusliike, Eino Montins uraffär, samt J. A. Rissanens konfektionsaffär och kontor. Distriktsveterinär Christian Stauffer hade ingång från gården till sitt hem och till sin mottagning. I det andra huset fanns Rihkama Oy som sålde kortvaror i parti och minut, samt transportföretaget Pikatoimisto Mars som ägdes av KFUM och som erbjöd bl.a. stafett- förpackningsoch indrivningsarbete för många arbetslösa ungdomar. Verksamheten hade börjat i Helsingfors år 1918.

Nu har vi alltså nått Magnusgatan, *Dimitrova Ulitsa*. Först här möter vi de första numera existerande husen vid gatan. Det präktigaste av dem ligger på vår högra sida, det finska församlingshuset. Byggnaden har sex våningar. Den är planerad av arkitekt Jalmari Lankinen och stod färdig år 1930. Då flyttade Viborgs finska domkyrkoförsamlings hela förvaltning, kyrkokontoret, kyrkoherdeämbetet och stiftelsen för gravskötsel in i huset där det även fanns utrymmen för de diakonissor som arbetade i stadens centrum. I byggnaden verkade också mantalsskrivaren för Viborgs och Ranta härader samt kontrollören för socialverksamheten i stadens fjärde distrikt. Byggnadens adress var **Magnusgatan 5** men kunde lika bra

Tidigare hotell Belvedere Salakkalahtigatan 11, till höger det stora ryska komplexet.

Pohjolagatans första sträcka saknar hus efter kriget.

ha varit **Pohjolagatan 5**.

Församlingshuset har en lägre flygel mot gården. Där fanns församlingssalen, en stor festsal för 600 personer. Där ordnades konserter, fester och sammanträden. Också den står kvar. Däremot har ett trähus från 1800-talet försvunnit från gathörnet. Det hade sin långsida mot Pohjolagatan och där verkade Viborgs Lutherska Bönehusförening och dess bokhandel.

I församlingshuset fanns det några affärslägenheter: Fiinu Ryhänens modeaffär, A. Samaledtins parti- och minutaffär som sålde strumpor och kortvaror, S. Savanders handarbetsaffär, radioaffären och verkstaden Sähkö ja Radio som ägdes av V. Soilas, samt advokatbyrå K. K. Tiililä. Den drevs av vicehäradshövding Kimmo Kalervo Tiililä som även verkade som häradsskrivare och köpvittne. I huset bodde personer som hade anknytning till församlingen, såsom t.f. kyrkoherden, prosten Ilmari Karvonen, kaplanen Otto Kuokkanen, församlingens ekonomichef T. V. Salminen och vaktmästaren I. Halme. Dessutom bodde där major H. Baeckman, hovrättsrådinnan Märtha Clouberg som var änka efter hovrättsrådet och bankdirektören L. O. A. Clouberg och drev handarbetsaffären "Travail" i Fästningen, radiotekniker V. Soilas, fil.mag. Irma Tiililä och vicehäradshövding K. K.Tiililä, fil.mag Paavo Virtanen, samt försäkringsinspektör V. Virtanen som representerade försäkringsbolagen Kullervo och Pohjola.

Församlingshuset var i användning även under fortsättningskriget. Kyrkokontoret och kyrkoherdeämbetet öppnades igen, av prästerna återvände Ilmari Karvonen och O. Kuokkanen samt domprosten Kustaa Aapo Santavuori som hade bott i huset ända till år 1936 och nu flyttade tillbaka då han år 1943 valdes till domkyrkoförsamlingens nya kyrkoherde. Även ekonomichefen T. V. Salminen återvände och i huset bodde också församlingens kantor, dir.mus. Oskari Tilli, vars tidigare bostad vid Eliasgatan hade förstörts, samt Anton Kulha, som redan före kriget hade svarat för skötseln av de evangelisk-lutherska gravgårdarna i Viborg. Bönehusföreningens bokhandel fortsatte med sin verksamhet. Av de privata företagen återvände Fiinu Ryhänen, V. Soilas och K. K. Tiililä. Helt nya företag i huset var Kampuris ramaffär samt strump- och kortvaruaffären Tam Sukka.

Under 2000-talet har församlingshuset varit föremål för sega rättsprocesser. Husets formella ägare var först det ryska försvarsministeriet, sedan Viborgs stad och senast Viborgs distrikt. Ingermanlands evangelisk-lutherska kyrka, som också Viborgs nuvarande evangelisk-lutherska församling tillhör, har dock ställt krav på äganderätten till huset med den motiveringen att huset före kriget tillhörde Viborgs domkyrkoförsamling och att kyrkan nu borde få det "tillbaka". Myndigheterna i Ryssland har i allmänhet inte satt mycket värde på äganderättsförhållanden i Viborg före kriget och nu förefaller det också som om kyrkan skulle ha förlorat målet. Det betyder att det finska församlingshuset inte heller nu kan betjäna kyrkan såsom dess ursprungliga avsikt har varit. I dag verkar *Café Paparazzi* i husets bottenvåning.

Nästa tomt på gatans högra sida sträcker sig till Rödabrunnstorget och hade adressen **Pohjolagatan 7 - Rödabrunnsgatan 6.** Där står ett lågt stenhus i nyklassisk stil som länsarkitekt Brynolf Blomkvist år 1890 planerade åt Viborgs utskänkningsbolag som säte för bolagets nykterhetsrestaurang. Dess verksamhet tog slut redan omkring sekelskiftet då Viborgs låne- och folkbibliotek samt läsesalen flyttade in i huset och senare sammanslogs med Viborgs stadsbibliotek. Där verkade biblioteket ända till år 1935 då det fick flytta över torget till Alvar Aaltos världsberömda skapelse i Torkelsesplanaden. Huset vid Rödabrunnstorget övergick nu till Viborgs Arbetarinstitut. Institutet hade tre stora klassrum, kansli och flera andra rum i huset. Husets pärla var dock festsalen som rymde 300 personer. Institutets rektor var fil. kand. Arvi Inkilä och t.f. rektor fil. mag. Onni Karuna.

Under fortsättningskriget kunde Arbetarinstitutet återvända till sitt hus för en knapp termin. Då verkade även Viborgs stadsteater i huset och gav föreställningar i festsalen. Det gamla teaterhuset stod ju i ruiner. En påminnelse om tidernas allvar var en begravningsbyrå i andra ändan av huset. Nu ser man flera affärer i huset, bl.a. ett apotek, barnens varuhus och *Watson's* kosmetikaffär.

Hörntomten på Pohjolagatans vänstra sida, **Pohjolagatan 6 eller Magnusgatan 7**, har förlorat största delen av sina byggnader. Endast ett stenhus med två våningar står vid Pohjolagatan och har dessutom en flygel på gårdssidan. Huset har numera endast en ingång från gatan, på vår tid fanns det dörrar till tre små affärslägenheter. Nu verkar där företaget *Babus* där man kan släcka sin törst. På finsk tid fanns det fyra affärer mot Pohjolagatan som alla var verksamma inom klädbranschen. Pohjolan Valmiitten Vaatteitten Kauppa ägdes av Salomon Klimscheffskij och sålde klädesplagg till damer och herrar i parti och minut till priser som enligt reklamen var "under all konkurrens". Efter kriget fortsatte affären med sin verksamhet i Jerusalem. F:ma G. S. Sragovitsch sålde hattar, underkläder och barnkläder, och dessutom fanns där Vaatetus Kulma Oy och F. Öhmans hatt- och modeaffär. Pohjolagatan var faktiskt en klädaffärernas specialgata! På Magnusgatans sida, i det nu försvunna huset, verkade vedhandlare J. Arminen, textilaffären Karjalan Kudos, K. Löfgrens mataffär samt målerifirman Bröderna J. & P. Mustonen. Veterinär Birger Pettersson hade sin mottagning i huset och dessutom bodde där Karjalan Kudos direktör Armas Hänninen och fröken Eevi Hänninen. Ungfinnarna i Viborg hade klubbverksamhet i huset. Nu har det byggts en låg café- och kontorsbyggnad på Magnusgatans sida.

Vi fortsätter vår vandring. Vyerna på gatans vänstra sida förändras nu helt. Framför oss ser vi tre ståtliga höghus som tillsammans bildar en mäktig fond för Rödabrunnstorget, nämligen Oy Viljelys hus, Viborgs landskommuns hus och Oy Arinas hus. De symboliserade det moderna Repola, som hus för hus växte upp på området mellan Järnvägsstationen och Rödabrunnstorget.

Det första huset i raden kallades i folkmun böndernas hus. Ägaren till huset var Viljelys Oy som var grundat av Suomalainen Maanviljelyskauppa Oy samt flera olika jordbruksorganisationer. Huset har sju våningar och planerades av stadsarkitekt Paavo Uotila år 1928. Dess adress var **Pohjolagatan 8 – Rödabrunnsgatan 8.** Maanviljelyskauppa Oy hade sina affärs- och kontorsutrymmen på Pohjolagatans sida under direktör Hannes Neuvonens ledning. Där fanns även Viborgsnejdens Andelskassa och agenturen för Andelskassornas Centrallånefond Ab. På Rödabrunnsgatans sida verkade Maalaisten Säästöpankki (f.d. Sparbanken för Wiborgs socken). I huset verkade också Viborgs läns lantbrukssällskap, Södra Karelens jordbruksproducenters förbund, Metsäliitto Oy, Södra Karelens Hästavelsförbund, Södra Karelens Skogsvårdsnämnd, Viborgs jordbruks- och handelskemiska laboratorium, och Viborgsdistrikten för Centralskogssällskapet Tapio. Advokatbyrå Paul Salminen skötte om agenturen för Finnish Round Wood Exporter´s Association och Otto F. Lund för Finnish Props Export Ltd. I hörnet mot torget var ingången till Bröderna Hamunens skoaffär och i gatuplanen fanns också J. R. Karttunens kläddaffär, Antti Himanens beklädnadsaffär Kausi Oy, Moses Kaplans pälsaffär, Eino Oksanens guldsmeds- och urmakaraffär " Oksaselta onnen kihlat", Lyyli och Olga Siiteris Leninki-pirtti, Rosa Klimscheffskijs beklädnadsaffär Rosa, tygaffären Alfons Parviainen Oy, och Valio r.l:s butik n:r 42. I huset verkade även fyra advokatbyråer, nämligen Helme & Helme, Paul Salminen och Juho Koskinen, som också ägdes av vicehäradshövding Paul Salminen, samt Suomen Yleinen Asianajotoimisto Oy. Där fanns också kontoren för försäkringsbolagen Aura och Suomi samt för återförsäkringsbolaget Palonvara, agenturen för Nilfisk Ab, som skötes av herrarna A. Seppä och A. Virolainen, A. Merisalos bageri samt kontoren för Karelens Marthadistrikt och Viborgs läns hemslöjdsförening.

I det stora huset fanns bostäder för ett stort antal viborgare. I A- och B-trapporna mot Pohjolagatan bodde hovrättens vicepresident Eino Heilimo, vicehäradshövding Viljo Helme, som var delägare i advokatbyrån Helme & Helme, Kangas-Tukku Oy:s verkställande direktör Juho Hämäläinen, S. Kagan, snickaren S. Karhu, agent Otto F. Lund, filosofie magister Nils Erik Perander, fru Maija Pirhonen, fru Meeri Somerkoski, fabrikör Meyer Steinbock, som drev mössfabriken Kotimaan Lakkitehdas Oy och Viipurin Turkisvärjäämö Oy, skrädderiaffären S. Andelin Oy:s innehavare skräddarmästare S. Taurio och fru Ida Taurio, doktorinnan Käthe Thuneberg som var änka efter läkaren och riksdagsmannen Paul Thuneberg, vicehäradshövding Väinö Äijälä, som var delägare i advokatbyrån Äijälä & Koistinen vid Repolagatan, samt tandläkaren Kerttu Salminen-Äijälä. I C- och D-trapporna mot Rödabrunnsgatan bodde bl.a. vicehäradshövding V. E. Kivinen, Radio Tehola ägare Niko Laitinen, lektor Kaino Laurila och ingenjör Urho Laurila, Skogsstyrelsens leveransforstmästare E. Pakkanen, Maanviljelyskauppa Oy:s prokurist Toivo Pirhonen, Viipurin Muotikeskus Oy:s direktör Abraham Schabat samt lantmäteriingenjör J. R. Toikka.

Den ståtliga byggnaden hade fått skador under vinterkriget men efter Viborgs återerövring kunde den igen användas som affärs- och bostadshus. Maanviljelyskauppa Oy, Maalaisten Säästöpankki, Viborgs läns hemslöjdsförening, Viborgs läns lantbrukssällskap samt försäkringsbolagen Aura, Suomi och Palonvara hade återvänt. Karelens Marthadistrikt hade en hushållsskola i byggnaden. Ytterligare fanns där damfriseringen Elite, agenturen för försäkringsbolaget Kansa, Södra Karelens ungdomsförening och redaktionen för dess tidning Karjalan Aamu, mataffären J. A. Kaskinen Oy, tyg- och kortvaruaffären V. Kunttus arvingar, U. Havukainens försäljning av friseringstillbehör och kemikalier, Salu Toivonens möss- och kortvaruaffär, K. E. Mäkinens partiaffär för tyger och kortvaror, P. Nurmis skrädderi, Puke Oy, som sålde kostymer i parti och minut, vatten- och värmeledningsaffären Putkittajat Oy, Radio Tehola, byggmästare A. Malinens byggföretag Sementtirakenne Oy samt Viborgs Maskinskrivningsskola. Största delen av dessa företag hade redan före kriget varit verksamma i Viborg. Många allmännyttiga institutioner fanns i fastigheten såsom återuppbyggnadsnämnden, Karelska vapenbröders förbund och Viborgs arbetskraftsdistrikt. Av privatpersonerna hade handlanden Niko Laitinen, lantmäteriingenjör J. R. Toikka och vicehäradshövding Väinö Äijälä flyttat tillbaka, den sist-

Tidigare arbetarinstitutet Pohjolagatan 7, till höger församlingshuset.

Oy Viljelys hus Pohjolagatan 8, till vänster Pohjolagatan 6.

Landskommunens hus Pohjolagatan 10.

Pohjolagatan 12.

nämnda hade sin advokatbyrå i huset. Sina bostäder i böndernas hus hade också bl.a. Lantbrukssällskapets verksamhetsledare agronom Väinö Huuhtanen, kommunalrådet Matti Kauranen och fru Helmi Kauranen, läkaren Anni Kotilainen, tandläkaren Helli Kotilainen och disponent Otto Kotilainen, Enni och Santeri Mansikka, kapten Theodor Miettinen, musiker Leo Siitonjoki, hovrättsauskultant Uuno Sistonen, chefredaktören för Karjalan Sanomat (senare Maakansa och Suomenmaa) Pentti Sorvali, Maanviljelyskauppa Oy:s verkställande direktör P. J. Suominen och direktör Hannes Neuvonen, samt handlanden Salu Toivonen.

Även i dag finns det mycket affärsverksamhet i huset. Där finns bl.a. en bank, en restaurang, en ölbutik, en kläd- och en skoaffär samt en lampaffär.

Vi går över Rödabrunnsgatan, *Usjakova Ulitsa*. På vår högra sida börjar Rödabrunnstorget, numera *Krasnaja Plosjtjad*. Om vi kastar en blick till vänster ser vi Lallukkas ståtliga affärs- och bostadshus i bakgrunden. Framför oss har vi Viborgs landskommuns hus.

Viborgs landskommun omringade Viborg från alla håll. Kommunen saknade ett tydligt centrum. Därför var det helt förståeligt att landskommunens viktigaste organ var placerade i Viborgs stad som låg mitt i området med goda förbindelser till landskommunens alla delar. Tomten **Pohjolagatan 10 - Rödabrunnsgatan 1** hade inköpts redan år 1896. Där stod först ett trähus, men under åren 1931–32 byggdes ett mäktigt höghus som hade sju våningar och var planerat av arkitekt Jalmari Lankinen. Alla bostadslägenheter hade kylskåp, vilket var en nyhet. Kommunkansliet fick rymliga utrymmen i flygeln mot gården, där det också fans mötesrum för kommunfullmäktige och kommunstyrelsen samt kommunens arkiv och bibliotek. Häradsrätten hade sina sammanträden i husets tredje våning, och där fanns också arkivet för Viborgs domsaga. I fjärde våningen hade Viborgs landsförsamling kyrkokontoret och kyrkoherdeämbetet. På gatuplanet verkade ett stort antal affärer. Mot torget fanns cykel- och maskinaffären Heikki J. Helkama, konfektionsaffären Morduch Jakubovitsch, kortvaruaffären Karvi Oy, tyg-, kortvaru- och sängklädsaffären T:mi Vilho Kordelin Oy, köttförädlingsbolaget A. Marschan Ab:s butik, andelslaget Torkkeli rl:s skoaffär, samt guldsmedsaffären Bröderna Torvinen Oy. På Rödabrunnsgatans sida kunde man besöka skrädderiet S. Andelin Oy, Otto Horttanainens butik för reseffekter och kortvaror, Lempi Koistinens frisörsalong, J. Kunnas kolonialvaruaffär, Viktor Kymäläinens grammofonaffär, Mikko Pennanens konfektionsaffär, Tampereen Konttoritarvike Oy:s partiaffär för kontorsmaterial och böcker, Uusi Kemikaalikauppa Oy:s kemikalieaffär och blomsterhandeln Viola I husets andra våning hade Viipurin Osuusliike r.l. två restauranger, en första klassens restaurang på torgsidan och en matsal mot Rödabrunnsgatan. Åtminstone två juridiska byråer fanns i huset: Juho Puhas advokatbyrå och Aleksander Kaspis Itä-Suomen Lakiasiaintoimisto Oy. Läkarna Veikko Kahanpää, Eero Halminen, Martti Heikkilä, Ilmari Paronen och Greta Simell-Paronen, samt tandläkaren Ina Roos-Rautakorpi hade sina mottagningar i huset, en del i samband med sin bostad. I byggnadens översta våning verkade ett privat sjukhus som hade plats för tjugotvå patienter och dessutom en skild förlossningsavdelning för sex patienter. Där föddes år 1938 den legendariska Viborgskännaren och planeraren av Viborgs miniatyrmodell Juha Lankinen vars far hade planerat huset och bodde där med sin familj. Lempi Juntunen drev ett massageinstitut och gav naturvård till sina patienter. I huset fanns även Häyrynens byggnadsfirma Jälleenrakennus Oy, Karelens Marthadistrikt, Krigsskadornas utvärderingsnämnd för landskommunen, T. Paavolainens cementgjuteri och och taktegelfabrik, Privatföretagarnas förbund, tegelfabriken och trävaruaffären Säiniön Tiilitehdas ja Saha Oy, Södra Karelens lantbruksföreningars förbund, Viborgs telegraf- och telefondistrikt samt Viborgskansliet för Ranta interimistiska domsaga. I bostadslägenheterna bodde ytterligare bl.a. direktör Juho Heitto, landförsamlingens kyrkoherde prosten Lauri Helle, eltekniker Väinö Hovi, församlingens kantor Eino Huuskonen, handlanden J. A. Kaskinen, kaplanen pastor Niilo Kattelus, Viipurin Osuusliike r.l:s kommersiella direktör Lauri Leppäranta, fabrikör T. Paavolainen, jordbrukare Enok Pusa, kommunsekreterare Johan Oskar Rauhala, Centralandelslaget Labors representant S. Snell, fru Meeri Vainikainen, som ägde resandehemmet Torkkeli i Sergejeffs hus invid järnvägsstationen, samt kapten L. V. Vilkki.

Huset ser ännu ut att vara i mycket gott skick. På gatunivån verkar en liten restaurang samt flera butiker som säljer saker av kvalitet, såsom juveler, smycken, klockor, märkeskläder, handväskor, parfymer m.m. Även snabblån samt foto- och kopieringstjänster erbjuds. På torget framför huset står en stor staty av V. I. Lenin, som är skulpterad av S. Mikotadze och avtäcktes år 1957.

Det sista huset vid **Pohjolagatan, Pohjolagatan 12 – Kannasgatan 2**, förstördes redan under vinterkriget så gott som totalt. Endast husets ytterväggar stod kvar. Väggarna var dock så stadiga att de kunde utnyttjas i renoveringen, och huset har efter kriget kunnat återbyggas. Byggnaden har fått en våning till, men annars har dess utseende inte förändrats och det bidrar till att Rödabrunnstorgets fond är mycket lik den gamla. Huset var ursprungligen byggt år 1903 och det var ritat av länsarkitekt Allan Schulman tillsammans med arkitekt Emil Gustafsson. Är 1939 fanns G. F. Lönngrens bageri, café och konditori, samt Viipurin Kauppa-Keskus Oy i huset. Läkaren Yrjö Heiskanen och tandläkaren Inkeri Salas hade sina mottagningar i huset, och sjuksköterskan Elsa Mankki gav fysiologisk vård. Alla tre bodde även i huset. Dessutom bodde där bl.a. tecknaren Veikko Kosunen, redaktör, fil.mag Olavi Salas samt direktör G. F. Lönngren, bankprokurist O. Rundberg, överstinnan Hilda Rundberg, och direktör Albin Tirronen.

Även nu finns det några affärer i huset, bl.a. ett apotek. Det är något överraskande att det finns hela tre apotek vid Rödabrunnstorget.

Vi är nu framme. Rödabrunnstorget verkar tomt, nästan öde. Man varken ser eller hör Sakkolagrisar som en gång såldes här i stora mängder och ingen som helst torghandel tycks längre äga rum här. Däremot finns det gott om affärer runt omkring torget, och även restaurang- och kaféutbudet är rikt vid torget och i dess närhet. Då torget byggdes var det beläget i utkanten av den dåtida staden, men då staden växte blev torgets läge mer och mer centralt och redan under den finska tiden blev Rödabrunnstorget ett centrum för det moderna Viborg. Den ställningen har det under rysk tid behållit. Torget skulle också vara ett lämpligt ställe för konserter, möten och andra evenemang. Jag misstänker dock att högljudda tillställningar inte alltför ofta kan ordnas här mitt bland bosättningen.

Nu är det dags för en drink. Därefter spatserar vi tillbaka till hotellet.

Huvudsakliga källor: Jouni Kallioniemi: Viipuri suursodassa 1939–1944 (Kirjaveteraanit Oy 1990); Erkki Kuujo – Matti Lakio: Viipurin pitäjän historia II (Viipurin Maalaiskuntalaisten Pitäjäseura ry 1982); Juha Lankinen: Kaupan ja teollisuuden Viipuri (Pamaus ry 2000); Petri Neuvonen: Viipuri, Rakennusperinnön seitsemän vuosisataa (SKS 2008); J. W. Ruuth: Viborgs stads historia (1906); J. W. Ruuth, Aimo Halila, Erkki Kuujo m.m.: Viipurin kaupungin historia I–V (1974–1982); Kalevi Tilli: Takaisin Viipuriin (WSOY 1987); VirtualiViipuri; Viborgs telefonkataloger 1929, 1939 och 1943; flera andra Viborgsböcker och -artiklar samt egna iakttagelser och slutsatser.

Forts. från sidan 5

sarja "Klassiska träd" ja uusklassismi. Sakari Katajamäki & Johanna Pentikäinen (toim.), *Runosta runoon (Suomalaisen runon yhteyksiä länsimaisen kirjallisuuteen antiikista nykyaikaan)*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. S. 222–244, 359–362.
Riikonen, H. K. 2020. Emil Zilliacus, Viipuri ja Hapenensaari. *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944*. Toim. Anna Ripatti ja Nuppu Koivisto. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 22. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. S. 337–367.
Riikonen, H. K. 2020. Ruotsinkieliset kirjailijat Karjalassa ja Viipurissa. *Diasporan Viipuri. Muistojen kaupunki sotien jälkeen*. Toim. Satu Grünthal ja Kristiina Korjonen-Kuusipuro. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 23. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. S. 276–332.
Salminen, Johannes 1967. Emil Zilliacus och drömmen om Hellas. I Johannes Salminen, Pelare av eld. Helsingfors: Söderström & Co. S. 80-89.
Thesleff, Holger 1963. Emil Zilliacus. Minnestal hållet vid Finska Vetenskaps-Societetens sammanträde den 16 september 1963. *Societas Scientiarum Fennica. Årsbok*.
Tiitinen, Ilpo 1973. Emil Zilliacuksen kareelis-helleeninen maisema. *Kalevalaseuran vuosikirja* 53. S. 273–281.
Zilliacus, Benedict 1990. *Båten i vassen. En berättelse om en förlorad ö*. Andra upplagan. Söderström & C:o.
Zilliacus, Benedict 2006. Emil Zilliacus – lärdomsdjup och gosselynne. *Det svunna Grekland. Finska reseskildringar från tiden före massturismen*. Redaktörer Björn Forsén och Erkki Sironen. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 184–203.
Zilliacus, Henrik 1986. *Hapenensaari*. Eget förlag.
Zilliacus, Henrik 1986. Gästbok för vitterlekare. Om Emil Zilliacus nordiska kontakter. *Historiska och litteraturhistoriska studier 61*. S. 191–206.
Zilliacus, Henrik 1987. Hapenensaari i dikten. *Historiska och litteraturhistoriska studier 62*. S. 247–256.
Zilliacus, Jutta 1991. *Gå över gränser*. Helsingfors: Söderström & C:o.

Varje student, doktor och herreman
går i en hatt från Wahlman
grundad i Wiborg 1901 Museoala Sofiagatan 5

Begravningsplatserna i Viborg

Emer Silius

En levande stad behöver begravningsplatser för sina inte längre levande invånare. Då gravplatserna i princip är eviga, ökar behovet av gravar i en mycket snabb takt. En så gammal stad som Viborg har behövt mycket utrymme för sina gravar.

Under medeltiden brukade man begrava ståndspersonerna under kyrkans golv. Då fanns i Viborg tre kyrkobyggnader: Gamla domkyrkan, dominikanernas klosterkyrka och franciskanernas klosterkyrka. Sannolikt hade alla dessa gravar under sina golv. De värdefullaste gravplatserna var belägna närmast altaret. Ofta var den avlidnes namn ingraverat i stenplattan på golvet. Men detta gällde inte alla gravar. Under golvet fanns också namnlösa gravar. Då det blev ont om gravplatser, kunde dessa namnlösa gravar tömmas på ben som sedan begravdes i massgravar utanför kyrkan.

De s.k. bättre gravarna tömdes i allmänhet inte, men eldsvådorna och renoveringarna kunde förstöra en del av dem. Till exempel gamla domkyrkan har drabbats av flera eldsvådor, vilket kan vara orsaken till att Mikael Agricolas grav aldrig har hittats under kyrkans golv.

Alla fick inte sina gravplatser under kyrkgolven. Det fanns begravningsplatser för vanligt folk och för sådana som inte hade råd att köpa sig en gravplats innanför kyrkan. Sådana gravgårdar fanns strax utanför kyrkobyggnaderna men också annanstans.

Siikaniemi fick en egen kyrka och en egen begravningsplats redan på 1500-talet. Den upphörde att existera då Peter den Store erövrade staden år 1710.

Redan under medeltiden fanns det ett hospital i trakten av Pantsarlaks för bl.a. spetälskepatienter. Hospitalet hade ett eget kapell och en egen begravningsplats. Kapellet upphörde med sin verksamhet på 1710-talet då stora ofreden började. Under den finska tiden fanns det i de här trakterna en handelsträdgård vars produkter var mycket omtyckta.

För mindre bemedlat folk fanns det redan på 1600-talet en liten begravningsplats på Kirkkosaari, Kyrkholmen, där också ett litet kapell byggdes. Då det var svårt att komma till Kyrkholmen under vissa årstider grundades en reservgravgård på fast mark nära Batteribacken.

Man har hittat bortglömda gamla gravar på olika ställen i Viborg. Då Salutorget byggdes på 1860-talet hittades ett antal gravar under det blivande torget. De begravda hade antagligen dött som offer för pesten år 1657 och blivit begravda utanför den dåtida stadsmuren. Säkert finns det glömda begravningsplatser också på andra ställen i Viborg.

Det var högtidligt att begrava ståndspersoner under kyrkans golv, men det hade också sina nackdelar. Det var ont om platser, gravarna placerades ovanpå varandra, och man kunde inte gräva dem tillräckligt djupt. Det uppstod hälsorisker som man på den tiden kanske inte ännu riktigt förstod. Men det förstod man, att i synnerhet sommartid kom det ofta en obehaglig lukt in i kyrkan. Om det var vackert väder höll man hellre gudstjänsten utanför kyrkan.

Två av minnesstenarna från den återställda finska hjältegraven invid landsförsamlingens kyrka (foto: Emer Silius).

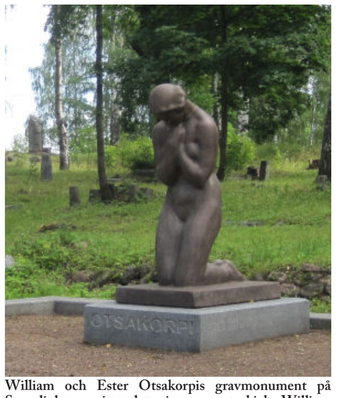

William och Ester Otsakorpis gravmonument på Sorvali begravningsplats, i renoverat skick. William Otsakorpi (d. 1927) var en av stadens kända affärsmän och donatorer, grundare av en fortfarande verksam stiftelse (foto: Emer Silius).

År 1772 förbjöd den ryska senaten begravningarna innanför kyrkorna, och nu var man även i Viborg tvungen att söka nya gravplatser.

Tidigare begravningsplatser

Som första åtgärd öppnades följande år en ny gravgård i Neitsytniemi för de finska och svenska församlingarna. Begravningsplatsen var i bruk endast till år 1799. Samtidigt blev Kyrkholmen överbelastad och kunde inte längre användas för nya begravningar på 1800-talet. I stället grundades två nya begravningsplatser, Ristimäki och Sorvali, som vi skall återkomma till nedan.

Neitsytniemi begravningsplats finns inte längre kvar, men rester av några gravstenar kan ännu finnas i marken. Ännu sämre gick det för Kyrkholmen. Ön förenades med fastlandet och blev under järnvägen år 1870. Där ligger den under skenorna bara ett stenkast från hotell Druzjba. Gravgården nära Batteribacken har också helt försvunnit.

På 1700-talet flyttades ryska garnisonens hospitalskyrka från Aninaparken till Neitsytniemi. Där var den verksam tills Finland blev självständigt och den ryska garnisonen flyttade från landet. Runt kyrkan fanns också en liten begravningsplats.

Invid Havis industriområde fanns det sedan början av 1800-talet en ortodox träkyrka som i början av 1900-talet ersattes med en stenkyrka. Där fanns också en begravningsplats, som emellertid användes endast under några decennier, till omkring år 1850. År 1924 köpte Viborgs stad kyrkobyggnaden och gravgården. De gravar som var belägna närmast kyrkan flyttades till Ristimäki. Kyrkan förvandlades till en arbetsstuga för kvinnor.

Den stora ortodoxa katedralen i Viborgs centrum har mig veterligen inte haft någon begravningsplats invid sig, men den mindre ortodoxa kyrkan, Eliaskyrkan, hade en liten gravgård. Kyrkan byggdes år 1796 men begravningsplatsen grundades först år 1824 och användes under några decennier. Användningen upphörde då störande tågtrafik inleddes alldeles vid hörnet av gravgården år 1870.

En privat gravgård fanns på "de dödas ö", Ludwigstein i Monrepos. Den var avsedd för släkten von Nicolay. De första som begravdes där var friherre Ludwig Henrik Nicolay och hans hustru Johanna, som båda dog år 1820. Ludwig Nicolays son Paul lät på öns högsta ställe uppföra ett grav- och minneskapell för sina föräldrar. Kapellet liknar en borg i gotisk stil. Borgen som kallades Ludwigsburg var ritad av den engelska arkitekten Charles Tatham. I norra ändan av ön Ludwigstein fanns en liten gravgård med tre gravvalv murade av tegel. Där begravdes Nicolay-släktens medlemmar i fyra generationer. Den sista begravningen skedde i augusti 1943 då friherrinnan Sofie von der Pahlen begravdes på Ludwigstein. Borgen Ludwigsburg står kvar och är nyligen renoverad men gravarna har blivit offer för vandalism och plundring.

I början av 1900-talet fick den finska stadsförsamlingen till sitt förfogande ännu ett gravområde i Kelkkala. Området hade hört till lägenheten Maaskola. Gravgården var belägen på vänstra sidan av vägen, lite längre bort än de tidigare begravningsplatserna. Där fanns också en liten hjältegravgård för trettio stupade vita från kriget år 1918.

Hjältegravar

Viborgs mest kända hjältegravgård fanns i Torkelsparken, vid Nya domkyrkan bakom den plats där biblioteket nu står. Den grundades för de vita som stupat i frihetskriget. De första begravda där var nio skyddskårister som hade stupat i striderna om Batteribacken den 23–24 april 1918. Två dagar därefter begravdes där 20 personer som mördats i länsfängelset den 27 april. Några av dem var skyddskårister men största delen politiska civilfångar. De mest kända av dem var fabrikör Matti Pietinen och arkitekt Leander Ikonen.

År 1919 restes framför kyrkan en minnesstaty som föreställde en knäböjande, edsavläggande yngling, skulpterad av Gunnar Finne. Minnesstatyn försvann dock efter vinterkriget, endast piedestalen stod kvar. Området användes som hjältegravgård också under fortsättningskriget, och då begravdes flera hundra stupade soldater på området.

Hjältegravarna är inte längre synliga. År 1993 fick man dock resa en minnessten på samma plats och på stenen står det på fyra språk: "Till minnet av de i Viborg begravda". Minnesstenen leder alltså våra tankar till alla bortgångna som har sina gravplatser i Viborg.

De röda stupade och arkebuserade begravdes år 1918 i Tammisto och på Papulaberget. Gravarna på Papulaberget flyttades dock efter inbördeskriget några kilometer österut till ett ställe vid Kannasvägen där man tidigare hade begravt döda husdjur och som därför kallades " hundarnas gravgård". Där tillåts inga gravvårdar men på 1960-talet har ryssarna på platsen rest en stor minnessten med text på ryska och på finska.

Viborgs landsförsamlings hjältegravar finns invid landsförsamlingens kyrka, f.d. dominikanernas klosterkyrka. I parkens sydvästra hörn finns en liten begravningsplats som är avskild med höga syrenbuskar från den övriga parken. Där vilar 206 finländska soldater som stupade i vinterkriget eller i fortsättningskriget. Där står en hög minnessten med finsk och rysk text samt fyra mindre gravstenar där de begravdas namn står inristade. Minneslunden har i allmänhet fått vara i fred för vandalism, men under sommaren 2013 hade en av de mindre stenarna stjälpt eller stjälpts omkull och brustit. På samma ställe har det sannolikt funnits en gravgård redan under medeltiden men av den finns det inte några tecken kvar.

Även Gamla domkyrkan har sin hjältegravgård. Den kom till genom att 114 lik av finska soldater som hade stupat i striderna i Summa eller i närheten hade samlats i Gamla domkyrkan i februari 1940. Avsikten var att transportera de döda till sina hemtrakter. Kyrkan fick dock en fulltträff av ryska brandbomber söndagen den 18 februari 1940. Liken brann och blev kvar bland kyrkans ruiner. Då Viborg återerövrades hösten 1941 hittades liken i kyrkruinerna. Sex lik sändes till sina hemorter, de återstående 108 välsignades och begrovs invid kyrkan den 13 september 1942. På platsen uppfördes ett stort kors och ett minnesmärke som dock försvann efter kriget. Ett nytt minnesmärke restes år 1996, men det förstördes redan två månader efter avtäckningen. Antagligen hade det saknats någon signatur på bygglovet. Först år 2000 kunde Finska staten i samförstånd med Viborgs stad resa en minnessten med finsk och rysk text som har fått stå i fred. På stenen kallas platsen Viborgs fältbegravningsplats. På baksidan av stenen är 26 namn ingraverade; 82 kunde inte identifieras.

Ristimäki, Rauhala och Lepola

På 1930-talet fanns det tre större gravgårdsområden i Viborg som var i aktivt bruk: Ristimäki, Sorvali och Tammisto. De var belägna på olika sidor av staden: Ristimäki i söder på båda sidorna av gamla S:t Petersburgsvägen, Sorvali i norr på norra sidan av vägen till Helsingfors, och Tammisto i öster några kilometer utanför stadens centrum.

Den största av dessa begravningsplatser var Ristimäki. Den grundades år 1798. Enligt uppgifter har det verkställts begravningar där redan år 1789 och sålunda skulle den vara den äldsta av dessa tre begravningsplatser. Den äldsta delen av Ristimäki ligger på högra sidan av S:t Petersburgsvägen då man kommer från stadens centrum. Den härstammar alltså från slutet av 1700-talet och var avsedd för stadens lutherska församlingar. Lite senare grundades en ny begravningsplats för lutherska församlingar på vägens vänstra sida. På 1860-talet tillkom som fortsättning på vänstra sidan en begravningsplats för den ortodoxa församlingen och ytterligare en för de lutherska församlingarna. Den sistnämnda kallades Nya Ristimäki. Längre bort fanns ett litet område för judiska och ett för muslimska gravar.

Viborgs lutherska församling uppdelades senare i tre församlingar, den finska stadsförsamlingen, den svenska stadsförsamlingen och den finska landsförsamlingen, alla med egen förvaltning. Detta förandledde också ett skifte av de gemensamma begravningsplatserna år 1908. I Ristimäki fick den finska stadsförsamlingen ett triangelformat område på högra sidan av vägen. Det fick namnet Rauhala. Landsförsamlingen fick ett lite större område invid Rauhala som behöll namnet Gamla Ristimäki samt området Nya Ristimäki på andra sidan av vägen. De svenska och tyska församlingarna fick som gemensam gravgård den gamla lutherska delen på vägens vänstra sida. Efter några år utvidgades landsförsamlingens begravningsplats i Gamla Ristimäki ytterligare med ett helt nytt område som fick namnet Lepola.

I Ristimäki har det också funnits en hjältegrav för 34 i frihetskriget stupade vita. På graven restes en minnessten år 1921.

Kriget gick obarmhärtigt fram över Ristimäki begravningsplats, i synnerhet den del som låg närmast järnvägen. En ny kyrka på den ortodoxa begravningsplatsen förstördes redan i granatelden under vinterkriget. Under det stora anfallet mot Viborg i juni 1944 gick de finska försvarslinjerna tvärs över gravgården, ungefär där rån mellan den ortodoxa begravningsplatsen och Nya Ristimäki går. Allt gick dock så snabbt att man inte hann gräva alltför stora bunkrar på gravgården. Men stridselden gjorde nog sitt.

Efter krigen upphörde största delen av gravgårdarna på vänstra sidan av vägen att existera. Under årens lopp uppfördes olika baracker och industrianläggningar på område det. Gravstenarna fördes bort eller blev under byggnaderna. Det svensk-tyska området står dock kvar på sin backe som något slags park. Några enstaka gravstenar kan ännu ses. Från vägen kan man bra se monumentet på Vikstedts släktgrav som liknar en port. Av den ortodoxa begravningsplatsen finns ungefär en fjärdedel kvar.

Turistkarta över Viborg från år 1935 av Otto-Iivari Meurman

G	Gamla domkyrkan	B	gravgården nära Batteribacken	M	Maaskola gravgård
D	Dominikanerklostret, landsförsamlingens kyrka	Sa	Salutorget	T	Hjältegravgården i Torkelsparken
F	Franciskanerklostret	N	Neitsytniemi, gravgård och hospitalkyrka	Rg	de rödas gravplats
Si	Siikaniemi kyrka	H	Havis ortodoxa kyrka	Ri	Ristimäki
P	Pantsarlakshospitalet	E	Eliaskyrkan	Ta	Tammisto
K	Kirkkosaari – Kyrkholmen	L	Ludwigstein	So	Sorvali

Gravgården på vägens högra sida används däremot fortfarande som begravningsplats. Där finns både finska gravstenar från tiden före kriget och senare ryska gravstenar. Många finska gravar har förstörts och återanvänts, men i synnerhet på gravgårdens igenvuxna utkanter finner man glädjande många gravstenar från vår tid. På Rauhalaområdets yttersta kant hittades år 2018 magistratssekreteraren och författaren Jaakko Juteinis (Jakob Judéns) gravplats och hälften av hans gravsten. På graven restes ett nytt monument år 2020 då det hade gått 165 år sedan Juteinis död. På Rauhala avtäcktes år 2019 ett nytt gravmonument på kommerserådet Juho Lallukkas och Maria Lallukkas grav. Det ursprungliga minnesmärket hade flyttats från graven till Villmanstrand år 1986.

De båda nya gravmonumenten är planerade av arkitekt Per-Mauritz Ålander.

Redan år 2012 invigdes general Alexander Amatus Thesleffs renoverade gravmonument på Gamla Ristimäkis sida med en spaljé, hedersvakt, tal och saluter. Han hörde till en gammal viborgsk släkt men uppskattas också mycket av ryssarna då han i rysk krigstjänst kämpade mot Napoleon i början av 1800-talet och även under Finska kriget mot Fänrik Stål och Runebergs andra hjältar. I Finland verkade han bl.a. som t.f. generalguvernör, som vicekansler vid Helsingfors universitetet samt som talman i senaten. En av sin tids stormän i Storfurstendömet Finland som är värd sitt monument.

Tammisto

En ny begravningsplats, Tammisto, togs i bruk år 1917. Den var belägen i Tammisuo, cirka 5 kilometer från stadens centrum. Dit kom man lämpligast med tåg, men då hade man ännu en 1,5 kilometers promenad från Tammisuo station. Gravgårdens areal var nio hektar. Begravningsplatsen fick namnet Tammisto, och den blev flitigt använd under självständighetstiden. Orsaken var antagligen att det redan då var svårt att få nya gravplatser på de närmare belägna gravgårdarna. I början skedde jordfästningarna under bar himmel. Kistan placerades då på en katafalk som ännu står kvar. På 1930-talet byggdes dock i Tammisto ett begravningskapell som ritades av arkitekt Jalmari Lankinen. Tammisto gravgård används numera av Viborgs nuvarande invånare.

Sorvali

Samtidigt med Ristimäki grundades också Sorvali begravningsplats på andra sidan av staden. Orsaken till att två nya begravningsplatser grundades samtidigt år 1798 var att begravningsplatserna på Kyrkholmen och i Neitsytniemi då inte längre kunde användas p.g.a. brist på utrymme och andra omständigheter.

Sorvali begravningsplats grundades på en sluttande backe i norra ändan av Sorvali ö. Den hade i början två separata delar varav den större tillhörde den ortodoxa församlingen och den mindre de lutherska. Delarnas sammanlagda areal var cirka 4 hektar. Gravgården grundades på lägenheten Monrepos marker, och äganderätten till området tillhörde Monrepos gård ända till år 1918. Då meddelade friherre Paul Nicolay att han var villig att överlåta gravgården och dessutom ett parkområde mellan gravgården och Saunalahti vederlagsfritt till Viborgs stad.

Då hade invånarantalet i Viborg redan avsevärt vuxit och Sorvali begravningsplats hade mer än fördubblats. De ursprungliga delarna hade vuxit ihop. I och med uppdelningen av församlingarna hade gravgården delats upp i fem områden, nämligen (från norr till söder): den tysk-svenska församlingens äldre område, den finska domkyrkoförsamlingens område, den finska landsförsamlingens område, det nyare svensk-tyska området samt den ortodoxa församlingens område. På den ortodoxa gravgården fanns också en liten träkyrka som var byggd år 1888.

Församlingarna förstorade gravgården ännu på 1920-talet genom att av staden lösa in en smal remsa av åsen bakom den gamla gravgården. Av detta tilläggsområde hann man endast ta en del i bruk före kriget.

Sorvali begravningsplats användes ännu under fortsättningskriget. Den sista finländska jordfästningen ägde rum där den 11 juni 1944, knappt tre veckor innan de finska trupperna retirerade från Viborg. Men vid striderna i Kivisillansalmi och Tienhaara hamnade gravgården mitt i stridsverksamheterna och fick sin beskärda del av beskjutningen, kanske mest från den finska sidan. Granatelden förstörde en del av gravarna och gravstenarna. Den ortodoxa Uspenskikyrkan brann ned till grunden.

Efter kriget lämnades Sorvali begravningsplats helt åt sitt öde. Under drygt sextio års tid fick den fritt växa igen. Stora mängder grav- och kantstenar fördes bort för att användas som fylljord, byggnadsmaterial, trappor m.m. Gravstenar föll omkull och sjönk in i jorden. Buskar och småningom också höga träd täckte den tidigare välskötta gravgården. På 1970-talet drogs landsvägen snett över den ortodoxa församlingens område, ungefär där kyrkan hade stått, och en del av gravgården blev på andra sidan av vägen. Men ingenting annat hände. Guider i turistbussar kunde efter den höga bron över Saima kanal peka mot en tät skog och berätta att där har Sorvali begravningsplats en gång varit belägen.

Återuppbyggnaden

Men Sorvali kom igen. År 2007 startades ett projekt för att återställa gravgårdens värdighet och utveckla den till en stämningsfull minneslund. I företaget deltog Karelska förbundet, Viborgs stad, Viborgs-centret och flera karelska organisationer i Sydkarelen. För det första året beviljades projektet EU-stöd. Efter detta har arbetet fortsatt som ett årligt talkoarbete, först under Viborgs-centrets ledning och de senaste åren genom den för ändamålet grundade Pro Sorvali-föreningens försorg. Den praktiska ledningen sköts av Sorvaliexperten, prosten Leena Repo. Allt sker i samförstånd med Viborgs stad som har åtagit sig att några gånger om året rensa området från skräp och ogräs. Det finländska projektet omfattar inte den ortodoxa delen av gravgården, den sköts av Viborgs nuvarande ortodoxa församling.

Efter femton års arbete börjar Sorvali igen likna en gravgård. Ruinerna av Hackmans gravkapell har förvandlats till ett minnesmärke, Otsakorpis knäböjande dam har restaurerats och blivit en symbol för hela gravgården. Häklis stora gravsten har återupprests. Många andra gravstenar har restaurerats och återställts på sina gamla platser. T.o.m. nya gravmonument har skapats. Den ryska idrottsföreningen FC Favorit som nu är verksam i Viborg har rest en stor gravsten på brottaren Oskari Frimans grav för att hylla den viborgska dubbla olympiasegrarens minne. Men mycket finns ännu att göra. Coronapandemin har förorsakat ett avbrott i talkoarbetet men under tiden har lokala krafter rensat upp i terrängen.

I Sorvali finns inte något skilt område för hjältegravar, men där har funnits en gemensam grav och ett minnesmärke för fyra vita som stupade i frihetskriget. Minnesmärket är borta men en hög stenar som har utgjort monumentets sockel finns kvar och markerar graven.

Sorvali gravgård kan aldrig mera bli sådan den en gång varit. Alltför många gravstenar saknas och det finns inte noggranna kartor över alla delar av gravgården. Avsikten är att utforma Sorvali gravgård till en minneslund där de återfunna gravstenarna står på sina rätta platser så att området fungerar som en stämningsfull park i stil med Gamla kyrkoparken i Helsingfors. Det är också möjligt att släktingar eller företag skaffar nya gravvårdar i stället för de försvunna eller förstörda. Sådant har redan nu hänt. Det är sådant kulturarbete som bevarar de tidigare generationerna i våra minnen och som uppskattas också av dagens nya viborgare.

Artikeln bygger på författarens föredrag på Handelsgillet i Wiborg den 11 november 2019.

RTL-TRAFO

Redan 25-åriga OOO-TRAFOs flickor fortsätter att linda transformatorer som förut.

Vill du veta mera?
Ring Vova Ilivitzky i Helsingfors
telefon +358 40 900 2172

Musikminnen från 1920- och 1930-talets Viborg

Fortsättning från Wiborgs Nyheter 2021

…Tills dato hade jag varit lat och mest spelat dansmusik. Men nu öppnades mina sinnen för den klassiska musiken. Jag gjorde stora framsteg naturligt nog och det var urroligt.

Också det att besöka Musikinstitutet där det vimlade av lärare och elever var nytt och spännande. Min första vårexamen, där jag spelade en vals av Chopin, ett alldeles för svårt stycke, var en förskräcklig händelse. Händerna darrade och jag tror att valsen gick med dubbel hastighet av idel nervositet. Jag fick visst 8+ för den prestationen, vilket förvånade mej. Följande höst tog jag en kursexamen till 4de kursen. Av programmet minns jag endast Mozarts G-dur sonat samt Beethovens Rondo G-dur. Etyder var också obligatoriska vid kursexamen. Jag har säkert spelat hundratals etyder i mitt liv men någon egentlig nytta av dem har jag ej haft, de spelades fullständigt mekaniskt, ofta med stor trötthet och spänning i armarna. På så sätt spelade var de livsfarliga för eleverna.

Ett par år senare tog jag V kursexamen, spelade D-dur Sonat av Beethoven, något stycke av Raff samt Sibelius, annat minns jag ej. Men däremot minns jag väl de stycken jag spelade till vårexamen. På elevuppvisningen spelade jag Variationer och Fuga av Melartin. Jag fick beröm för god pedalbehandling, vilket jag var enormt stolt över, kände mig nästan som pedalspecialist. Tredje våren spelade jag Schumanns pianokonsert I delen, den fjärde våren var det Liszts Sonett del Petrarca samt Gnomenreigen. Den femte och sista våren spelade jag Friedemann Bachs Orgelkonsert.

Vid Musikinstitutet fick jag bekanta både bland lärare och elever. Boris Sirpo som Institutets grundläggare tillsammans med fru Frisk, var en mycket fascinerande person. Han kunde pendla mellan älskvärdhet, hemlighetsfullhet, dåligt humör, tyranneri och plötslig vänlighet. Man visste aldrig var man hade honom. I alla fall höll han ihop det hela med stark hand och alla rättade sej efter honom. Vid olika festligheter där det behövdes musik, vände man sej ofta till Musikinstitutet och Sirpo kommenderade ut oss för att uppträda. Det var ju mycket hälsosamt att göra det, och allt gjordes gratis på den tiden. Jag spelade på församlingsaftnar, nykterhetsfest, militärens lillajulsfester etc. Rampfeber hade man ju alltid mer eller mindre, men det värsta i den vägen var, då jag blev kommenderad att spela på en stor lunch på Hotel Posse där Mannerheim var hedersgäst. Mannerheim var ju för oss alla en legendarisk och dyrkad person. Jag har aldrig varit så skakis som då. Jag tyckte det var ett historiskt ögonblick i mitt liv så jag tog en lugnande tablett. Allt gick dock bra, men jag vågade spela endast ett stycke av två.

Mitt intresse för musik hade nu vuxit så starkt att jag mot mina föräldrars vilja, slutade skolan på VII klassen för att hinna spela så mycket som möjligt. Jag visste nu att jag ville bli musiker. Samtidigt började jag nu att läsa de obligatoriska ämnena.

Margherita Tandefelt (f. Perander 1911) var alltid en god berättare. Både hennes barn och barnbarn fick ofta höra om människor, platser och händelser "förrivärlden", inte minst i Viborg eller på sommarvillan på Keihäsniemi utanför staden. De här berättelserna lever delvis kvar i familjens interna muntliga tradition – "kakarat pois keittiöstä" ropar vi som köksan Eeva Rissanen, "ungarna ut ur köket" – men mycket av det muntliga berättandet försvinner och förvrängs under åren och här sitter man och undrar nu om det var under Tante Tias säng som Onkel Julius Starckjohann gömde en låda sherry, och var det verkligen sherry, och Tante Tia, och vem var hon egentligen, och det måste ju ha varit under förbudstiden?

Lyckligtvis skrev min mormor Margherita också under åren ner en del av de minnen hon brukade berätta. En sommar skrev hon ner en berättelse om **"Musikminnen från barndomen"** som hon daterat den 18 juli 1968. Här publiceras en förkortad version.

I texten förekommer både familjemedlemmar, vänner och människor i Viborgs offentliga musikliv. Margherita Peranders föräldrar var vicekonsuln Leon Perander och Ellen Perander, född Hagman. Hennes syskon var storebror Nils-Erik Perander (1908–1995) och de yngre syskonen Stig Perander (1916–1942) och Dorrit Ruuth (1920–2000).

Henrika Tandefelt

Margherita Tandefelt, född Perander (1912-2002) fotograferad 1938.

Då jag nu helt kunde ägna mej åt musiken blev jag i tillfälle att också vara med i samspel för prof. Andrej Rudnev. Han hade olika grupper av elever som spelade på flyglar åttahändigt. Han hade skaffat till biblioteket ett stort urval noter av klassiska symfonier, ouvertyrer etc. Tack vare honom lärde vi känna till en enorm massa orkesterlitteratur, vilket var viktigt då man varken hade radio eller skivor att lyssna till. Stadens orkester uppträdde endast en gång i månaden. Jag undrar om det fanns andra musikstuderanden som hade bl.a. spelat alla Bruckners symfonier, utom vi i hans klass. Vi var alla så intresserade av detta samspel, att de mest hängivna av oss spelade regelbundet en gång i veckan hela sommaren. Bland de mest ivriga var Rakel Steinbock-Levin. Hon hade några år studerat i Berlin för Sandra Drucher, och jag tyckte att hon spelade bäst och vackrast av oss alla. Genommusikalisk med absolut öra, fin på att improvisera och än i dag kan hon när det vill sej spela härlig svängig jazz. Hon är nu I pianolärare i Tammerfors Musikskola.

Sulho Ranta, stor humorist, lärare i teori- och musikhistoria.

Andrej Rudnev var en fin och god människa, gift med en finländsk dam, Alice Brunow, kom han att bli i Finland efter revolutionen. Han var lärare i latin vid Svenska lyceum samt lärare vid Musikinstitutet, dessutom gav han privatlektioner samt ackompanjerade.

Han var rörande i sin omtanke om oss alla, inte en födelsedag gick hans näsa förbi, det kom alltid ett gratulationskort var man än befann sej. Hans intresse för oss alla var äkta, och fast vi ej alltid förstod honom, blev det med åren allt klarare vad han hade menat och vi är många som ännu minns honom med stor tacksamhet.

Andrej Rudnev var också en ivrig fotograf, han hade en stor fotosamling, bl.a. hade han foton av alla sina elever i ett stort album. En stor del av hans foton gick förlorade under kriget. En jättekorrespondens med konstnärer jorden runt hade han också, en stor del finns hos hans dotter Kira, ca 4 000 brev.

"Kämäräpappa" som han kallades av Kiras klasskamrater (Rudnev hade sitt sommarställe i Kämärä) var en mycket originell person, hans familj flyttade till Helsingfors och han bodde ensam i Viborg med familjens gamla hembiträde som kallades Zeppelin, hon hade bott 40 år i Finland men kunde bara ryska. Varje jullov då jag under studietiden kom hem besökte jag Rudnev. En gång mötte mej en stor överraskning. Han hade låtit bygga inomhus en balkong åt sej vid fönstret för att ha utsikt över Saluhallen. Där satt man och tittade ut över taket och såg en strandremsa med skog. Ett strykbräde hade han som bord. Man satt och drack gredelint kaffe samt knapprade på wienerbrödskorpor. Några år senare flyttade han till Gråmunkegatan, då tjänade balkongen endast till att vara en sittplats i en golvkall våning. Rudnev kände alla konstnärer som passerade staden, han hade en förmåga att göra bekantskap och sedan med brev och kort upphålla den.

Sulho Ranta var teori- och musikhistorielärare, han var en stor humorist. Hans lektioner voro mycket underhållande och när han var på riktigt gott humör, han tyckte om att titta djupt i glaset, kunde det hända att han hoppade upp på flygeln i klassrummet och i halvliggande ställning höll han trevliga föreläsningar därifrån. När vi hade skriftliga prov, delade han ut uppgifterna och sedan gick han ut och med en humoristisk blick i ögonvrån bad han oss att ej vara alltför kollektiva. Gissa om vi var det?!

I generalbas hade jag Väinö Raitio, en fåordig och stillsam man, som stod tyst lutad mot kakelugnen medan jag ensam satt vid fönstret och kämpade med mina skrivuppgifter. Han förklarade aldrig något och då man frågade honom svarade han lågmält, nästan viskande "kyllä se selviää". Om inte mina studiekamrater hade funnits, undrar jag hur det hade gått för mej i examen. Att alltting dessutom gick på finska underlättade ej mina studier.

I tonträffning och diktat hade jag Rut Vaaranen som jag höll mycket av. Hon var också humoristisk och kunde taga sina elever på rätt sätt. 1940 voro vi båda anställda vid Viborgs Musikskola i Lahtis och reste tillsammans en gång i veckan dit. Hon är nu min kollega vid Sibeliusakademin och vi har många gånger hjärtans roligt åt våra minnen från Viborg. Likaså kan jag prata gamla minnen med Inkeri Saarinen som också var lärare i pianospel i Viborg och nu är min kollega vid Sibeliusakademin.

Alla vårar hade vi examina och sedan utplockades lämpliga elever till de offentliga elevuppvisningarna. Det var spännande tider då resultaten hängdes upp på väggen. Uppvisningarna försiggick i Folkskolans festsal och på det sättet hamnade man alla vårar i konflikt med skolans argsinta vaktmästare. Vi skulle repetera i salen och vaktmästaren var på dåligt humör, kanske hade han baksmälla ty han drack, och han bevakade flygelnycklarna som en drake. En vår hände t.o.m. att när jag skulle spela Schumanns pianokonsert med ackompanjemang av Cyril Szalkiewicz på den andra flygeln och vi väl kommit upp på estraden, var den andra flygeln låst. Där blev jag ensam sittande medan Szalkiewicz sprang efter nyckeln. Han var länge borta. Publiken började sorla och säkert trodde många att jag endera hade glömt hur stycket började eller kanske tappat förståndet. Jag själv tog det enbart humoristiskt. Äntligen efter en evighet kom Cyril tillbaka med nyckeln, öppnade flygeln och vi kunde börja spela. Det blev en god stämning i salen och all rampfeber var bortblåst.

Vid dessa uppvisningar kom jag ofta att ackompanjera mina violinspelande kamrater. Många, många gånger spelade Ilse Heiseler-Harpf och jag tillsammans. Ilse Heiseler var elev till Tatjana von Rippas, en utmärkt violinpedagog som själv studerat för Leopold Auer i Petersburg. Också Pippa Hakala-Himanka och jag spelade tillsammans. En uppgift som jag fick och inte så hastigt glömmer var då jag fick ackompanjera Sirpos elev, underbarnet på den tiden Toivo Salovuori. Vi tränade länge på Paganinis violinkonsert. Det kunde gå två timmar i sträck på denna uppgift. Takt för takt filades in, så till slut kände man sej som en papegoja. Jag hade varit van vid att åtnjuta en stor musikalisk frihet och kände mej nu i tvångströja. Paganinis violinkonsert hör fortfarande inte till mina favoritnummer.

Den färgstarka orkesterledaren och musikinstitutets allt i allo, violinisten Boris Sirpo.

Konsertlivet i Viborg

Musikinstitutet hade sin kammarorkester som ett tag blev beryktad då violinisten Bronislav Hubermann blev så förstjust i deras spel att han tog orkestern med sej på en turné i Europa. Vad vi alla var stolta över vår orkester. Eugen Barkoff var orkesterns pianist i många år, när han slutade placerade Sirpo mej som pianist. Men det passade mej inte alls. Sirpo var oberäknelig, turvis prisade han oss för att i nästa ögonblick skälla ut oss. Och Sirpo skällde med besked. Detta skedde vanligen gruppvis, endera fick Ista violinisterna sej, en annan gång cellisterna, men den stackars pianisten fick helt ensam höra hur usel hon var. "Soitat kun vanha lehmä", kunde han skrika och efter en stund spelade man "som en prinsessa". Jag skämdes ohyggligt och led, jag var inte van att man skrek och skällde ut mej. De andra brydde sej ej om det, men mina nerver stod ej ut med den pressen. Efter ett par veckor bad jag att få sluta. Efter mej var Cyril Szalkiewicz orkesterns pianist.

Alla dessa unga instrumentalister voro också medlemmar i Stadsorkestern, där också kända namn som Eero Selin, Sulo Aro, Georg Harpf, Naum Levin, Vili Pullinen, Irma Salmela-Suurpää, Onni Suhonen m.fl. spelade. De tre sistnämnda är nu mina kolleger vid Sibelius Akademin. De övriga har i orkestrar eller på andra musikområden gjort sig kända. Vår enda internationella pianist var Orest Bodaleff. Jag var allldeles liten när jag på en elevuppvisning hörde bl.a. Bodaleff och Mikko von Deringer uppträda. Bodaleff var klädd i vit sjömanskostym och korta byxor. Bodaleff var under kriget en mycket aktiv konsertgivare och verkade som pianolärare vid Folkkonservatoriet i Helsingfors.

Som jag redan nämnt var konsertlivet livligt i Viborg, också under min studietid kom det varje vecka någon storhet och gästade staden på genomresa. Jag tror att Viborgspubliken var särskilt tacksam att spela för. Jag har åtminstone ej upplevat på andra håll en sådan entusiasm. Bl.a. kommer jag ihåg en gång då den ryska pianisten Nikolai Orloff, som var en stor favorit i Viborg, hade sin konsert, efter programmet spelade han som brukligt var några extra nummer, men publiken gav sej ej och Orloff spelade och spelade det ena stycket efter det andra och publiken skrek och applåderade ännu värre. Till sist kom Orloff in med överrocken på, samtidigt gick vaktmästaren och låste flygeln och släckte lamporna över podiet. Vi fick slängkyssar i stället.

Violinisten Wolfgang Schneiderhahn samt cellisten Edmund Kurtz voro solister i unga år i Viborg. Nu är de kända internationella namn. På tjugotalet förekom en skön pianist vid namn Lubka Kolessa, jag var för liten för att förstå hennes storhet, men beundrade i stället hennes vackra vida, svarta kjol som hade otaliga brokiga band i fållen.

Ilmari Hannikainen var en stor inhemsk publikfavorit och Selim Palmgren har jag hört själv spela sin pianokonsert "April".

Wiborgs Nyheters musikkritiker var i många år Allan Schulman. Som en vördnadsvärd patriark skred han in i salen med sitt långa vita välkammade skägg. Jag brukade iaktta kamningsproceduren i smyg. Teodor Björklund var tidningen Karjalas kritiker. Under årens lopp kom dessa två att skriva många kritiker över oss unga. Tyvärr har jag endast ett exemplar kvar.

Andrej Rudnev skrev också ibland kritiker. Jag minns en kritik över Uuno Klamis komposition (vilken minns jag ej) då Schulmann skrev att det var obegripligt svammel, medan Rudnev fann det genialiskt. Så olika kan meningarna vara.

Våren 1933 fyllde jag 21 år och samma vår avlade jag slutexamen vid Musikinstitutet. Jag vill minnas att det var i april. Jag spelade 2 etyder av Cramer. Alla 15 trestämmiga Inventioner, Beethovens Sonat Ess-dur, Sibelius' Kyllikki, Friedemann Bachs Orgeltoccata, Chopins Scherzo b-moll, Saint-Saëns g-moll konsert.

Nu efteråt inser jag att det var onödigt tidigt, men jag var glad att få göra det ty jag ville nödvändigt resa till Helsingfors och studera för Kerttu Bernhard. Hon konserterade i Viborg och jag var så begeistrad av hennes spel att jag bums beslöt mig för att spela för henne. Men Sirpo hade andra planer. Han ville att jag skulle ge en debutkonsert i Helsingfors och han skulle själv arbeta med mej. Vis av Paganiniövningarna hos Sirpo samt en stark känsla av att allt detta var för tidigt för mej och att jag inte kunde tillräckligt, nekade jag till detta. Sirpo blev ond, han hade redan avtalat med Fazers konsertbyrå och hotade med att ifall jag annullerade konserten skulle Fazer aldrig mera arrangera en konsert för mej. Jag nekade trots alla hotelser och senare insåg jag att det var en jättebluff från hans sida. Sirpo blev så förargad att han under ett helt år ej hälsade på mej. Senare förlät han mej då han inbjöd mej som solist först på en Folkkonsert och sedan 1939 då Musikinstitutet fyllde 20 år blev jag erbjuden att vara solist på festkonserten.

Två berömda pianister, ryska emigranter i Torkelsesplanaden 1931. Till vänster Nikolaj Orlov, som ofta konserterade i Finland, till höger "Kämäräpappa" Andrej Rudnev, tidigare professor vid universitetet i S:t Petersburg (bildoriginal: Lahtis konservatorium).

Obs.!

Ju förr prenumerationen å WIBORGS NYHETER sker, desto tidigare vidtager tidningens regelbundna hembärning.

Den ärade allmänheten behagade erinra sig att lämpligaste tiden för prenumeration är nu, i kvartalets början.

Jos siull' on snaijuu,
Juo Segejeffin tsaiuu

Toppen
Sergejeffs Java te i koppen!

Sergejeff
SINCE 1873

Löjtnantsvägen 10 • 00410 Helsingfors
tel. 532 041 • www.sergejeff.fi

Boknytt

Nya blad ur Viborgs historia

Stranitsy Vyborgskoj istorii. Kniga tjetvertaja [Blad ur Viborgs historia. Fjärde boken, *red. A.V. Melnov & J.I. Mosjnik], Vyborg, 2020. 532 s. + bildbilaga 40 s.*

Skrifter om Viborgs kulturhistoria utges aktivt på två håll, dels i Viborg, dels av Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura i Helsingfors. Viborgstematiken i våra två länder är något olika, men studierna kompletterar varandra och kunde gärna samlas i någon gemensam finsk-rysk volym. I brist på språkkunskaper och källmaterial har forskarna i Finland svårigheter att integrera ryska problem och förhållanden i sina undersökningar – och vice versa. Det "ryska elementet" i stadens historia är alltid närvarande, men likaså många andra, enligt finländsk grunduppfattning viktigare särdrag fram till 1944, när det gäller politisk överhet, sociala och ekonomiska förhållanden, språk och kulturer.

Serien med lokalhistoriska studier på ryska över Viborg har 2020 utökats med en bastant fjärde volym på över 500 sidor. Utgivare är såsom tidigare museiförvaltningen i Viborg, med de flitiga forskarna Alexej Melnov och Julia Mosjnik som redaktörer. Boken innehåller 33 bidrag, som återgår på 2019 års lokalhistoriska forskningsdagar på slottet och en särskild konferens samma år, "Människan och stenen". Där uppmärksammades bl.a. graniten och stenbrotten i Viborgstrakten och på Monrepos, koppar- och tennsmältverket i Koirinoja (Pitkäranta) vid mitten av 1800-talet och Pitkäranta glasbruk 1888–1899.

Bidragen är fördelade under sex huvudrubriker: Arkeologi och restaureringsarbeten, Människan och landskapet, Fred och krig, Kultur, konst, religion, Museer och museala samlingar och Wiborg, Wiburg, Viipuri, Vyborg – den mångspråkiga staden. Boken inleds med översikter av utgrävningar och fynd från slottet och Vakttornsgatan under de senaste åren och av aktuella restaureringsprojekt av stadens bostadshus.

Sektionen "Fred och krig" innehåller ett viktigt bidrag av Alexej Melnov om uppfattningarna om Viborg och Kexholm under Peter den stores tid och om stadens ryska tillhörighet som idé och ideologi, ett "ideologem" som återkommit till våra dagar. I det krigshistoriska avsnittet behandlas vidare bl.a. slottskommendanten Ivan Rubets tjänstgöring under 1800-talet, Röda arméns artilleri i vinterkriget 1939–1940, frontbrev från åren 1941–1945, återuppbyggnaden av Viborg 1945, samt den mörka dagen i Finlands historia – förlusten av Viborg den 20 juni 1944 (av Carl-Fredrik Geust). Julia Mosjnik har skrivit en synnerligen intressant artikel om det sovjetiska konsulatet i Viborg på 1920- och 1930-talet, som stod under Valpo:s ständiga övervakning som misstänkt spionbas.

Ilja Lapin skriver om de ryska resenärernas intryck före 1917 (se särskild anmälan av hans nya bok i Boknytt) och Anastasija Martynova om konstnären Nikolaj Roerich i Viborg. Med ledning av stämplarna i händelsevis bevarande band från den finska tidens bibliotek i staden skriver Ljubov Volkova en intressant översikt av biblioteken före 1939 och under krigsåren. Volkova behandlar också Selma Lagerlöfs bejublade besök i staden 1912, i samband med hennes visit till S:t Petersburg.

Korta personteckningar av bemärkta Viborgsbor ingår: om Eero Eerola, stadsagronom och amatördiktare, om Aarno Karimo, officer, historisk skribent och illustratör och om den första och sista landsarkivarien i Viborg, Ragnar Rosén (av Hannele Tikanvaara, f. Rosén). Och vad mera? – Till exempel artiklar om teaterns historia i det sovjetiska Viborg, om Lenin-museet och om stadsdelen Talikkala.

Carl-Fredrik Geust & Rainer Knapas

Wahls violiner i Viborg

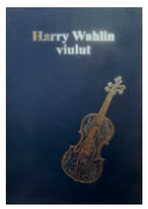

Maija-Stiina Roine f. Kolho: **Harry Wahlin viulut** *Edita Prima Kirjapaino Oy Helsinki 2007, 80 s.*

Få, förutom violinexperter, vet att världens troligen största samling av gamla italienska violiner och andra stråkinstrument fanns i Viborg fram till vinterkriget. Affärsmannen Harry Wahl (1869-1940) samlade på dessa instrument som han hade hemma i Bartramska huset i hörnet av Vattenports- och Slottsgatan.

Denna betraktelse aktualiseras av en bok som ännu inte recenserats i WN trots att den utkom 2007; Maija-Stiina Roines skrift: "Harry Wahlin viulut". Där hänvisas till dåvarande WN-huvudredaktörens Per Erik Flomans artiklar i WN 1998 och 1999 och till Richard Faltins bok "Min värld". Roines skrift utgavs i en begränsad upplaga närmast till släkt och vänner. Inbunden och rikt illustrerad är den värd att läsas av personer intresserade av såväl violiner som Viborg. Den är dock svår att få tag på och författarinnan ovillig att ta en ny upplaga hänvisande till sin höga ålder.

Sammanlagt hade Wahl sex Amati, fem Guarneri och sju Stradivarius, därtill fyra gamla altvioliner och fyra cellon jämte otaliga andra äldre instrument. Efter kriget kom de värdefullaste instrumenten till USA och samlingen splittrades helt.

Historien hur instrumenten 1940 räddades från Viborg är otrolig. Wahl hade sjuk flyttat bort och låg på Borgå sjukhus. Staden hade utrymts på civila. Onni Suhonen, samlingens intendent, var som militär i Viborg. Han lyckades få låna en bil av skyddskårschefen och lastade in de värdefullaste instrumenten i den; 23 violiner och 4 cellon. Övriga rymdes inte. Instrumenten fördes till Kyyhkylä gård, senare till Inkilä gård i Juva. Som tack fick Suhonen en Nicolo Amati violin, 1657. Wahl avled ett halvt år senare och arvingarna övertog samlingen som via Sverige fördes till USA för att tyvärr säljas.

I Wahl-skriften finns en förteckning från 1940 över "Direktör Wahls fiolsamling" med dåvarande värden. Här nämns också alla violinbyggare i Wahls samling samt också de violiner som inte räddades. Då Viborg återerövrades i fortsättningskriget skyndade sig kirurgen och violinälskaren Richard Faltin till Wahls hus men alla föremål var borta och kassavalvet tomt. Också en gårdsbyggnad där fint trävirke för kommande instrument förvarats samt alla certifikat över de gamla violinerna var besorgade. Detta gällde ju för övrigt samtliga hem i staden.

Boken ger också uppgifter om var de instrument som såldes i USA så vitt man vet finns i dag. Två finns i Finland. Andelsbankernas Centralaktiebank OKO /OPs konststiftelse äger den ena (Stradivarius Iriska) som lånas ut till långt hunna, begåvade violinister. Men violinerna som samling finns beklagligtvis inte mera.

Tidigare artiklar i WN om violinsamlingen:

WN 7.1.1998 Per Erik Floman: "Hur gick det med de wahlska Stradivarierna?

WN 7.1.1999 Per Erik Floman: "Mera om Wahlar, violiner och kusiner"

Mikael Westerback

Nya Viborg 1941?

Anna Kortelainen: **Uusi Viipuri,** Gummerus 2021, 264 sidor.
Aapo Roselius – Tuomas Tepora: **Kampen om den svenska jorden,** *Schiltds & Söderströms 2020, 335 sidor.*

Den produktiva och Pro Finlandiabelönade konsthistorikern Anna Kortelainen publicerade hösten 2021 dokumentärromanen Uusi Viipuri (Nya Viborg) om det närapå helt glömda förslaget att ersätta den enligt Moskva-freden den 13 mars 1940 avträdda staden med en helt ny stad - Nya Viborg. Anna Kortelainen har tidigare beskrivit civilbefolkningens umbäranden i Helsingfors under kriget i den uppmärksammade utställningen Mieliala – Helsinki 1939-1945 (Sinnesstämning – Helsingfors 1939-1945) i Helsingfors konstmuseum HAM och Helsingfors stadsmuseum vintern 2019-2020, och som följdes av en bok med samma titel.

Huvudpersoner i den nya bokens fiktiva handling är tidigare inrikesminister Urho Kekkonen, under vinterkriget chef för Statsrådets informationscentral, samt stadsdirektören i Viborg Arno Tuurna. Bokens berättelse inramas av utdrag ur myndighetsprotokoll, tidningsurklipp samt brev- och dagbokscitat.

Den 6 januari 1940 besökte Kekkonen Viborg för att under Tuurnas ledning bekanta sig med situationen i staden, som nu befann sig så gott som i stridszonen. Viborgarna hade vid denna tidpunkt till stor del redan lämnat sin hemstad. Knappt två veckor efter Kekkonens besök beslöt den 19 januari 1940 stadsstyrelsen att i enlighet med Tuurnas förslag att både förbjuda eventuell återflyttning av redan bortresta stadsbor, samt att inleda tvångsevakuering av alla kvarvarande invånare, vilka endast tilläts att ta 75 kg lösöre med sig.

Redan evakuerade wiborgare anmodades överlämna sina bostadsnycklar till myndigheterna, som utlovades ombesörja tömningen av bostäderna för vidarebefordran till respektive evakueringsorter. Detta avsnitt illustreras av ett stort antal anonymiserade förteckningar över invånarnas lösöre i bostaden, källarskrubben, uthuset på gården eller olika vindsbodar. Helt förståeligt är att det under vinterkrigets kaotiska slutskede inte fanns någon som helst möjlighet att uppfylla de överoptimistiska förhoppningarna om vidarebefordran av lösöre. Många herrelösa nyckelknippor och lösöresförteckningar förstördes efter fredsslutet, men ett antal nycklar och förteckningar har bevarats som kulturhistoriska dokument, och användes bl.a. för utställningen Viipuri – mon amour i Lahtis historiska museum år 2013 (vilken också tjänade som inspiration för Kortelainen).

Kortelainen lyfter också fram statsminister Risto Rytis och utrikesminister Väinö Tanners åsikt inför fredsförhandlingarna i Moskva i början av mars 1940, att det skulle vara bäst för alla parter om karelarna skulle stanna kvar på sina hemorter också efter den förmodade nya gränsdragningen (liksom i många andra länder som i olika skeden utsatts för påtvingade gränsförflyttningar).

Rytis och Tanners kyliga inställning väckte givetvis stora protester bland karelarna, av vilka endast ett ringa antal var beredda att underkasta sig ett bolsjevikstyre. Efter fredsslutet den 13 mars 1940 inleddes evakuering av så gott som hela befolkningen från alla områden öster om den nya gränsen. J.K. Paasikivi försökte som Finlands sändebud i Moskva våren 1940 vädja till utrikesminister Molotov angående den kvarblivna befolkningens rättigheter på Karelska näset, medan Molotov påpekade att frågan saknar relevans, eftersom alla karelare redan flyttat bort!

Alla finländska myndigheter vidtog kraftfulla åtgärder för att stöda den brådstörtade evakueringen och erbjuda nya boplatser åt karelarna. Rätt snart blev det uppenbart att landsortsbefolkningen stod i främsta åtanke, medan stadsbefolkningen i Viborg, Kexholm och Sordavala, med föga erfarenhet eller kunskap om landsbygdens jordbruk eller boskapskötsel, hade lämnats utan fasta bostäder eller utkomstmöjligheter. Sedan Urho Kekkonen hade bekantat sig med en artikel i Suomen Kuvalehti den 15 februari 1941, där Alvar Aaltos förslag om att skapa en ny stad enligt amerikanska principer i Finland presenterades (Amerikkalainen kaupunki Suomeen), utarbetade Kekkonen ett förslag om att skapa ett nytt stadssamhälle för viborgarna.

Den 2 maj 1941 tillsatte regeringen en kommitté för att utreda frågan. Bland de olika lokaliseringsorter som nämndes var Lahtis, Kotka, Lovisa, men i synnerhet den österbottniska kusten strax norr om Karleby. Trots att inrikesminister Ernst von Born påpekade de svenskspråkiga wiborgarnas språkliga rättigheter utnämndes ingen svenskspråkig kommittémedlem. Innan kommittén hann fördjupa sig i utredningsarbetet, som uppdraget att förfalla då en snar återerövring av de avträdda områdena förväntades efter fortsättningskrigets utbrott den 25 juni 1941. Anna Kortelainen ger i sin bok en utförlig fiktiv, "what if" - beskrivning av uppbyggnaden av Nya Viborg.

Aapo Roselius och Tuomas Tepora är 2020 utkomna Kampen om den svenska jorden behandlar främst karelarnas evakuering till svenskspråkiga bygder våren 1940 och sommaren-hösten 1944. Boken beskriver givetvis också evakueringen av de till största delen svenskspråkiga Hangö- och Porkalaborna i mars 1940 och september 1944. En säregen uppgift är att många länder, främst Kanada, men också Brasilien, USA och Sverige var våren 1940 beredda att ta emot karelska flyktingar i stort antal.

Svenska folkpartiet tillsatte den 7 april 1940 en delegation med uppgift att trygga obruten skolgång för de svenskspråkiga eleverna från Viborg. Delegationsmedlemmen Herman Hultin, historielärare vid Wiborgs svenska lyceum samt redaktör vid Wiborgs Nyheter, var tvungen att konstatera att hans eget lyceum gått upp i rök tillsammans med skolbiblioteket som omfattade 30 000 verk, och vars äldsta band var från Gustav Vasas tid.

Det kan nämnas att alla nio familjer i den svenskspråkiga enklaven i byn Sorjos i Kronoborgs socken kunde flytta till utbrutna jordbruklägenheter på Sarvlax gårds marker (efter viss konkurrens med Sorjossvenskarnas ursprungsort Kronoby).

Som barn tillbringade jag somrarna på min mors hemtorp i Pörtom, med evakuerade Jaakkimafamiljer som grannar. Både Anna Kortelainens fiktiva dokumentärroman och historikerparet Roselius-Teporas välkomna faktabok fördjupar insikten om den karelska befolkningens tragiska öde och outsläckliga hembygdskärlek.

Carl-Fredrik Geust

Ur Karelska näsets historia

L.I. Amirchanov (red.), **Karelskij peresejek. Stranitsy istorii. Kniga pjataja. [Karelska näset. Blad ur historien. Femte boken],** *Sankt-Peterburg: Ostrov, 2021, 432 s.*

Bokserien med artiklar om Karelska näsets och Viborgs historia har igen utökats med en diger femte volym. Såsom tidigare är den fullspäckad med nya, korta studier över Näsets historia, orter, kända personer, byggnader och händelser. De trettio bidragen är ordnade ortsvis, som en resrutt från S:t Petersburg till Viborg under rubrikerna Parnas – Repino (metrostationen "Parnassen" – Kuokkala), Komarovo – Krasnoe selo (Kellomäki – Kyyrölä) och Primorsk – Vyborg (Björkö – Viborg).

Ur det mångskiftande innehållet kunde man framhålla mycket, som vore värt att läsas även i Finland: om samhället i Systerbäck, om Agathon Fabergés villa i Levasjovo, om det välkända Harppulinna-träslottet i Terijoki, om författarna Anna Achmatova i Kellomäki eller Leonid Andrejev i Vammelsuu ...

Avdelningen om Viborg innehåller bidrag av många välrenommerade lokala historiker. Arkitekt Viktor Dmitriev skriver om stadens första " ryska" stadsplan från 1706, A.S. Salmanov om 1800-talsfotograferna Michael Seifert och Jakob Indursky och om pappershandlaren Konrad Oldenburg, känd för sina tidiga vykort med Viborgsmotiv. Valentin Bolgov behandlar Sammonsaari nordost om Monrepos och dess tidigare invånare. Natalija Lisitsa – liksom Salmanov och Bolgov anställd på Monrepos – berättar historien om parkens Broglio-obelisk. Ljubov Volkova från slottets museum skriver om det dekorativa, välbevarade Dagermanska eller Rotheska huset i hörnet av Södra vallen och Klostergatan (1897, arkitekt Waldemar Aspelin).

Detta ovanstående är bara ett urval – hela volymen är ett gott exempel på de ryska lokalhistoriska entusiasternas seriösa intresse för Näsets och Viborgs äldre historia – Sovjetunionens tidevarv berörs bara i några få av artiklarna.

Rainer Knapas

Minnen och diaspora

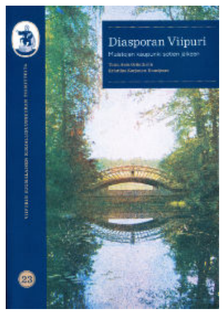

Satu Grünthal & Kristiina Korjonen-Kuusipuro (red.), **Diasporan Viipuri. Muistojen Viipuri sotien jälkeen.** *Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, Toimitteita 23, 2020. 353 s., ill.*

VSKS, Finska Litteratursällskapet i Viborg, har även 2020 fortsatt sin skriftserie med ett tungt vägande band i raden av kulturhistoriska artikelsamlingar, som nu kommit fram till efterkrigstiden. Aderton olika författare belyser den viborgska "diasporan" – ett rentav bibliskt uttryck – från olika synvinklar, dels i form av berättande faktaartiklar, dels som mera akademiskt präglade studier. " Diasporan" – den viborgska förskingringen – gällde en mycket stor del av alla evakuerade karelare: 73 000 stadsbor, därtill 16 000 från landskommunen.

Bakgrunden till en del av artiklarna ligger i Östra Finlands universitet i Joensuu, där man under en följd av år i ett finsk-ryskt projekt under ledning av professor Kimmo Katajala har undersökt betydelseskikt och minnen i Viborgs stadsbild. Resultaten har sammanfattats i boken *Meanings of an Urban Space. Understanding the historical layers of Vyborg 2016*. Föreställningar, uppfattningar, betydelser, gemensamma och personliga minnen om historiska städer som rum hör till de populära, men svårfångade akademiska frågeställningarna i dagens historieforskning. Hur möts det förflutna i det närvarande, som nostalgi eller traumatiska minnen?

Minneskulturen behandlas till exempel av Pentti Paavolainen om " Karelen som kulturellt trauma" i den inhemska teatern efter krigen. Hannu K. Riikonen ägnar sig denna gång åt de svenskspråkiga författarna i Karelen och Viborg under 1930-talet och krigsåren (Olof Enckell, Torsten G. Aminoff, Örnulf Tigerstedt, Gunnar Ekelöf, Johannes Edfelt m.fl.). Bland de konkreta minnesmärkena över Viborg behandlas den stora miniatyrmodellen av staden 1939 i Villmanstrands museum av Eeva Reija. Numera har den lika enastående digitala modellen "Virtuaaliviipuri" på nätet blivit minst lika viktig, särskilt för dagens viborgare.

Satu Grünthal ger en kort men god översikt av Viborg i memoarer och skönlitteratur under efterkrigstiden. Som jämförelse kan man bara sakna en motsvarande översikt av Viborg i historieskrivningen under samma tidd, i Finland och Ryssland.

Det enda bidraget från rysk sida är Evgeny Manzhurins artikel "Från lyftkranar till kronor" om Viborg i den sovjetiska och postsovjetiska heraldiken. Det visar sig att någon sovjetisk heraldik i egentlig mening inte existerade. I stället behandlas utförligt de rockuppslagsmärken, znatjki eller "pins" som masstillverkades med olika till Viborg associerande motiv för turister och ortsbor, enligt skick och bruk för städer i Sovjetunionen. – Ett något udda inslag med tanke på volymens diaspora-tematik.

Korta personporträtt tecknas av två för Viborgs historia viktiga gestalter: stadsdirektören Arno Tuurna (av Petri Karonen och Anu Koskivirta, ordförande för VSKS) och historikern och skolmannen Jouko Teperi (av Jari Salminen). Tuurna (1894–1976), stadens allt i allo under krigsåren och långt därefter var ett samlande namn för en hel generation, som högerpolitiker och traditionsbärare. Teperi (1922–2008) hävdade starkt – och ensidigt – finskhetsrörelsens betydelse för Viborg och Karelen under 1800-talet.

Rainer Knapas

Ryska resenärer i Viborg och på Näset

I.S. Lapin, **Putesjestvie v blizjnjuju Finljandiju. Vyborg, Keksgolm i Karelskij peresejek glazami russkih putesjestvennikov XVIII – natjala XX vekov. [Resor till det närliggande Finland. Viborg, Kexholm och Karelska näset med ryska resenärers ögon från 1700-talet till 1900-talets början].** *Sankt-Peterburg 2021, 136 s.*

Ilja Lapin är fysiker, lärare, poet och känd lokalhistorisk forskare som har utgett flera arbeten på ryska om Viborgs och Näsets historia före 1917. Hans senaste bok är till sitt format och utförande anspråkslös men har ett mycket rikt innehåll: utdrag och kommentarer kring äldre resebeskrivningar på ryska om det " närliggande Finland", närmast från S:t Petersburg sett. Han har använt 115 (!) olika tryckta och svåråtkomliga källskrifter, som innehåller många tidigare okända ögonvittnesskildringar av ryska resenärers möten med Finland och Viborg. Attityderna på bägge håll förändrades över tid, från det begynnande 1800-talets idylliska upptäckter till de mera politiskt tillspetsade åsikterna vid 1900-talets början. Ångbåtsförbindelserna och järnvägen 1870 förändrade själva resesättet, från gästgiveriskjutsarnas och diligenstrafikens tider.

Resebeskrivningarna och intrycken är grupperade i fyra huvudavsnitt: Från Petersburg till Viborg, Viborg och Monrepos, Mot Kexholm, Övriga annotationer. Ett genomgående drag är givetvis resenärernas ständiga förundran över likt och olikt mellan Ryssland och det östligaste Finland: naturen, folket, språket, seder och bruk, mat och dryck eller Viborg som en liten "leksaksstad" jämfört med rikets huvudstad.

Just olikheterna väckte ofta en viss förargelse: var man i Ryssland eller i utlandet? Många som man kom i kontakt med behagade inte eller kunde inte tala ryska, man hade eget mynt och säregna vanor. Ryssarna sökte gärna upp det som i alla fall påminde om hemlandet, rikets ärorika historia och dess stormän, som Peter den Store-minnena i Viborg. Det finska skolväsendet och folkskolorna väckte mycket positivt intresse. De mångfaldiga exemplen på mötena med en annan, men ända på något sätt bekant kulturform kommenteras i 350 (!) utförliga fotnoter.

Det är alltid välgörande att ta del av hur man från ryskt håll, med ett perspektiv utifrån, tidigare har sett på Finland och för oss välbekanta förhållanden. I detta avseende är Lapins bok ett fint komplement till Valentin Kiparskys översikt av Finland i den ryska skönlitteraturen, Suomi Venäjän kirjallisuudessa, från 1945.

Kanske politiskt korrekt men historiskt missvisande är, att Lapin avgränsat det "närliggande Finland" till att gälla området österom den nuvarande gränsen. Därmed blir Imatra, ryssarnas favoritresemål vid sidan av Viborg och Monrepos ända sedan Katarina II:s besök vid forsen 1772, utanför boken. Sven Hirn gjorde i sina Imatra-studier på 1950-talet aktningsvärda försök att inkludera även ryska resenärer, men hade inte tillgång till de källor som Lapin nu tagit fram i ljuset. Det historiska och vetenskapliga utbytet mellan Finland och Ryssland vore mycket förtjänt av en översättning av Lapins nya bok till finska – eller varför inte till svenska?

Rainer Knapas

Telefonin i Wiborg och Dan. Joh. Wadén

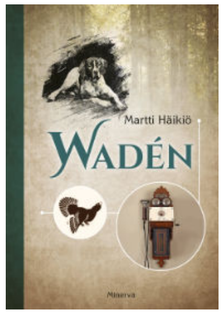

Martti Häikiö: **Wadén.** *Minerva 2021, 346 s.* och *Pekka Kantanen:* **Viipurin puhelinyhtiöt / Aikamatkailua Viipurissa** 9.10.2010, 22 s.

Då boken "Wadén" skriven av dr Martti Häikiö utkom senaste höst noterade jag att det i WN eller över huvud taget inte just alls skrivits om telefonin i Viborg. Hovrådet Daniel Johan Wadén (1850-1930) var telefonins grundare inte bara i Viborg utan i hela Finland. Den föredömligt tvåspråkiga boken handlar om hans liv som också omfattade elbelysning, jakt och kennelverksamhet. Underligt nog handlar den ovanligt litet om telefonin just i Viborg men är som helhet läsvärd.

Uppgifterna om telefonin i Viborg i denna text är därför tagna också från en artikel skriven av Pekka Kantanen. Författaren till boken har nämligen inte besvärat sig att läsa WN, bara en årgång av HBL (1878) och en årgång av Wiipuri (1906). Inga Viborgsarkiv har använts.

Graham Bell tog patent på telefoner 1876. Efter diskussioner inom Finlands Senat och förhandlingar med generalguvernören beviljade till slut kejsar Alexander III den 31.1. 1882 koncession åt Wadén att grunda en telefoninrättning. Wadén var VD för bolaget 1883-91. I Viborg grundade han 1882 Östra Finlands Telefon Ab med 28 abonnenter. Småningom började det komma klagomål på både service och priser. En del finskspråkiga tyckte dessutom illa om det svenskspråkiga bolaget. 1891 grundades därför Wiborgs Nya Telefon Aktiebolag – Wiipurin Uusi Telefooniosakeyhtiö med 200 abonnenter. Det fanns nu alltså två konkurrerande bolag i staden. Man behövde två telefoner på bordet och det drogs skilda telefonledningar på gatorna.

År 1893 drogs en fjärrlinje Helsingfors – Viborg. 1894 sålde Wadén sitt bolag till konkurrenten WNT. Bolaget hade sitt kontor i hörnet Katarinegatan (senare Slottsgatan) / Torggatan där för övrigt Finlands värsta spårvägsolycka skedde 1920. Bolaget flyttade senare kontoret till Wadéns hus vid Vakttornsgatan. 1914 förfinskades bolagets namn till Viipurin Telefooni Oy men hade ännu svensk text på aktiebreven. 1929 blev namnet Viipurin puhelin Oy med text bara på finska.

År 1904 fördes diskussioner om en telefonlinje Viborg – S:t Petersburg som förföll p.g.a. ryskt motstånd men förverkligades 1914.

Bolagets kontor och central flyttade 1921 till Pellervogatan 6. L.M. Ericsson planerade en automatisk telefoncentral 1938 som dock ej blev klar före kriget. 1939 fanns 5000 abonnenter i staden. I dag har det ryska telefonbolaget Rostelecom byggt sin central bredvid det gamla centralhuset. Man kan fråga sig om man då drar nytta av de gamla telefonkablarna.

Finska staten drog 1941 in koncessionen för Viipurin puhelin Oy. Kompensationen 12 miljoner mark betalades kontant 1943. De 3 993 aktieägarna erbjöds nu 5 000 mk per aktie vilket var en god affär för dem. Alla ägare uppenbarade sig dock inte. Ännu flera är senare fanns outdelade medel 1,8 miljoner mark vilken summa donerades till Wiipurilainen Osakunta som förvaltat medlen bra och ännu i dag utdelar stora stipendier till sina medlemmar och i någon mån till övrigt wiburgensiskt.

Boken behandlar också Wadéns aktiviteter i bolaget Interurbana som kämpade mot ryska myndigheter gällande fjärrlinjer i Finland och som ovan nämnts till S:t Petersburg. Därtill var Wadén aktiv inom telegrafin där han de facto började som ingenjör redan före telefoneran.

Den som förutom av telefoni är intresserad av telegrafi, elbelysning, jakt, viltvård och kennelverksamhet har glädje av boken. Bergsrådet Kurt Nordman har medverkat med förtjänstfulla artiklar.

Mikael Westerback

Wiborgsföreningar

Pro Sorvalin Hautausmaa ry har upplösts – verksamheten övergår till Wiipuri-Yhdistys ry

Pro Sorvalin Hautausmaa ry hade sitt sista möte måndagen den 6 september 2021 på Karjalatalo i Helsingfors. På styrelsens förslag beslöt mötet enhälligt att upplösa föreningen och överföra dess verksamhet till Wiipuri-Yhdistys ry. Avsikten är att verksamheten fortsätter oförändrad inom ramen för Wiipuri-Yhdistys.

I praktiken verkställes övergången så att Pro Sorvalin Hautausmaa ry:s medlemmar ingår som nya medlemmar i Wiipuri-Yhdistys ry. Pro Sorvalis senast valda styrelse utgör under Wiipuri-Yhdistys en s.k. begravningsplatsnämnd som leder den överförda verksamheten och svarar för dess kontinuitet. Pro Sorvalis medel överförs till ett särskilt konto som användes enbart till detta ändamål.

Pro Sorvalis lagstadgade bokförings- och andra skyldigheter övergår till Wiipuri-Yhdistys. Medlemmarna betalar i fortsättningen medlemsavgift till Wiipuri-Yhdistys ry och har möjlighet att bli medlemmar i Karelska Förbundet.

Pro Sorvalin Hautausmaa ry har haft 30–40 medlemmar och Wiipuri-Yhdistys ry cirka 200. Pro Sorvalin Hautausmaa ry antecknades i föreningsregistret år 2013. Då Viborgs-centret upplöstes år 2014 övertog föreningen ansvaret för talkoarbetet på Sorvali begravningsplats som Viborgs-centret hade påbörjat år 2007. Tack vare detta viktiga kulturarbete har gravgården redan nu fått tillbaka en ansenlig del av sin forna värdighet. Arbetet fortsätter. Hundratals gravstenar har rests på sina gamla ställen och de lokaliserade gravplatserna har kartlagts. Den rådande coronapandemin har förorsakat ett avbrott i talkoarbetet men under tiden har lokala krafter rensat upp i terrängen. Under de senaste åren har Pro Sorvali-föreningen också varit aktiv på Rauhala gravgård där Jaakko Juteinis (Jacob Judéns) och Juho Lallukkas sista viloplatser har fått nya gravmonument.

Som Pro Sorvalin Hautausmaa ry:s ordförande verkade Pertti Joenpolvi, och Wiipuri-Yhdistys ry:s ordförande är Jorma Koistinen. Sammanslagningen av föreningarnas verksamhet kommer också att stärka Wiipuri-Yhdistys ry:s ställning som förvaltare av Viborgs traditioner, kultur och minnen.

Emer Silius

Östra Finlands Nations 100-årshistorik

"Östra Finlands nation ber hälsa, att den lever och är rätt kry för sina unga år. – Närmare framdeles."

Så meddelade Östra Finlands Nation om sin existens i Studentbladet våren 1925 – och andemeningen kan hållas för sann även idag. Kryheten tar sig uttryck bland annat i det historikprojekt som just nu pågår inom nationen.

När Östra Finlands Nation fyller 100 år i februari 2024 kommer en krönika över nationens skiftesrika existens finnas till handa för den läsande allmänheten. Historikprojektet är ambitiöst och arbetet med det har pågått inom nationen redan under en längre tid. Aktiva krafter har förberett arbetet sedan 2018 med planering och medelinsamling. Sedan årsskiftet 2021 pågår forsknings- och skrivarbetet som utförs av undertecknad.

Målsättning:
att kartlägga ÖFNs värld

Tyngdpunkten ligger på händelserna efter grundandet 1924 men också den nuvarande nationens föregångare ägnas uppmärksamhet. Arbetet sträcker sig således ända från 1653 då Wiborgska Nationen grundades vid Akademin i Åbo till de svensksinnade wiburgensernas samlingsrörelse i slutet av 1800-talet och genom alla 1900-talets metamorfoser till idag.

Historiken är uppbyggd kronologiskt och tecknar en bild av händelser och tendenser i nationens historia – och hur dessa relaterar till de mer allmänna tidsströmningarna i Finlands och universitetets historia.

En ytterligare ambition är att kartlägga nationens kulturhistoriska utveckling. Studentkulturen och verksamheten vid nationen uppvisar många spännande kontinuiteter men också avbrott. Nationen har under sin existens utvecklat speciella sätt att ge uttryck för vad det innebär att vara wiburgens. Växlingarna mellan uppfunna och bortglömda traditioner eller fortlevnaden av symboler och bruk utgör därför en central beståndsdel i historiken.

I fokus ligger också nationens relation till Viborg: hur har detta förhållande utvecklats och förändrats? Nationen har haft och har en central roll i att bevara Viborgsintressen på svenska. Under nationens tidiga år manifesteras detta genom ett livligt sällskapsliv med nationen som samlingspunkt, både i Viborg och bland "viborgare i förskingringen" i Helsingfors.

En upptäcktsfärd i ett rikt wiburgensiskt förflutet

I skrivande stund har nationens historia ända till hösten 1944 utforskats. Uppdraget har erbjudit många intressanta inblickar i Östra Finlands Nation och dess föregångare.

Ett exempel är det identitetsbygge som pågick inom den svenska fraktionen inom Wibogska avdelningen. Inom Östra Finlands Nations föregångare Ostsvenska Stammen bildades ett särpräglat sätt att uttrycka vad det betydde att vara svensk- eller flerspråkig viborgare. Detta bygge blomstrade bland annat genom den kuplett- och rimsmidartradition som levde stark inom O.S. och senare inom Östra Finlands Nation.

Ett fint exempel på hur det studentikosa mötte populärkultur och identitetsskapande är den kollektivt författade lystringssången från 1914. Melodin var lånad ur en tysk operett, *Autoliebchen, Bilkurtis* i svensk översättning, som gick i både Helsingfors och Viborg och vars sånger av allt att döma var landsplågor 1914. På melodin till "Ja, det vill alla flickor så gärna" komponerades "Korporationsmarschen". Dess två sista strofer innehåller mycket av det som kom att utgöra centrala byggstenar för de svenska wiburgensernas självbild: en liten krets, Tyrgils borg som symbol för svenskhet i öster och som en förmanande symbol för civilisationens yttersta utpost.

Vårt antal är nog så ringa
Men var man är en djävul ändå
Våra färger vi gladeligt svinga
Ty fanan är gul, röd och blå

Vi är vakten mot yttersta öster
Torkels borg, den står fast än idag
Låt oss höja våra Ost-svenska röster,
Låt oss än slå ett segerrikt slag.

Mycket har förstås förändrats sedan "Korporationsmarschens" dagar och särskilt det ideologiska stoffet kanske känns förlegat. Däremot är sättet att blanda högt och lågt typiskt för studenter av både igår och idag. Just nu pågår ett intensivt grävarbete i 1950- och 1960-talets wiburgensiska studentkultur – det blir intressant att se vilka upptäckter dessa och därpå följande decennier har att erbjuda.

Eliel Kilpelä

Alla läsare som har bevarat minnen, dokument eller fotografier från nationens historia eller dess medlemmar, tag gärna kontakt per e-post: historikredaktionen@ofn.fi eller eliel.kilpela@)gmail.com.

Wiborgs Konstvänner Viipurin Taiteenystävät

Året 2021 var Wiborgs Konstvänners 131 verksamhetsår. Alla våra 130-års jubileumsplaner förflyttades igen. Trots pandemin har tavlor ur Wiborgs Konstvänners samlingar visats på olika utställningar. I Villmanstrands konstmuseums utställning *Läheltä ja kaukaa* ställdes åtta målningar ut, bl.a. Albert Edelfelts "Parisienne" och "Utsikt från Koli" och Tyko Sallinens "St Malo".

Albert Edelfelt: Parisienne, 1903 Gouache, kol, blyerts, papper på kartong. Foto: Seppo Pelkonen, Villmanstrands museer.

På utställningen *Savolax Vincent – Ilmari Aalto 130 år* i Riihisaari Museum i Nyslott var Ilmari Aaltos målning "Hus på Hogland" utställd. Till Kuntsi Museum för modern konst i Vasa har Konstvännerna lånat ut Gösta Diehls målning "Gestalter i grön omgivning".

I Villmanstrand har konservator Marja Korhonen renoverat fem av Konstvännernas målningar, bland annat Pekka Halonens "Snöig tall", Adolf Hasselblatts "Landskap nära Viborg" och Akseli Gallen-Kallelas "Vinterlandskap". Le Musee Jacquemart-Andre i Paris lånar denna målning till sin utställning i januari 2022.

I Tavastehus konstmuseum har Wiborgs Konstvänners samlingar glatt besökarna under coronatiden. Utställningsverksamheten som helhet har varit ganska aktiv trots begränsningarna.

Heli Halste-Korpela
Vice ordförande

Gösta Diehl: Gestalter i grön omgivning, 1955. Olja på duk. Foto: Tuomas Nokelainen, Villmanstrands museer.

Handelsgillet i Wiborg

Gillet är grundat 1887 och har 138 medlemmar i dag. Inkommande höst firas 135 års jubileum.

Det kombinerade vår- och höstmötet hölls den 8 november med historikern, filosofie magister Eliel Kilpelä som föredragshållare. Han talade över ämnet "Östra Finlands nation 100 år – historikprojektet". Kilpelä håller på att skriva historiken. Vid mötet valdes filosofie doktor hc Rainer Knapas till hedersmedlem. Noterades att Gillet efter en några års paus åter höll mötet i Handelsgillets i Helsingfors hus som totalrenoverats.

Under 2021 stödde Gillet ÖFN för skrivandet av historiken, Handelsgillet i Helsingfors med tanke på Wiborgsrummet som bevarades, samt översättningen till svenska av en kommande bok "Flaggorna på Wiborgs slott".

Gillets styrelse består sedan 1.1.2022 av ordförande Jan Sandström, viceordförande Niklas Simberg, sekreterare Albert Andersson, skattmästare Johan Björkell, intendent Derek Breitenstein, Alexander Grandin samt klubbmästare Paul Nouro. Undertecknad hade undanbett mig återval då jag verkat i styrelsen i 34 år i början som medlem, senare viceordförande och till slut ordförande i 8 år.

Mikael Westerback

Wiborgs Läns Segelförening

Wiborgs Läns Segelförening r.f. är en förening med gamla anor. Föreningen grundades år 1873 i Viborg. WLS har cirka 100 medlemmar och är en aktiv segelförening med ett sommarställe och en trygg seglarhamn på Vätskär i södra Lovisa skärgård med seglarstuga, gäststuga och bastu. WLS har vanligen haft två större evenemang per år: Årsmöte och med talko på våren samt sommarträff på Vätskär.

Föreningen 7 januari rf

År 2021 anordnade Föreningen 7 januari inte sin traditionsenliga fest på Riddarhuset i Helsingfors på grund av den rådande coronapandemin. Det är inte ofta som föreningen behövt annullera festen, men detta är var mycket i världen annorlunda än vanligt. Man hade ändå förhoppningen att läget i januari 2022 skulle vara så mycket bättre att vi igen tryggt kunde samlas.

Vårens årsmöte valde Maria Salenius till ordförande samt följande medlemmar till styrelsen: Erik Andersin, Henrik Antell, Irina Halminen, Mika Pynnönen, Rabbe Sandelin och Kirsti Sirviö. Till suppleanter valdes Annika Helkama-Tötterman, Hannele Helkama-Rågård, Monica Saxén, Harri Tilli, Saara Valtonen och Karen Zilliacus.

Föreningen Sjunde januari rf hoppas att livet småningom återgår till det normala och att festtraditionerna kan återupptas. Vi gläder oss över att redaktionen för Wiborgs Nyheter ändå oavbrutet kunnat fortsätta förvalta och dela våra Viborgsminnen och vår Viborgstradition.

Maria Salenius

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura har som så många föreningar under 2021 fungerat närmast på distans. De traditionella evenemangen, årsmötet och Viborgsforskningens dag i september har förmedlats enbart över nätet. Forskningsdagen ägnades denna gång åt "Muistojen Viipuri, muistojen Karjala", en tematik som återkommer också i sällskapets nyaste skrift, Toimitteita 23, om den viborgska diasporan (se Boknytt i detta nr). Den årliga litterära kvällen i november behandlade författaren Eeva-Liisa Manner.

Föredragen från sällskapets olika evenemang (även från tidigare år) finns tillgängliga i You tube-videoformat via hemsidan vsks.net, via denna hemsida kan man också läsa sällskapets många skrifter i elektronisk form. VSKS har fortsatt att bygga ut sin webbsida med ett rikt och mångsidigt historiskt material, texter och bilder, över Viborg, på adressen wiipuri.fi.

Ordförande har såsom tidigare varit docent Anu Koskivirta.

Rainer Knapas

Föreningen Wiborg

Föreningen Wiborg rf

Föreningen har under 2021 firat 10-årsjubileet av verksamhetens återupptagning. I föreningen hoppas vi via ÖFN:s historik få veta mera om den garantiförening med samma namn som ÖFN hade under sina tidiga årtionden. Jubileumsåret har firats med ett lyckat besök till Kymmenedalen, med vandring i Repovesi nationalpark och besök i UNESCO:s världsarvsplats i Verla bruksmiljö. Vårmötet arrangerades som en del av besöket med närmare 20 deltagare. Det var glädjande att kunna återuppta bekanta verksamhetsformer då styrelsen mangrant samlades till möte och middag på hösten.

ÖFN:s rekryteringsområde är som vi vet mycket stort, även om medlemmarna i nuläge främst representerar Viborgsättlingar eller östra Nyland. Sätillvida är det angeläget att garantiföreningen kan hålla nationens rötter och arv vid liv genom besök utanför den normala kretsen av nationsexkursioner. Föreningen har även träffat nationens styrelse över middag på restaurang SeaHorse, vilket var uppskattat och roligt. Höstmötet hölls i nationslokalen med efterföljande middag på den nyrenoverade restaurang Gillet. Föreningen deltog och framförde sin hälsning på nationens kuratorsskiftesmiddag i november. Vi ser fram emot att kunna samlas vid bord Papula nästa gång 7:nde Januari blir av.

Alexander Grandin

Östra Finlands Nation

Kreativitet, festlighet och gemenskap. Dessa ord beskriver verksamhetsåret 2021 på nationen.

Våren var fylld av festligheter. I februari firade nationen sin 97 årsfest på distans. Wiburgenser samlades hemma hos varandra i wiburgensisk anda för att följa livesändningen där vi fick njuta av inspektor Kai Nordlunds och kurator Jessica Karlssons tal samt årsfestmarskalkarnas hälsning. Vårens festligheter fortsatte då Albert Andersson hedrades med nationens hederstecken, något som firades på Föreningen Wiborgs 10-års jubileumsmiddag i november. I maj ställde tre kuratorskandidater upp i kuratorsvalet där Emilia Sundholm valdes till kurator för perioden 2021-2023. I november firade nationen kuratorsskifte för att tacka Jessica Karlsson för det underbara jobb hon gjort för nationen under dessa väldigt annorlunda tider.

Sommarträffen i Sibbo samlade wiburgenserna efter en lång paus, nu i form av picnic, ölcrocketturnering och en varm balja. Baljan hittade även till sommarexqursionen i Kotka, där wiburgenserna njöt av gemenskapen i form av en varm balja, grillmat, musik, spel och wiburgensisk anda.

Att säga att hösten varit aktiv är en underskattning. Program ordnades normalt och helgerna fylldes av bl.a. kuratorsskifte, gulisintagning och abisitz med 50 stycken abiturienter. Samtidigt då flera nya studerande äntligen får festa möter ÖFN och andra nationer utmaningarna med att aktivera sina nuvarande medlemmar.

Nationens framtida planer innehåller aktivering och rekrytering av medlemmar, närmare samarbete mellan ÖFN och Föreningen Wiborg för att lätta övergången från nationsmedlem till äldre medlem, samt såklart förberedelser inför nationens 100-årsjubileum. Historiken framskrider med stormsteg och en årsfestkommitté bildas våren 2022. Vi wiburgenser finns här för varandra, i wiburgensisk anda.

Mathilda Lindblom, ordförande
Emilia Sundholm, kurator

Wiipuri-Yhdistys

Föreningen Wiipuri-Yhdistys som är verksam i Karjalahuset i Kottby grundades 1969 och firade sitt 50-årsjubileum för ett par år sedan. Initiativet till föreningens bildande utgick från f.d. viborgare verksammma inom Karelska förbundet eftersom så många gamla viborgare uttryckt behovet av en egen förening. Wiipuri-Yhdistys skulle fungera som en föreningslänk mellan gamla viborgare, deras ättlingar och Viborgsvänner från hela landet och föreningens uppgift var att samla och bevara Viborgs historiska kulturvärden och att vårda minnena av den tidigare hemstaden. Föreningen är ansluten till Karjalan Liitto, Karelska förbundet. Under föreningens första verksamhetsår samlade den redan över 700 medlemmar och medlemsantalet fördubblades under de följande tio åren för att sedan småningom avta.

Wiipuri-Yhdistys fick sedermera hyra egna utrymmen, den rymliga Wiipuri-sali, i det nya Karjalahuset. Föreningen har bedrivit en bred kulturverksamhet inom olika klubbar och har ordnat medlemsresor till Viborg. Wiipuri-Yhdistys har även ägnat sig åt utgivning av några Viborgsböcker. Den första var *Oi aika Viipurin* som utkom 1981 med Viborgsminnen av en mängd välkända författare. Föreningens syfte som det fomuleras i dag är att fungera som kultur- och intresseförening för personer intresserade av det forna Viborgs område, att genom sin verksamhet göra Viborg känt och att vårda Viborgs kultur och traditioner. Ordförande för Wiipuri-Yhdistys är Jorma Koistinen.

Lars-Einar Floman

Östsvenska Kvinnoförbundet och Öst-Svenska Blomsterfondföreningen

På grund av den rådande Coronaepidemin har Öst-Svenska Blomsterfondföreningen och Östsvenska Kvinnoförbundet haft ett år av mager aktivitet. Under våren 2021 träffades vi inte alls och det planerade programmet blev uppskjutet till hösten. I september höll vi vårt årsmöte och Birgitta Geust berättade om Aurora Karamzin i Wiborg.

Mariana Flinkenberg-Gluschkoff har skrivit en bok om Änglarnas Historia och hon tog oss in i änglarnas värld i oktober.

I november berättade Christel Kaareskoski om sin mormor Frida Sergejeff, Karelens näktergal, och som decemberprogram väntar det traditionella julbordet på restaurang Börs på oss. Julbordet som är populärt bland medlemmarna blev tyvärr inte av föregående år på grund av epidemin. Mötesaktiviteten är viktig för medlemmarna och vi hoppas på normalare tider för år 2022.

Annika Helkama-Tötterman

Sällskapet Pamaus firade 130-årsjubileum

Industri- och affärsidkarnas sällskap Pamaus grundades i Viborg 1891 av finsksinnade affärsmän som en sammanslutning som skulle verka i fosterländsk anda bland hantverkare och affärsidkare i staden. Efter krigen har Pamaus fortsatt sin verksamhet i Helsingfors. Sällskapets medlemmar samlas en gång i månaden för att lyssna till något aktuellt föredrag om ekonomi och samhälle. Under det senaste årtiondet har medlemsantalet vuxit och är numera kring 850. Många nya medlemmar representerar flera generationer av "smällebröder" med karelsk bakgrund.

Klubbens förmögenhet består av aktier och lägenheter som ger årlig avkastning, varav en del utdelas som stipendier och bidrag till samfund, föreningar och projekt med karelsk bakgrund. Pamaus äger även klubblägenheter i Italien, Spanien och Viborg för medlemmarnas bruk.

Under 2021 har Pamaus fortsatt sina månadsmöten mem inom ramen för rådande coronabegränsningar. Föreningen hade avsett fira sina 130 år den 13 januari men sköt på grund av pandemin på festligheterna till dagen för viborgska smällen, den 30 november, och firade då stort på Fiskartorpet med 300 deltagare. Festen som var avec bjöd på god trerätters middag med utsökta viner från Juha Berglunds vingård. Mycken sång och två tal: ordförande Olli Joensuus hälsningsanförande och näringsminister Mika Lintiläs festtal. Kvällen avslutades med dans. Handelsgillets i Wiborg ordförande Mikael Westerback var inbjuden gäst, och hade medtagit ett större antal av Wiborgs Nyheter vilka hade strykande åtgång.

Tyrgils Orden

En hamnstad av Wiborgs dimensioner ger och tar emot mängder av trafik från alla hörn av världen. Med dessa trafikförbindelser följer dessvärre understundom följder vilka är allt annat än angenäma. Doktorer har rotts till fartygen och den gula karantänsflaggan har vajat från masten. Den fruktade pesten har härjat ett år i Wiborg och vi på slottet hoppas att pesten nu släpper taget.

Slottsbröderna i Tyrgils Orden har skyddat sig bäst de kunnat i sina hem i slottets innersta gemak eller å sina hov och gårdar kring staden. Så har nu också gått med dagens Tyrgils Bröder. Inga kapitel hölls under 2020, men under 2021, då pestlukten lagt sig och lasaretten småningom tömts, samlades Tyrgils bröder till smällekapitel den 30 november.

Stormästare och slottshövding för de cirka 30 slottsbröderna är Henrik Degerman. Han biträds av rådsherrarna Lars-Einar Floman, Mikael Westerback, Robin Ekström och Emer Silius. Tyrgilsbröderna forskar flitigt i slottets annaler och jag ser med förtröstan fram emot att få höra frukten av brödernas ansträngningar.

Henrik Degerman

Tyrgilsmuseet

Tyrgilsmuseet r.f. grundades 1972 med uppgift att samla, upprätthålla och utveckla minnen från Viborg samt främja den kulturhistoriska forskningen kring Viborg och dess inflytelseområden. För att förverkliga dessa målsättningar strävar föreningen efter att bedriva publikationsverksamhet genom att redigera och utge till ämnet hörande publikationer samt belysa områdets kultur.

Föreningen samlade under många år in föremål i avsikt att grunda ett museum, men beslöt av praktiska skäl att deponera samlingen på Etelä-Karjalan museo i Villmanstrand. Från samlingen används idag material för utställningar på museet relativt regelbundet. Från depositionen separerades dokument och fotografier i september 2007 och överlåts till Svenska litteratursällskapet.

Ett ändamål för föreningen är strävan efter att utnyttja samlingen i undervisnings- och forskningssyfte, därtill att stöda den svenska språksektorn inom den kulturhistoriska forskningen av Viborg och dess inflytelseområden.

Årsmötet med konstituerande möte hölls undantagsvis på hösten, den 6 september. Föreningens styrelse består av Monica Ståhls-Hindsberg, ordförande, Rainer Knapas, vice ordförande, Tryggve Gestrin, sekreterare, samt medlemmarna Heli Halste-Korpela, Hannele Helkama-Rågård och Wilhelm Nouro. Funktionärer utanför styrelsen: Emer Silius, skattmästare, och Mikko Haikonen, bokförare.

Monica Ståhls-Hindsberg

Niels Grønbek Rademacher – konstnär i 1840-talets Viborg

Rainer Knapas

I Viborgs kulturhistoria är Niels Rademacher mest bekant som upphovsman till den "Jænischska familjetavlan", där en grupp prominenta medlemmar ur familjerna Jænisch och Hackman har samlats för ett parti "priffe", det på 1800-talet populära kortspelet préférence. Den lilla detaljrika målningen har ofta återgetts som illustration till familjeliv och högreståndskultur i det forna Viborg. Men vem var denne Rademacher och varför vistades han i Viborg?

Jämfört med många andra kringvandrande konterfejare var Rademacher en professionell konstnär, född 1812 i Danmark, i Nyborg på Fyen. Han hade genomgått Kunstakademiet i Köpenhamn från och med 1832 och där vunnit både den mindre silvermedaljen och den större 1845. Redan under studietiden hade han besökt Norge, men kort efter akademitiden reste han till Finland och Viborg – engagerad av Paul von Nicolay, ägare till Monrepos och Rysslands sändebud vid danska hovet. I Viborg vistades han i två repriser, 1845–1847 och 1849–1850.

Paul von Nicolay hade som långvarig diplomat i Köpenhamn en mångsidig umgängeskrets, även med vetenskapsmän och konstnärer. Han beställde en staty av Väinämöinen till sin park 1832 av den danske skulptören Gotthelf Borup. Han vidtalade konstnären och scendekoratören C.F. Christensen för en sommarvistelse på Monrepos 1830 för att måla akvareller av parkens sevärdheter. I Paris omvandlades de sedan 1840 till litografier i en praktutgåva av faderns, Ludwig Heinrich Nicolays poem "Das Landgut Monrepos in Finnland". Samma motiv överfördes till en dessertservis som tillverkades på den kungliga porslinsfabriken i Köpenhamn. För porträtt av sin hustru och alla fyra barn anlitade Paul von Nicolay den kände konstnären C.A. Jensen.

Från Monrepos känner man emellertid numera bara en målning av Rademacher. Däremot upprättade han snabbt andra kontakter i Viborg och under ett par års tid var han en populär gestalt i sällskapslivet och som porträttör.

Rademachers vänner och gynnare i Viborg, spelande préférence. Från vänster: Johan Fredrik Hackman d.y., hans svärmor Dorothea Elisabeth Jænisch (f. Frese), Marie Jænisch, dotter till viceguvernören Joakim Jænisch, medicine doktorn Nikolaus Jænisch (gift med Dorothea Elisabeth Jænisch), stående deras dotter Julie Sophie (gift med Johan Fredrik Hackman d.y.), sittande Helene (Lollinka) Jænisch och hennes mor kommerserådinnan Helene Elisabeth Jænisch. Stående längst t.h. överste Magnus Jaenisch, bror till Marie Jænisch. (Privat ägo, i dag i USA).

Familjen Jænisch

Rademachers stödjepunkter i Viborg blev kommerserådinnan Helene Jænischs hem och hennes familj. Här kom han in i sällskapslivets centrum och de ledande kretsarna, vilket medförde beställningar av porträtt och herrgårdsvyer. Familjen Jænisch hade under 1700-talet etablerat sig som förmögna stadsborgare, med handlanden och rådmannen Niklas Jænisch (d. 1746) som nyckelperson. Niklas Jænischs barn, svärsöner och svärdöttrar ingick i det täta viborgska familjenätverket kring familjer som Havemann, Lado, Sesemann, Thesleff, Sutthoff och Wulffert.

Helene Jænisch hade varit gift med kommerserådet Andreas Jænisch (d. 1832), som ledde ett mångförgrenat handelshus och ägde betydande tomter och stenhus i staden. Hon var själv född Jænisch, från släktens Moskva-gren och kusin till sin man. Hennes far Hans Henrik Jænisch var medicinare, med doktorsexamen från Jena. I Moskva blev han en förmögen man med flera fastigheter och hela byar med livegna bönder i omgivningen, därtill kom han via sitt giftermål att bli ägare av stadens mest betydande apotek.

Jænischarna hade en viss dragning till medicinska studier. Kommerserådets bror Nikolaus Jænisch var doktor från Göttingen och efter en karriär som militärläkare i rysk tjänst slog han sig 1802 ned som äldre, respekterad läkare i Viborg. Nikolaus Jaenisch var i sin tur gift med Dorothea Frese, medicinedoktorsdotter från Moskva. Parets enda dotter, Julie Sophie, gifte sig 1824 i Viborg med kommerserådet Johan Fredrik Hackman d.y. Den Jænischska familjekretsen satt därmed ännu under 1840-talet på en betydande förmögenhet.

I tidskriften Astra 1945 ingår en faktarik artikel om Rademacher i Viborg, skriven av Julius von Koskull, då ägare till Domargård utanför Borgå. Han hade tillgång till Rademachers brevväxling med Jænischarna, som åtminstone delvis som arvegods fanns på Domargård. Julius von Koskulls mormor var nämligen den ovan nämnda Julie Sophie Hackman, född Jænisch.

Av artikeln framgår att kommerserådinnan "var en icke alldaglig personlighet". Hon sägs ha haft "en ovanligt mångsidig bildning, ett skarpt förstånd och ett stort intresse för konst och litteratur. Hennes för finländska förhållanden stora förmögenhet tillät henne att göra vidsträckta resor på kontinenten. I egen vagn hade hon färdats genom Tyskland, Frankrike och Italien, och därunder vidgat sina språkkunskaper och utvecklat sitt konstintresse. Om vintern i sitt hem i Wiborg och under sommarmånaderna på sin vackra egendom Horttana, ej långt från staden, mottog hon gärna gäster."

Självporträtt av Rademacher som sorgmodig ung konstnär 1827. (Københavns museum, olja på duk, 25x19 cm, testamentarisk donation).

Friaren och hans återtåg

Rademacher omtalades inom släkten som "en älskvärd man med många talanger, även musikaliska" och han verkar ha vunnit kommerserådinnans fullständiga förtroende. Den närmaste familjen bestod vid denna tid endast av dottern Helene, kallad Lollinka. Den äldre dottern Amalie var gift med friherre O.A. Boije och hade lämnat Viborg. Till familjen räknades ytterligare den på 1840-talet fader- och moderlösa Marie Jænisch. Sonen Carl Ferdinand (1813–1872) var ämbetsman i S:t Petersburg och förefaller ha haft föga kontakt med familjen i Viborg. För eftervärlden är han i denna dag internationellt känd för sina banbrytande, på franska avfattade schackteoretiska arbeten.

I korrespondensen på tyska kallar Rademacher kommerserådinnan för "Pflegemutter" eller "Mama", dottern Lollinka tilltalas som "Meine liebe Schwester". Vänskapen mellan Rademacher och Lollinka blev allt närmare – även om hon var sjuklig och hade nedsatt syn och hörsel. Därtill var hon något puckelryggig och sägs ha haft ett retligt lynne. Trots sina försänkningar i Viborg beslöt Rademacher 1847 att återvända till Danmark. Med en större summa pengar som han lånat av kommerserådinnan köpte han en lantegendom, Langegaard nära Skine och slog sig på jordbruk i stor skala. Detta slog inte väl ut, och Rademacher vände sig upprepade gånger till Helene Jænisch med böner om försträckningar till sin tomma kassa. Korrespondensen med Lollinka fortsatte, med allt vidlyftigare känsloutgjutelser, avslutade med anhållan om mera penninglän.

I ett brev till Lollinka i mars 1849 anförtrodde Rademacher henne, att han brevledes hade friat till fröken Lina Örn i Viborg och att han ville återvända till Finland, närmast för att få leva i närheten av Lollinka. Fröken Örn avslog frieriet, men Rademacher gav sig inte ifråga om sina aspirationer i Viborg, som verkar ha gällt både penningar och eventuella äktenskap. Lollinka hade nämligen efter moderns död i juli 1848 blivit arvtagerska till en ansenlig förmögenhet. Samtidigt gick Rademachers lantegendom och affärer allt sämre. Han började i stället drömma om att resa till Italien och anhöll igen om ett lån för resan av Jænischarna. Pengarna gick upp i rök vid ordnandet av hans affärer. Så mycket återstod emellertid att han i stället för Italien kunde resa till Viborg hösten 1849 och på nytt installera sig i det Jænischska huset vid Katringatan.

Lollinkas hälsa hade nu starkt försämrats. Vid årsskiftet 1849–50 beslöt hon att uppgöra sitt testamente och tillkallade för ändamålet några herrar till sin sjukbädd. För dem dikterade hon att hennes yttersta vilja var att hela hennes förmögenhet skulle övergå till Rademacher, med undantag av några legat. Efter invändningar av de närvarande sköts emellertid upprättandet av ett testamente upp. Lollinkas tillstånd försämrades snabbt och tre dagar senare avled hon, utan att ett skriftligt testamente någonsin blev avfattat.

Rademacher hävdade nu att Lollinkas muntligt formulerade vilja borde respekteras, vilket systern Amalia Boije inte kunde acceptera. En rättsprocess inleddes, som gick igenom alla instanser ända upp till Senatens Justitiedepartement. Rademacher förlorade i alla instanser och inlagorna var många och skarpa. Lollinkas arvedel av den Jænischska förmögenheten gick till system, sedermera känd som stor donatrix till kulturella och välgörande ändamål.

Rademacher återvände än en gång till Danmark och fortsatte sin magra utkomst som målare. Förbindelserna till Viborg avbröts inte helt, och i ett brev från 1874 till kommerserådet Johan Fredrik Hackman med anledning av dennes guldbröllop tar han upp enbart goda minnen från åren i Viborg 25 år tidigare. Han talar om kommerserådinnan Jænisch, om naturens skönhet och sina synliga minnen i form av målningar från Finland. Han förfrågar sig om sina tidigare bekantskaper, om Krohnarna på Kiiskilä, rektor Ahrenberg, doktor Pacius och sin synnerligen gode vän, löjtnant Niklas Simberg – Hugo Simbergs far som var ung löjtnant på 1840-talet.

Elva år senare befann sig Rademacher i Estland, på sin systerdotters egendom Penth (Pentküll/Pentküla), där han avled den 17.5.1885. Systerdottern skrev till Viborg, att hon ville behålla hans porträtt av kommerserådinnan Jænisch, som minne av morbroderns ädla välgörarinna i Finland.

Porträtt, landskap och herrgårdar

Av Rademachers produktion från åren i Viborg är ett tiotal målningar – porträtt och landskapsbilder – kända i dag, därtill några porträttsilhuetter. Första gången presenterades han som konstnär i K.K. Meinanders översiktsverk Porträtt i Finland före 1840-talet 1931. Där omnämns den Jænischska familjetavlan, ett porträtt av Nikolaus Jænisch (då på Herttuala), ett porträtt av konsul Woldemar Hackman (hos professor Alfred Hackman) och porträtt av kommerserådet Paul Wahl d.ä. och dennes hustru Therese Fredrika von Seck. I Örnulf Tigerstedts stora viborgspanorama Huset Hackman (I-II, 1940–1952), ingår reproduktioner av flera verk: ett informellt porträtt av doktor Nikolaus Jænisch i schlafrock och tofflor, sittande i en länstol, därtill en vy från Herttuala, porträttet av Paul Wahl d.ä. och några silhuetter med profiler från den Hackmanska familjen. Målningen från Herttuala (i privat ägo) avbildar huvudbyggnaden och trädgården med alla planteringar och blomsterrabatter, som ägarinnan Marie Hackman med omsorg och kärlek ägnade sig åt. Till de målningar som försvunnit i okända öden hör porträtten av kommerserådinnan Jænisch och dottern Lollinka.

Rademacher hade redan i Danmark ägnat sig åt landskapsmåleri med olika herrgårdar som motiv och i Viborg fortsatte han på denna linje. Från Monrepos har bevarats hans rätt konventionella vy över parken och gårdens byggnader. Därtill vet man, att han också gjorde målning av landsmannen Borups Väinämöinenstaty i parkens mest avlägsna hörn. Denna lilla målning ställdes våren 1846 ut i Waseniuska bokhandeln i Helsingfors. Avsikten var att den skulle litograferas i Köpenhamn, ifall ett tillräckligt antal subskribenter anmälde sig. Detta skedde tydligen inte, varken målningen eller litografier av den är kända i dag.

Kring Viborgska viken

Av Rademachers landskaps- och herrgårdsvyer från Viborgstrakten är ytterligare tre paradnummer bevarade. Två är utsikter från Horttana gård på Viborgska vikens östra strand, en tredje en allmän vy över Viborgska viken. Horttana tillhörde familjen Jaenisch och även Rademacher vistades sommartid här. Det idylliska landskapet, byggnaderna och trädgården återges i alla detaljer, liksom utsikten mot slottet och staden vid horisonten. Horttana hade tidigare tillhört Abraham Fredrik Alfthan (d. 1842) och i Erik Lindhs översikt av de Alfthanska släkterna (1941) noteras lakoniskt: "Ägde även Horttana lägenhet i Viborgs socken, vilken han dock under ett kortparti satte som insats och förlorade". Egendomen gick i alla fall i arv till sonen Carl Johan, men disponerades av allt att döma av Jænischarna på 1840-talet.

Från Horttana gård, utsikt över Viborgska viken och staden 1847. I trädgården kring bordet fr.v. kommerserådinnan Helene Jænisch, dottern Lollinka och fröken Marie Jænisch. (Nationalmuseum, Helsingfors).

Horttana gård med trädgård och ekonomiebyggnader 1847. Den vackra huvudbyggnaden förstördes vid en brand på 1930-talet. (Nationalmuseum, Helsingfors)

Vy från Monrepos, mot huvudbyggnaden och biblioteksflygeln. En av de äldsta avbildningar som återger byggnadernas färgsättning på 1840-talet. (Nationalmuseum, Helsingfors)

Niels Grønbek Rademacher på äldre dagar, fotografi (Det Kongelige Bibliotek, Köpenhamn).

Rademachers vy över Viborgska viken förekom på den internationella konstmarknaden hos Neumeister i München 2015. I likhet med många icke-finländska konstnärer fascinerades Rademacher av den östfinska kombinationen av rapakiviflyttblock, barrskogar, holmar och vatten. Stenblocken har en framträdande ställning i förgrunden, på målningen skymtar också en timrad stuga – allt i hög grad icke-danskt.

Bland Rademachers små målningar som förekommer på de internationella auktionshusens webbsidor (MutualArt 2019) finns också en avbildning av två kvinnor i karelska folkdräkter, bland stora stenblock. Rademacher hade som många andra konstnärer på 1800-talet uppmärksammat allmogens dräktskick, där särskilt kvinnorna från Jääskis bar färggranna kjolar, en vit, halvlång vadmalsjacka och en vit huvudduk med långt nedhängande släp.

Rademacher omtalar själv i sitt brev till kommerserådet Hackman 1874, att han för den danska drottningen Louise varit i tillfälle att tala om det naturskönа Finland och visat upp sina skisser från Viborgstrakten. Drottningen köpte tre av dem, med motiv från Monrepos, Herttuala och Horttana. Obekant är tillsvidare, om de fortfarande ingår i danska hovets samlingar.

I Danmarks konsthistoria hör Niels Grønbek Rademacher hemma i generationen efter de så kallade guldåldersmålarna, före den markanta realismens genombrott. Hans små porträtt och genremålningar är habilt genomarbetade med ett visst gemyt. Landskapen och utsikterna har "koloristisk indføling og fint lys", säger den danska konstens standardverk, Weilbachs Kunstnersleksikon. Här räknas på sedvanligt sätt upp hans något äventyrliga levnadslopp, hans i Danmark mest kända arbeten och deltagandet i olika utställningar, med litteraturreferenser. Av produktionen i Viborg nämns bara den Jænischska familjetavlan, en av Horttana-målningarna och "Finsk landskab i nærheden af Viborg (udst. 1869)."

Kvinnor från Jääskis i socknens typiska dräkt, bland finska flyttblock.

Annonsera i Wiborgs Nyheter!

En arkeologisk sensation på Slottet

Vapenplattan från Paradistornet upphittad efter mer än 100 år

Vid utgrävningar bredvid Ingenjörshuset i Viborg gjordes ett unikt fynd: en medeltida kalkstensplatta med Erik Axelsson Totts vapen från Paradistornet. I flera decennier tycktes den vara förlorad efter 1800-talets renoveringsarbeten, precis som en annan platta som avbildar Sten Sture den äldres vapen.

Själva Paradistornet byggdes på 1470-talet av murare från Tallinn, som inkallades av Erik Tott för att bygga stadsmuren i Viborg och Olofsborg i Nyslott. På medeltiden var det vanligt att använda stenplattor med kungarnas eller beställarnas vapen. Tornets fjärde våning hade en fönsternisch där man placerade två stenplattor med Sten Sture den äldres och Erik Axelsson Totts vapen mittemot varandra.

Det är värt att notera att liknande reliefer påträffades vid Olofsborgs renovering. Idag vet vi hur de medeltida plattorna såg ut tack vare finska forskare som arbetade på slottet i slutet av 1800-talet.

Vid renoveringsarbetena mellan 1891 och 1894 byggde man om Paradistornets fjärde våning och vissa trodde att vapenstenarna då fördes till S:t Petersburg och försvann spårlöst. Men nu vet vi att den teorin är fel och efter 130 år kan vi beskåda en unik platta med Erik Totts vapen från 1400-talet. Efter alla nödvändiga undersökningar och procedurer ska stenplattan bli ett av slottets främsta historiska föremål.

Alexej Melnov
Natalia Asejeva

Kalkstensplattan med det Tottska vapnet (foto: Pavel Poljakov).

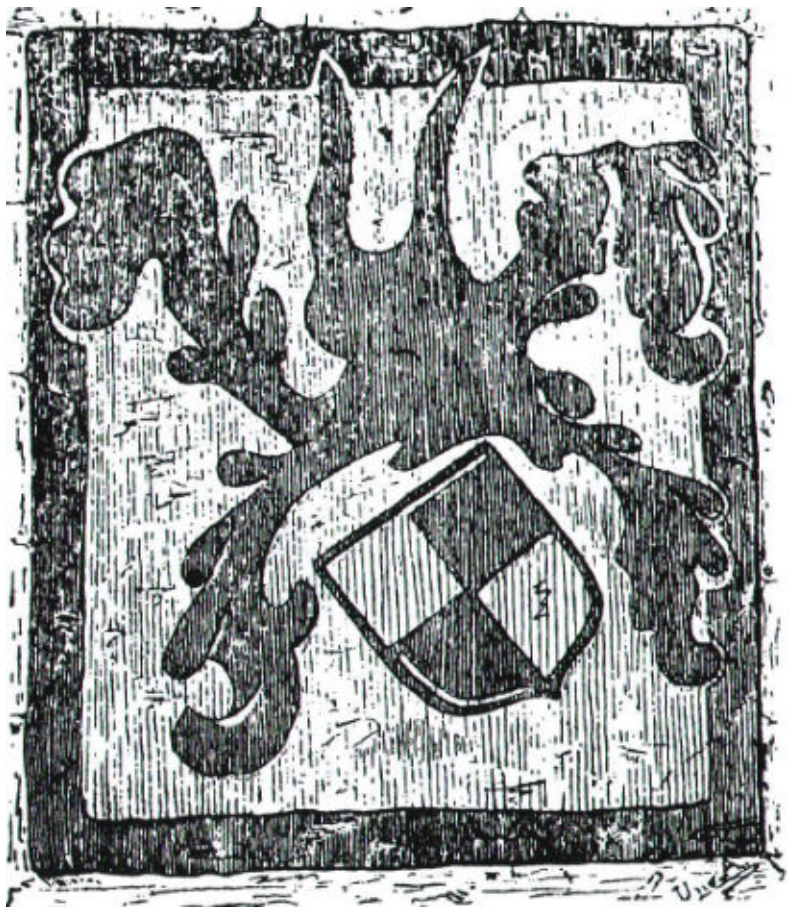

Anton Uno Albrechts ritning av kalkstensplattan från Paradistornet, 1880-talet.

Tito Colliander - Människan bakom böckerna

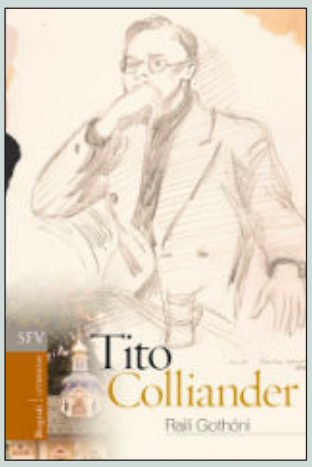

Författaren **Tito Colliander**s (1904–1989) sanningsletande och hans kritiska inställning till banala svar på existentiella frågor tilltalar också dagens människor med en aktualitet som vägrar blekna. Hans självbiografier, men också hans romaner, återspeglar barn- och ungdomsåren i S:t Petersburg, svältåret efter ryska revolutionen och vandringsåren i Europa. Han sammanflätar platser, tider, åldrar och generationer okronologiskt och osystematiskt till en helhet som undflyr entydiga tolkningar.

Bokens författare **Raili Gothóni** (f. 1951) är teologie doktor och docent vid Helsingfors universitet. Hon har publicerat böcker och artiklar om religionspsykologi, diakoni och mångkulturella frågor.

Alla 19 SFV-biografier över finlandssvenskar som inte får glömmas bort finns i lager. Böckerna är ypperliga gåvor! Läs mer, beställ och köp på www.boklund.fi (sök på "SFV") **Fråga också efter böckerna i bokhandeln!**

VIIPURI-AALTONEN

Palvelemme kaikissa kuolinpesän asioissa
puh. 050 4727 980
Viipurin Hautaustoimisto • www.viipuri-aaltonen.fi

Den stora konferensen

Nystadsfredens arv diskuterades på Slottet

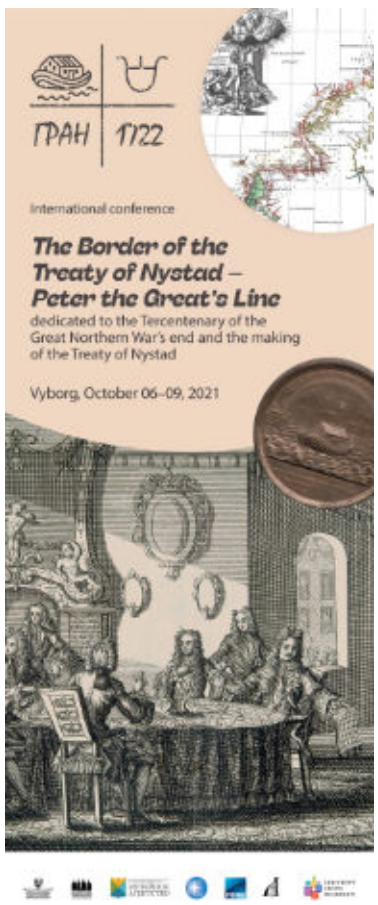

Professor Kimmo Katajala (Östra Finlands universitet) håller föredrag vid konferensen i Tyghuset, 7 oktober 2021 (foto: Alena Golovach).

Den 7 och 8 oktober 2021 hyste Tyghuset sitt första stora evenemang – en internationell konferens tillägnad Stora nordiska krigets avslutning och Freden i Nystad som slöts för 300 år sedan. Bland deltagarna fanns historiker från ryska, finska och svenska museer, arkiv, bibliotek och universitet. Deras föredrag handlade om diplomati, krigsfångarnas återvändande, demarkeringen av gränserna samt ekonomiska och kulturella förhållanden mellan gränsområdena. Särskilt mycket uppmärksamhet ägnades åt fredens kulturarv i form av gränsstenar.

Sveriges generalkonsul i S:t Petersburg, Jan Lundin öppnade konferensen med ett tal där han drog paralleller mellan freden och hans favoritrestaurang i Stockholm som heter Den Gyldene Freden. Idag besöker Svenska Akademiens medlemmar den för att diskutera Nobelpriset, och på det sättet kan vi se hur olika historiska händelser kan flätas samman genom tiderna. Finlands konsul Ville Linnala framhävde hur viktigt det är att kunna diskutera vår gemensamma historia med många historiker från olika länder, vilket kan hjälpa oss att undvika ensidiga synpunkter. Ett av de första föredragen hölls av finska Riksarkivets direktör Jussi Nuorteva och handlade om biskopen Jakob Lang. På grund av coronapandemin fick flera deltagare uppträda online och idag kan man se inspelningen av hela konferensen på Slottets youtube-kanal på både ryska och engelska.

2022 planerar Slottet att publicera en bok med konferensens föredrag på ryska och förhoppningsvis engelska.

Alexej Melnov
Natalia Asejeva